

YIL 22 SAYI 81 2012/2

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından üç ayda bir yayınlanır.**Yerel Süreli Yayın**

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyelerine ücretsiz gönderilir.

YayınlayanMimarlar Odası İzmir Şubesi adına;
Yayın Komitesi**Sahibi** Hasan Topal**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü** Nilüfer Çınarlı Mutlu**Yayın Sekreteri** Naciye Çıracı**Grafik Tasarım** Emre Çıkınoğlu**Grafik Uygulama** Güler Özsakarya Ertan**Yayın Komitesi**

H. İbrahim Alpaslan

T. Didem Akyol Altun

Naciye Çıracı

Erdal Onur Diktaş

Ebru Türkdamar Diktaş

Hikmet Gökmen

Güngör Kaftancı

Emel Kayın

Nezihat Köşklük

Seçkin Kutucu

Nilüfer Çınarlı Mutlu

İlker Özdel

Hasan Topal

Gürhan Tümer

(Soyadına göre alfabetik)

Tarandığı Veritabanları

DAAI - Design and Applied Arts Index

Yayın Yeri

1456 Sokak No: 8/10 Alsancak İzmir

Tel: (232) 463 66 25 (pbx)

Faks: (232) 463 52 12

egemim@izmimod.org.tr

www.izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği: (0236) 414 86 50

Aydın Temsilciliği: (0256) 213 45 33

Didim Temsilciliği: (0256) 811 57 74

Dikili Temsilciliği: (0232) 671 85 02

Kuşadası Temsilciliği: (0256) 612 00 91

Manisa Temsilciliği: (0236) 232 68 07

Nazilli Temsilciliği: (0256) 312 84 83

Ödemiş Temsilciliği: (0232) 545 73 73

Salihli Temsilciliği: (0236) 715 08 23

Turgutlu Temsilciliği: (0236) 312 04 21

Uşak Temsilciliği: (0276) 212 29 57

Alaşehir Oda Temsilcisi: (0236) 654 50 18

Aliağa Oda Temsilcisi: (0232) 616 20 21

Bergama Oda Temsilcisi: (0232) 633 28 71

Menemen Oda Temsilcisi: (0232) 832 90 32

Selçuk Oda Temsilcisi: (0232) 892 09 85

Soma Oda Temsilcisi: (0236) 613 10 08

Söke Oda Temsilcisi: (0256) 518 48 88

Tire Oda Temsilcisi: (0232) 511 17 66

Torbalı Oda Temsilcisi: (0232) 856 22 83

Baskı

Mas Matbaacılık AŞ

Hamidiye Mahallesi Soğuksu Caddesi No: 3

34408 Kağıthane / İstanbul

Tel: (0212) 294 10 00

Faks: (0212) 294 90 80

www.masmat.com.tr

Baskı Tarihi: 25 Eylül 2011

Yayın Koşulları

- Gönderilecek yazılar 1600 sözcüğü geçmemelidir.
- Görsel malzeme, teknik işlemlere uygun orjinal fotoğraf, dia olabilir (Dijital ortamda iletiliyor ise min. 20 cm. eninde, gerçek 300 dpi çözünürlükte olmalıdır). Çizimler, küçüldüklerinde okunabilir olmalıdır.
- Yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir.
- Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi zorunludur.
- Yayın Komitesi'nin kararı yazara yazılı olarak iletilir.

Ege Mimarlık 2011/4- 79. sayı "Konak Atatürk Meydanı'nın Mekânsal Dönüşümü" makalesi hakkında

Ege Mimarlık 2011/4- 79. sayıda yayınlanan ve Gülnur Ballice tarafından yazılan "Konak Atatürk Meydanı'nın Mekânsal Dönüşümü" makalesinde ismi geçen, bir yarışma projesi olan "İzmir Büyükşehir Belediye Binası" proje müelliflerinin isimleri makalede belirtilmemesinden dolayı, müellifler Mimar Özdemir Arnas, Mimar Erhan Demirok ve Mimar Altan Akı'ya özürlerimizi iletiriz. Yard. Dç. Dr. Gülnur Ballice ve Ege Mimarlık Dergisi Yayın Komitesi

KAPAK **Özsaruhan Evi**FOTOĞRAF **Mimarlar Odası İzmir Şubesi Arşivi**

BAŞYAZI ...2

İNGİLİZCE ÖZET ...4

HABERLER ...5

KENT GÜNDEMİ

Hasan Topal
**Mimarlık Aracılığı ile
Eskiye Öykünme ...7**

MAKALE

Yasemin Sayar, Didem Akyol Altun
**İzmir Modern Mimarlık Mirasından Bir
Yıldız Kaydı: Özsaruhan Evi
(1953-2011) ...8**DOSYA
KENTSEL BOŞLUK VE
KAMUSAL MEKANErdal Onur Diktaş
**Toplumsal ve Politik Bir Kip
Olarak Kamusal ve Kamusal
Mekan/Boşluk ...20**Deniz Güner
**Performans ve Edimsellik Olarak
Mimarlık ...24**Pelin Tan
Mekanın Koşulsuz Deneyimi ...30Özlem Şenyol
Koray Velibeyoğlu
**Kentsel Kamusal Boşlukların Kullanım
Olanaklarının Geliştirilmesi: Etkinlik
Listesi Yöntemi ...34**Emel Kayın
**İnciraltı Boşluğu için Ekolojik-Kentsel
Bir Gelecek Modeli: "Kentliler için
Kıyı" ...38**Hasan Topal
**Mimarlar Odası ve TMMOB Odaları
Dava Açmasaydı İzmir Neler
Yitirecekti...44**

YAYIN TANITIM ...48

TMMOB Mimarlar Odası, 43.Dönem Genel Kurulu 13-14 Nisan tarihlerinde Ankara'da gerçekleşti. Genel Kurul delegelerinin oybirliğiyle "İktidarın Meslek Odamıza ve meslek alanımıza yönelik hukuka açıkça aykırı olan, anti-demokratik baskı ve müdahalelerinin kınanması" karar altına alındı. 15 Nisan Pazar günü Genel Kurul delegelerinin katılımıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın önünde yapılan eylemde aşağıdaki talepler dile getirildi. Ülkemizde son yıllarda yeni yapılandırma çalışmalarında "çağdaş, katılımcı, çok sesli demokrasi"nin altı çizilirken, diğer taraftan meslek alanımızda "anti-demokratik, örtülü otoriter anlayış"ın alt yapı çalışmaları sistemli bir şekilde sürdürülmektedir.

21. yüzyılın çağdaş toplum modelinde, özellikle meslek örgütlerinin ve sivil toplum örgütlerinin sorgulayıcı, eleştirel, katılımcı rollerinin önemi giderek artmaktadır. Böylesi bir evrensel anlayışta, ülkemizin de "mimarlık" gibi; yerkürenin geleceği açısından gerek fiziki, gerekse manevi değerler bakımından yaşamsal sorumluluk üstlenmiş mesleğinin işlevsel rolü ve önderliği engellenemez.

Bu olağanüstü koşullarda, Meslek Odaları'nın aydınlatıcı, eşitlikçi, kamu yararını ve meslek ahlakını vurgulayan sorumlulukları kritik bir önem taşımaktadır. Kentsel mekanın "rant değerleri" üzerinden değil, toplum yararı ve yaşam kalitesi üzerinden değerlendirilmesi, meslek ahlakının süreçteki ilkeselliği bu nedenlerle yüceltilmelidir.

Her alanda olduğu gibi, mimarlık alanında da çağdaş, demokratik bir Türkiye için mimarlığın meslek onuru, bilimsel sorumluluğu ve kamu yararı önceliği ilkesi tüm vatandaşların katılımıyla hakça savunulmalı ve korunmalıdır.

Bu dönemde, siyasal iktidar, Odaların demokratik ve mesleki haklarını kullanmasını engellemek için her yolu denemektedir. Bunun nedeni; Meslek Odalarının doğal kaynakları, kamusal varlıkları, kentsel değerleri, bin yıldır yaşanan mahalleleri, yerleşik kültürleri, sosyal dokuları, kamusal hakları ve demokrasiyi savunmalarıdır. Uygarlaşma karşıtı bu müdahaleler karşısında; meslek ilkelerine bağlılığımızdan ve mesleki haklardan asla ödün vermeyeceğimiz gibi; bunların güvencesi olan Meslek Örgütümüzü sonsuza kadar savunmaktaki kararlılığımızdan da vazgeçmeyeceğiz. Başta meslektaşlarımız olmak üzere, bütün duyarlı kesimleri anti-demokratik süreçlere karşı tavır almaya; bu çerçevede; AKP'nin "baskıcı politikalarına dur demeye" ve iktidarı; Meslek Odalarımızın yaşanılır, adaletli, toplum yararını gözeten ve çevreye duyarlı bir mesleki çalışma alanına saygı göstermeye çağırıyoruz..."

YÖNETİM KURULU

ŞUBE'DEN

EGE MİMARLIK'TAN

Şubemiz 41. Olağan Genel Kurulu 14 Ocak 2012 Cumartesi günü DESEM'de gerçekleşti. 40. dönem komite ve komisyonlarda yer alan üyelerimiz 40. dönem çalışmalarını, 2010-2012 döneminde gerçekleşen etkinlikleri ve hukuk çalışmalarını aktardılar. Şubemiz Genel Kurul'un yanı sıra TMMOB 43. Olağan Genel Kurul ve Seçimleri 13-14-15 Nisan 2012 tarihinde gerçekleştirildi. Ankara'da düzenlenen ve Türkiye'nin dört bir yanından gelen mimar delegelerin "Meslek odalarına yönelik yoketme politikaları durdurulmalıdır" kararını aldıkları toplantıya ait detayları sizlerle paylaşıyoruz.

Geçmiş mimarlık üsluplarının, yapı elemanlarının, mimari parçalarının eklektik bir şekilde yapı cephelerinde kentsel mekana yansıtılmalarının taklit ve kopyacılıktan öteye geçemeyeceği üzerine düşündüklerinden yola çıkarak Hasan Topal tarafından ele alınan "Mimarlık Aracılığı İle Eskiye Öykünme" yazısını sizlerle paylaşıyoruz.

Bu sayımızın serbest makalesi " İzmir Modern Mimarlık Mirasından Bir yıldız Kaydı: Özsaruhan Evi " Didem Akyol Altun ve Yasemin Sayar tarafından aktarılıyor. Yapıldığı dönemden yıkıldığı sürece kadar İzmir'deki en çarpıcı mimarlık ürünlerinden biri olan Özsaruhan Evi'nin mimari analizini, iç mekan ve teknik detaylar üzerinden sizlerle paylaşıyoruz.

Erdal Onur Diktaş editörlüğünde "Kamusal Mekan Olasılıkları ile Kentsel Boşluk" isimli dosya konusuna bu sayıda yer veriyoruz.Bu bağlamda, Erdal Onur Diktaş çalışması kentsel mekanı niteleyen kamusalırdı irdelemekte, Deniz Güner çalışması, performans ve edimsellik olarak mimarlığı sorgulamakta, Pelin Tan çalışması ise mekanın koşulsuz deneyimi üzerinden kamusal mekan kullanımının geçici ve kalıcı yanlarına yönelik noktalara değinmektedir. Özlem Şenyol ve Koray Velibeyoğlu "Kentsel Kamusal Boşlukların Kullanım Olanaklarının Geliştirilmesi: Etkinlik Listesi Yöntemi" yazısında kentsel kamusal boşluklarda geliştirilebilecek etkinliklerin mekan, zaman ve organizasyon boyutlarının bütünleştirilerek ele alınması gerektiğini vurgularken, Emel Kayın "İnciraltı Boşluğu İçin Ekolojik- Kentsel Bir Gelecek Modeli: Kentliler İçin Bir Kıyı" yazısı ile İnciraltı koşullarını geliştirebilecek bir modelden bahsetmektedir. "Mimarlar Odası ve Odalar Dava Açmasaydı İzmir Neler Yitirecekti" yazısı ise Hasan Topal tarafından dosya kapsamında aktarılıyor.

Önümüzdeki sayıda Yenal Akgün editörlüğünde " Çağdaş Yapı Teknolojileri" isimli bir dosya ile sizlerle buluşmayı hedefliyoruz.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle, İyi okumalar...

YAYIN KOMİTESİ

SAĞDA
Özsaruhan Evi
FOTOĞRAF
Ulaş Özkan

NEWS Policies for Professional Assocations

At meeting which was held on 13-14 April with the participation of The Chamber of Architects 43th Ordinary General Assembly and its delegates, condemnation of anti-democratic repression and interventions which is against to architectural profession was decided by consensus.

NEWS 2011 The Chamber of Architects 43th Ordinary General Assembly and Elections were Held

The Chamber of Architects 43th Ordinary General Assembly and elections were held on 13-14-15 April 2012 in Ankara with the participation of the architects and the intense interest of the delegates.

NEWS Izmir Branch of the Chamber of Architects 41th Ordinary General Assembly and Elections were Held

Izmir Branch of the Chamber of Architects 41th Ordinary General Assembly was held on 14 January 2012 at DESEM. Contemporary Democratic Group, headed by Hasan Topal won the elections.

URBAN AGENDA Old Emulation Through Architecture

Hasan Topal, Architect

The article mentions that using the old architectural styles, structural elements and decorative patterns on the building facades and reflect them to the urban space can not go beyond imitation.

ARTICLE A “star” was disapperad from the heritage of Modern Architecture in Izmir: Ozsaruhan House

Yasemin Sayar, Assist. Prof. Dr. DEU Faculty of Architecture Department of Architecture Field
Didem Akyol, Res. Assist. DEU Faculty of Architecture Department of Architecture Field

In the article, Ozsaruhan House which was one of the most striking architectural building in İzmir at the period it was built and destroyed, is analyzed in terms of mass composition, facade materials, relationship between building and garden, plan space organization and interior and technical details.

ISSUE Urban Space and Public Space/Space

Erdal Onur Diktaş, Dr. DEU Faculty of Architecture Department of City and Regional Planning

Urban spaces which is extremely important for the public use have found a considerable range of values in the area of urban land. The article mentions that because of this value, urban spaces have been both a cause and environment for many struggles, conflict and reconciliation.

ISSUE Architecture as Performance and Actuality

Deniz Güner, Assist. Prof. Dr. DEU Faculty of Architecture Department of Architecture Field

The main intention of the study is to lead the traces of “acres of performative” that discourses reference. The article also aims to analyze the case of performance which predicts that the structure wins its reality by actions, gestures, performances and actuality.

ISSUE Unconditional Experience of Space

Pelin Tan, Assist. Prof. Dr., Sociologist, Art Historian, Kadir Has University-Department of Media Researcher, MIT Art, Culture and Technology, Architecture and Planning School

The ramparts in the city as a spatial layer are kind of threshold. They separate us from the world on the one hand and create another. The article mentions that although the primary role of the ramparts are divide, they also create new connections and social relationships with the other part of it.

ISSUE Development of Usage Possibilities of Urban and Public Spaces: Event List Method

Özlem Şenyol, City Planner, Bornova Municipality
Koray Velibeyoğlu, Assist. Prof. Dr. Izmir Institute of Technology Department of City and Regional Planning

Activities that can be performed in public spaces need to be handled by integrating space, time and organizational aspects. The article talking about the design of a checklist of events generated by expert opinions has enabled the assesment of basic parameters which need to be included in a successful event programming.

ISSUE Eco-Urban Future Model for Space Inciralti: “A Coast for City Folk”

Emel Kayın, Assist. Prof. Dr. DEU Faculty of Architecture Department of Architecture Field

The article refers to a model that Inciralti turns into an environment for Izmir giving services based on nature. The main intention of the study is to explore the need of “series of works based on nature” by offering “a minimalist construction in harmony with nature and small-medium sized businesses system” within the ecological model of urban future.

ISSUE What Would Izmir Lose If The Chamber of Architects and The Chambers did not Prosecute

Hasan Topal, Architect, Chairman of the Izmir Branch of the Chamber of Architects

If the Chamber of Architects did not prosecute and cancel many projects, Izmir would lose many architectural values. Public areas would turn into rant facilities, Izmir we proud of would lose its identity and become more ordinary. The article describes that acquisition of public and urban spaces is provided with strict legal struggles.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi 41. Olağan Genel Kurulu ve Seçimler Gerçekleşti

MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ 41. OLAĞAN GENEL KURULU VE SEÇİMLER 14-15 OCAK 2012 TARİHLERİNDE YAPILDI

Mimarlar Odası İzmir Şubesi 41. Olağan Genel Kurulu 14 Ocak 2012 Cumartesi günü DESEM'de gerçekleşti. Şubemiz 40. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı Hasan Topal'ın açılış konuşması ve Başkanlık Divanı seçimi ile başlayan Genel Kurul'da daha sonra AKP İzmir Milletvekili Rifat Sait, CHP İzmir Milletvekili Mehmet Ali Susam, CHP İzmir Milletvekili Alaatiin Yüksel, CHP İzmir Milletvekili Musa Çam ve Bornova Belediye Başkanı Okyay Sındır konuşmalarını gerçekleştirdiler. Daha sonra Şube Yönetim Kurulu çalışma raporunun okunması, görüşülmesi ve hakkında karar alınması gündem maddesine geçildi. Şubemiz 40. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı Hasan Topal, "dünyada enerji kaynaklarının yeniden paylaşıldığı, bu bağlamda Akdeniz'e kıyısı olan az gelişmiş ülkelerde yönetimlerin değiştirildiği, sermayenin kent mekanı üzerinden her türlü araç kullanılarak yeniden üretildiği, çok hızlı ve adaletsiz gelişme ve kalkınma politikalarının yaşama geçirildiği bir süreçte iki yıllık çalışma döneminin sonunda Genel Kurul'un gerçekleştiğine" değindi. "Ülke kaynaklarının sürdürülebilirliğini gözeterek üreten ve istihdam yaratan ekonomi politikaları yerine kentsel arazi rantına, özelleştirme, orman statüsünü kaybetmiş alanların satışından elde edilecek kaynaklara endekslenmiş politikaların kentlerimiz ve yaşam çevrelerimiz üzerindeki olumsuz etkileri giderek artmakta olduğunu"

belirtti. Topal konuşmasına süreçler ve politikalar ülkemiz ve kentimiz mimarlık ortamını da etkilemekte, değiştirmekte, dönüştürmektedir. Giderek büyük sermayenin egemen olduğu yapım faaliyetleri küçük mimarlık ofislerinin yaşamını sürdürmesini zorlaştırmakta ve dayanıklı ofis örgütlenmelerine doğru bir eğilim yaratmaktadır Bu politikaların, mimarlık alanını da doğrudan etkileyen yasal düzenlemelere dönüşmekte olduğunu aktararak, bu süreçte meslek odalarının ve özellikle Mimarlar Odası'nın rolüne değindi. Topal, "çalışma döneminde bir yandan merkezi ve yerel karar vericilerin mimarlığa gereken duyarlılığı göstermelerine yönelik, mimarlık yarışmalarının çoğaltılmasına dönük çabalar sürerken, diğer yandan bu çabayı mekansal olarak sürekli destekleyecek ve kentimizdeki mimarlık kültürünün gelişmesine katkıda bulunacak bir "İzmir Mimarlık Merkezi" işlevinin gerçekleşmesi için yoğun çaba harcadığına" değindi. 40. Dönem çalışmalarının izleyenlerle paylaşıldığı tanıtım filminin ardından Şubemiz 40. Dönem Yönetim Kurulu Sekreter Üyesi Nilüfer Çınarlı Mutlu çalışma raporunu özetleyen bir sunum yaptı. Çalışma raporunda yer alan Mimarlar Odası Kurum İçi İlişkiler, 40. Dönem Komite ve Komisyon Çalışmalarında Görev Alan Üyelerimiz, 40. Dönem Çalışmaları, Sürekli Mesleki Gelişim, 2010-2012 Döneminde Gerçekleşen Etkinlikler, Hukuk Çalışmaları, Basında

Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Basın Açıklamaları, Valilik-Yerel Yönetimler ve Diğer Kurumlarla İlişkiler, Raporlar ile Mimarlığın ve Mimarlar Odası'nın Kamuoyuna Tanıtılması, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üye Profili bölümlerini ayrıntılarıyla aktardı. Ayrıca Şube Yönetim Kurulu adına Sayman Üye İlker Özdel "Mali Rapor" sunuşunu gerçekleştirdi. Personel yapısı ve sayısı, gelirler ve giderler üzerine gerçekleşen sunuşta, 2010 ve 2012 yıllarına ait gelirlerin yüzdelik dilimleri, temsilciliklere dağılımı ve üye aidatları ile giderlerin yüzdelik dilimleri ve temsilciliklere göre dağılımı aktarıldı. Daha sonra üyelerin 40. dönem çalışmaları hakkında görüşlerine geçildi. Bu bağlamda Şükrü Kocagöz, Ali Ekinci, Levent Gedizlioğlu, Ahmet Ulucaoğlu, Harettin Canlı, Ziyaettin Bilgin söz aldı. Yapılan olumlu ve olumsuz eleştirileri yanıtlamak üzere Yönetim Kurulu adına Hasan Topal söz aldı. Yönetim Kurulu'nun ibra edilmesinin ardından yeni dönem çalışma ilkelerinin belirlenmesi için üyeler söz aldı. Son olarak Şube organları ve Oda Genel Kurulu delegasyonunu için asil ve yedek adaylar belirlenerek izleyenlere duyuruldu. 15 Ocak 2012 Pazar günü gerçekleşen seçimlerde Hasan Topal başkanlığındaki tek aday grup olan Çağdaş Demokrat Mimarlar Grubu seçimi kazandı.

YÖNETİM KURULU

Asil Üyeler

Hasan Topal	Başkan
Hikmet Gökmen	Başkan Yrd.
Nilüfer Çınarlı Mutlu	Sekreter Üye
Hakan Kılınçarslan	Sayman Üye
Şeref Aldemir	Üye
Halil İbrahim Alpaslan	Üye
Serdar Uslubaş	Üye

Yedek Üyeler

Şebnem Yücel
Noyan Umur Vural
Cenk Kocaman
Orhan Ersan
İlker Kahraman
Gonca Bilgili
Aras Kaynarca

Meslek Odalarına Yönelik Yoketme Politikaları Durdurulmalıdır

TMMOB MİMARLAR ODASI MESLEK ONURU, BİLİMSEL SORUMLULUĞU VE KAMU YARARI ÖNCELİĞİ İLKESİNİ SAVUNMAK AMACIYLA 15 NİSAN PAZAR GÜNÜ ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI'NA YÜRÜDÜ.

TMMOB Mimarlar Odası, 43.Dönem Genel Kurulu 13-14 Nisan tarihlerinde delegeleriyle Ankara'da gerçekleştirdiği toplantısında, "iktidarın Meslek Odamıza ve meslek alanımıza yönelik hukuka açıkça aykırı olan, anti-demokratik baskı ve müdahalelerinin kınanması" oybirliği ile karar altına alınmıştır.

Bu kapsamda AKP'nin izlediği "çağdışı politikalara dur demek" amacıyla yapılan değerlendirmelerin kamuoyumuzla paylaşılması öngörülmüştür. Ülkemizde son yıllarda yeni yapılandırma çalışmalarında "çağdaş, katılımcı, çok sesli demokrasi"nin altı çizilirken, diğer taraftan meslek alanımızda "anti-demokratik, örtülü otoriter anlayış"ın alt yapı çalışmaları sistemli bir şekilde sürdürülmektedir. 21. yüzyılın çağdaş toplum modelinde, özellikle meslek örgütlerinin ve sivil toplum örgütlerinin sorgulayıcı, eleştirel, katılımcı rollerinin önemi giderek artmaktadır.

Böylesi bir evrensel anlayışta, ülkemizin de "mimarlık" gibi; yerkürenin geleceği açısından gerek fiziki, gerekse

manevi değerler bakımından yaşamsal sorumluluk üstlenmiş mesleğinin işlevsel rolü ve önderliği engellenemez.

Gelişmiş ülke eğitim modellerinde, kentlerin sağlıklı geleceği açısından, çevre bilincinin ilköğrenim öncesinden başlatılması gündemdeyken, "ileri demokrasi" söylemini yoğunlaştıran ülkemizde meslek alanında "otokratik" bir anlayış siyasallaşmaktadır. Bu anlayışın, yerini geri dönülemez hasarlar yaratmadan bilimsel ölçütlere; dogmatik tek tipleştirici anlayış ise yerini eleştirel, yerel değerlere, çevreye, insan ve toplum haklarına duyarlı yaklaşıma bırakmasını diliyoruz.

Bu olağanüstü koşullarda, Meslek Odalarının aydınlatıcı, eşitlikçi, kamu yararını ve meslek ahlakını vurgulayan sorumlulukları kritik bir önem taşımaktadır. Kentsel mekanın "rant değerleri" üzerinden değil, toplum yararı ve yaşam kalitesi üzerinden değerlendirilmesi, meslek ahlakının süreçteki ilkeselliği bu nedenlerle yüceltilmelidir. Her alanda olduğu gibi, mimarlık alanında da çağdaş, demokratik bir Türkiye için mimarlığın meslek onuru, bilimsel sorumluluğu ve kamu yararı önceliği ilkesi tüm vatandaşların katılımıyla hakça savunulmalı ve korunmalıdır. Bu dönemde, siyasal iktidar, Odaların demokratik ve mesleki haklarını kullanmasını engellemek için her yolu denemektedir. Bunun nedeni; Meslek Odalarının doğal kaynakları, kamusal

varlıkları, kentsel değerleri, bin yıldır yaşanan mahalleleri, yerleşik kültürleri, sosyal dokuları, kamusal hakları ve demokrasiyi savunmalarındadır. Uygar ülke ölçütleri ve demokrasi ile bağdaşmayan, hukuka, Anayasa'ya ve ilgili yasalara açıkça aykırı olan bu çağdışı anlayışın ürünü olan gelişmeler; küresel sömür, rant ve çıkar politikalarının engelsiz yaşama geçirilmesi için duyarlı tüm kesimlerin ve toplumun sindirilmesi anlamına gelmektedir. Uygarlaşma karşıtı bu müdahaleler karşısında; meslek ilkelerine bağlılığımızdan ve mesleki haklardan asla ödün vermeyeceğimiz gibi; bunların güvencesi olan Meslek Örgütümüzü sonsuza kadar savunmaktaki kararlılığımızdan da vazgeçmeyeceğiz.

Bu bağlamda, Mimarlar Odası olarak "rantçı ve otokratik" bir anlayışla KHK'lar ve yeni yönetmelik maddeleriyle, Meslek Odalarının "kamusal özerk" kimliklerini yok sayan ve bunlara karşı organize bir şekilde yürütülen işlevsizleştirme, yetkisizleştirme ve yok etme politikalarını şiddetle kınıyoruz. Başta meslektaşlarımız olmak üzere, bütün duyarlı kesimleri anti-demokratik süreçlere karşı tavır almaya; bu çerçevede; AKP'nin "baskıcı politikalarına dur demeye" ve iktidarı; Meslek Odalarımızın yaşanılır, adaletli, toplum yararını gözetken ve çevreye duyarlı bir mesleki çalışma alanına saygı göstermeye çağırıyoruz...

Değerli kamuoyumuza saygı ile duyurulur.

TMMOB Mimarlar Odası 43. Dönem Delegeleri

TMMOB Mimarlar Odası 43. Olağan Genel Kurulu ve Seçimleri Gerçekleşti

Ülkemizin köklü demokratik meslek örgütü olan TMMOB Mimarlar Odası 43.Dönem Genel Kurulu ve seçimleri 13-14-15 Nisan tarihlerinde mimar delegelerin yoğun ilgi ve katılımı ile Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Genel Kurul sonrası 942 delegenin katıldığı seçimlere; tarihsel öneme sahip koşullarla karşı karşıya olduğumuz

dönemin niteliklerine uygun olarak, "Dayanışma Süreci" listesi adında tek liste ile gidilmiş ve yapılan seçim sonucunda adaylar delegelerin büyük bir desteğini alarak seçilmişlerdir. Seçilen Merkez Yönetim Kurulu 19.04.2012 tarihinde yaptığı ilk toplantısında aldığı kararla görev paylaşımını gerçekleştirmiştir.

Genel Başkan: Eyüp MUHCU
Genel Başkan Yrd.: Güven Arif SARGIN
Genel Sekreter: Necip MUTLU
Genel Sayman: Ali EKİNCİ
Üye: Esin HACIALIOĞLU
Üye: Ahmet İmran KARAMAN
Üye : Sabri KONAK

Mimarlık Aracılığı ile Eskiye Öykünme

GEÇMİŞ MİMARLIK ÜSLUPLARININ, YAPI ELEMANLARININ DEKORATİF KALIPLARININ, MİMARİ PARÇALARININ EKLEKTİK BİR ŞEKİLDE YAPI CEPHELERİNDE MİMARLIK OLARAK KENTSEL MEKÂNA YANSITILMALARI ÜLKEMİZ VE KENTİMİZ MİMARLIĞI ADINA BİR GERİ GİDİŞİN YANSIMASIDIR

Kordon SGK Sosyal Tesisi Yeni Cephesi

Toplumsal yaşamın her alanına dikte edilen anlayışlar, politika, eğitim, kültür, sanat, estetik ve mimarlık alanında da eskiye özlem ve özentiye toplumun bilinçaltına yerleştirmeye, eskiyi egemen hale getirmeye çalışmaktadır. Estetik algı ve beğeni düzeyinin gelişmesi eskiye, eskiden olana yönlendirilmektedir.

Son günlerde bir çok kentte, Selçuklu mimarisini taklit eden Adliye yapıları, Osmanlı mimarisini kopya eden Cami yapıları ve İzmir’de Alsancak Kordon’da Sosyal Güvenlik Kurumu Sosyal Tesisi yapısı, 19. Yüzyıl sonunda yaygın olarak kullanılan “neoklasik” tarza öykünen cepheleriyle topluma mimarlık olarak sunuluyor.

Yüzlerce yıl sonra, Selçuklu döneminin anıtsal taç kapılarını ve yapı cephelerini kopya etmek, Osmanlı döneminin sanat, teknik ve estetik

anlayışı, yapı malzemesi ve yapı zanaatı ile gerçekleştirilmiş, dünya sanat ve mimarlık tarihinde özgünlükleriyle saygın yerini almış olan camilerinin kopyalarını yeniden yapmak ve 19. yüzyıl neoklasik mimari tarzının taklitleriyle yapı cephelerini günümüzde yeniden yapmak, ülkemiz ve kentimiz mimarlığı adına bir geri gidişin yansımasıdır.

Geçmiş mimarlık üsluplarının, yapı elemanlarının dekoratif kalıplarının, mimari parçalarının eklektik bir şekilde yapı cephelerinde mimarlık olarak kentsel mekana yansıtılmaları, taklitçilikten, kopyacılıktan öteye geçmez. Geçmişe, tarihe, mimarlık mirasına duyarlı, yaratıcı ve yenilikçi bir tasarım anlayışı yerine, taklitçiliğe, geçmişte kullanılan mimari elemanların yada yapıların kopyalanmasına sığınan anlayışlar , topluma, mimarlığa ve kente

olumsuz örnekler oluşturmaktadırlar. Bu yapılanlar çağımız, günümüz mimarlığı değildir. Bu yapıların topluma mimarlık olarak sunulması ise kaygı verici gelişmelerdir.

Ülkemizin ve kentimizin sahip olduğu, tarihsel, kültürel, mimarlık mirasımız, yapı kültürümüz, mimari birikimimiz, mimarlık adına bu yapılanları hak etmiyor.

Mimarlık; insanın yaşam kalitesi için iyi bir çevre yaratmayı, sürekli olarak yeni ve özgün olanı aramayı amaçlayan, yaşanan çağa, döneme uygun, günün malzemesi, bilgisi ve tekniği ile güncel gereksinimlere bu bağlamda yanıt verebilen yapıları ve kentsel mekanı tasarlama ve yapma sanatıdır, bunu gerçekleştirecek yapı kültürümüz ve mimarlık birikimimiz vardır.

Kordon’da Sosyal Güvenlik Kurumu Sosyal Tesisi binasının yeni cephesinde, İzmir’de 20. Yüzyıl başlarında örnekleri görülen “Neoklasik Üslup” olarak tanımlanan tarza öykünerek, basık kemerler, arkaik sütunlar, Fransız balkonlar vb. mimari elemanların taklitlerini günümüzde yeniden uygulamak toplumda çağdaş mimarlık algısını yanıltan ve doğru olmayan bir örnektir.

Taklit ve kopya yerine, özellikle kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin, kentlerde üst düzeyde nitelikli bir mimarlığı hedeflemeleri, toplumda çağdaş ve yaratıcı bir mimarlık kültürünün oluşmasına katkıda bulunacak iyi tasarlanmış kamu yapıları yapmayı başarmaları zorunludur. Merkezi ve yerel karar vericiler kentsel ve mekansal gelişmede mimarlık boyutunu daha fazla dikkate almalı, kentlilerde heyecan verici mimarlık algısının geliştirilmesi, kentlerde ve yerleşme alanlarında, gurur duyulacak nitelikli mimarlık ve yapı çevre oluşturulması konusundaki sorumluluklarını sürekli hatırlamalıdır.

Hasan Topal, Mimar

İzmir Modern Mimarlık Mirasından Bir Yıldız Kaydı: Özsaruhan Evi (1953-2011)

TÜRKİYE'NİN MODERN MİMARLIK MİRASININ NİTELİKLİ ÖRNEKLERİNDEN OLAN ÖZSARUHAN EVİ, YAPILDIĞI DÖNEMDEN YIKILDIĞI SÜRECE KADAR, İZMİR'DEKİ EN ÇARPICI MİMARLIK ÜRÜNLERİNDEN BİRİ OLMUŞTUR

Yasemin Sayar, Didem Akyol Altun, FOTOĞRAFLAR Yasemin Sayar, Didem Akyol Altun

Özsaruhan Evi'nin Yalı caddesinden genel görünümü (Resim 1)

Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Mirası ve Kayıplar...

Türkiye'de, modern mimarlık ürünlerinin koruma alanının bir parçası olarak değerlendirilmesi oldukça yeni bir konudur. Dünyada 70'li yıllar sonrasında farkındalığın artmasıyla UNESCO, ICOMOS, DOCOMOMO, Avrupa Konseyi, mAAN gibi kuruluşlar, modern mimarlık ürünlerinin "kültürel miras" kapsamında değerlendirilmesi, korunması ve belgelenmesi doğrultusunda çalışmaya başlamışlardır. Türkiye'de ise yasal düzenlemelerin¹ yanı sıra 2002 yılından beri faaliyet gösteren Docomomo-Türkiye Ulusal Çalışma Grubu'nun ve Mimarlar Odası'nın modern mimarlık mirasının korunması konusundaki girişimleri sürmektedir. Ancak bu konudaki pek çok çalışmada da vurgulandığı gibi, Türkiye'de 'koruma' söz konusu olduğunda Cumhuriyet sonrası döneme ait yapılar, mimari mirasın en kolay, kaygısızca tahrip ve yok edilen bölümünü oluşturmaktadırlar². Bu noktada konut yapıları, özel mülkiyet hakları nedeniyle daha fazla risk altındadırlar. Mevcut yasada, bu yapıların korunması, koruma ölçütlerinin ve tescil gerekçelerinin tanımlanması konusunda belirsizlikler söz konusudur³. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 1999 yılındaki 662 no.lu ilke kararı, 'Cumhuriyet dönemi yapılarının koruma kurulu görüşü alınmadan yıktırılmaması için gerekli önlemlerin alınması' yönünde bir madde içermekle birlikte, bu ifadenin kronolojik ya da üslupsal olarak hangi dönemi tanımladığı

anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla yasal boşluklar nedeniyle, Cumhuriyet dönemi mimarlık ürünlerinin önemli bir bölümü "kültürel miras" olma potansiyeli tartışılmadan ya da korunmaları yönünde bir uzmanlık kabulü bulunduğu halde, konuya ilişkin yasal statü ya da toplumsal mutabakat kurulamadığı için yok olmuş ve hızla yok olmaya devam etmektedir. 1 Ağustos 2011 tarihinde yıkımı gerçekleşen Özsaruhan Evi de bunlardan biridir.

Özsaruhan Evi, 2.12.2010 günlü karar ile Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından yapılan başvuru üzerine, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından "İkinci Grup Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescillenmiştir. Ancak daha sonraki bir tarihte Kurul'a sunulan raporların, binanın tescile değer olmadığı savları sonucu yine aynı kurulun 16.06.2011 günlü kararı ile tescilden düşürülmüş; kararın iptali için Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından açılan dava süreci tamamlanmadan yapının yıkımı gerçekleşmiştir. Yıkımı takiben davayla ilişkili olarak atanan bilirkişi heyeti, yapının "kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, kültür varlığı niteliği" doğrultusunda 2. grup korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olduğu görüşüne varmış; dava, mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı ile sonuçlanmıştır⁴.

Türkiye'nin modern mimarlık mirasının nitelikli örneklerinden biri olan Özsaruhan Evi, 1950'lerin konut kültürünün bir temsilcisidir. Gerek konumu gerekse kütle estetiğini kuran

yalın modernist karakteri ile yapıldığı dönemden yıkıldığı sürece kadar, sadece Karşıyaka'da değil İzmir kenti içindeki en çarpıcı mimarlık ürünlerinden biri olmuştur. Yapının, özgün mimarisıyla beğeni topladığı ve kentlinin belleğinde bir yer edindiği bilinmektedir⁵.

1950 yılında yapımına başlanarak 1953 yılında tamamlanan Özsaruhan Evi, İzmir Körfezi'nin kıyı bandında, Karşıyaka'nın Bostanlı'ya bağlandığı bölgede, Yalı Caddesi (Cemal Gürsel Bulvarı) ile 1786/1 Sokak'ın kesişimindeki köşe parselde, İzmir'in ilk sanayicilerinden Metaş Demir Çelik Fabrikası'nın sahibi Raşit Özsaruhan ve ailesi için tasarlanmıştır. Bu dönemde Karşıyaka kıyı bandı, kentin eğitimli, kültürlü ve Batılı bir yaşam tarzını benimsemiş ailelerinin köşkerinin ya da erken modernist villalarının yer aldığı bir bölgedir. Ancak 60'lı yıllarda yoğun göç hareketlerinin neden olduğu hızlı nüfus artışıyla birlikte İzmir'de olduğu gibi Karşıyaka'da da kentsel mekânı etkileyen büyük bir dönüşüm süreci başlamış; ayrık nizamlı az katlı müstakil konutlardan oluşan doku aşama aşama çok katlı yeni apartmanlara dönüşmüştür. 2000'li yıllara gelindiğinde Özsaruhan Konutu, kıyı hattı boyunca yıkılmadan kalabilmiş, sınırlı sayıda müstakil konutlardan biridir.

Özsaruhan Evi'nin tasarımı ve uygulaması, mimarlık eğitimini Amerika Birleşik Devletleri'nde University of Florida-Gainesville'de (UFL) 1943'te tamamlayan Ziya Nebioğlu'na aittir. İzmir mimarlığının biçimlenmesinde etkin bir rol alan Nebioğlu, 50'li yıllarda kentin mimari çizgisine hâkim olan, sıradanlık olgusunun dışına çıkan ürünleri ile dikkat çeken bir isimdir⁶. 1950-60'lı yıllarda İzmir'de Karşıyaka, Alsancak, Göztepe semtlerinde ve Aydın'ın Söke ilçesinde çok sayıda bahçeli konut, az katlı aile apartmanı, tatil köyü, okul ve sinema binası inşa etmiştir. Nebioğlu'nun mimari çizgisini belirleyen ve onu dönemi içinde üretim yapan diğer meslektaşlarından ayıran, Amerika'da aldığı mimarlık eğitimi ve bu süreçte özümlediği yaşam kültürüdür. Mimarın uygulamaları içindeki en özgün ürünleri ise, estetik, teknolojik ve mekânsal boyutlarıyla, dönemi içindeki ürünlerden farklılaşan

Nebioğlu Tatil Köyü ve Özsaruhan Villası'dır.

Özsaruhan Villası, Nebioğlu konutları arasında Amerikan modernizminden en belirgin izleri taşıyan yapıdır. Elizabeth Nebioğlu 15.09.2006 tarihinde yapılan bir söyleşide, eşinin koyu bir Frank Lloyd Wright hayranı olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Ziya Nebioğlu'nun genel mimarlık üretimi değerlendirildiğinde Wright'ın tasarım yaklaşımını benimseyerek içselleştirdiğini, Türkiye'nin toplumsal ve teknolojik koşullarında geliştirerek uyguladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu doğrultuda Nebioğlu'nun mimarisini daha iyi kavrayabilmek ve Özsaruhan Evi'ndeki izleri okuyabilmek için öncelikle Wright'ın mimarisine ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır.

“ÖZSARUHAN EVİ, WRIGHT'IN ORGANİK MİMARLIK FELSEFESİNİ ÖZÜMSEMİŞ BİR MİMARIN, KENDİ ÖZGÜN YORUMUNU KATARAK, BİREBİR BENZERLİKLERE İHTİYAÇ DUYMADAN VE TEKRARA DÜŞMEDEN ORTAYA KOYDUĞU ÖZGÜN BİR MODERN MİMARLIK ÜRÜNÜDÜR”

Frank Lloyd Wright'ın Mimari Yaklaşımı ve Ziya Nebioğlu

Ziya Nebioğlu'nun mimarisinde, Frank Lloyd Wright'ın tasarım anlayışının güçlü etkileri görülmektedir. 20.yüzyılın ilk yıllarında Avrupa'da sanayileşme ve teknoloji odaklı modernist yönelimler sürerken, tasarım anlayışını Organik Mimarlık kavramı altında, “doğa ve doğaya dönüş” miti etrafında şekillendiren Wright, Tanyeli'nin de belirttiği gibi hem Amerikan mimarisi hem de modern mimarlık tarihi içinde farklı bir konuma sahiptir⁷. Wright'ın mimarisinde “doğa”, sadece “dışarı”, bulutlar, ağaçlar, fırtınalar, yeryüzü ve üzerindeki yaşamdan ibaret değildir. Malzemenin doğasına, planın doğasına, eşyanın doğasına, en önemlisi insan doğasına vurgu yapar ve “bütünsellik” kavramı üzerinde durur⁸. Bu doğrultuda Wright, insan boyutları ve hareketleriyle biçimlenen mekânların,

birbirleriyle ilişki içinde bir bütün oluşturması; yapının birbirine geçişen alt bölümlerden oluşan tek bir mekân olarak algılanması ve bu bütünün içinde yer aldığı çevreye uyumlu olması gerektiğini savunmuştur⁹. Nebioğlu'nun da mimari üretimlerinde, formlal yaklaşımı, mekânsal kurgusu, araziye yerleşim kararları ve peyzajı ile Wright'ın organik mimari fikrini içselleştirdiği ve uyguladığı görülmektedir.

Wright, yukarıdaki görüşlere dayanan mimari çizgisini, Amerikan kırsalında gerçekleştirdiği erken dönem konut denemeleri olan Prairie Evleri ile şekillendirmeye başlamış, olgunluk dönemindeki daha küçük konutlar olan Usonian Evleri'nde de geliştirerek sürdürmüştür. Wright'ın farklı yapı tipolojilerindeki önemi yadsınamayacak tasarımlarına karşın, kendine has

“söz”ünü özellikle konutlarıyla söylediği iddia edilebilir¹⁰. Benzer bir cümleyi Ziya Nebioğlu için de kurmak mümkündür. Mimarın İzmir ve artalanında tasarladığı tek aile evleri, Wright'ın doğal çevreye uyum ve doğal malzemeye saygı ilkelerini ve Amerikan banliyö evi geleneğini, gerek formlal özellikleri gerekse sunduğu yaşam kültürüyle yeniden uyarladığı, dönemi için “farklı” konutlardır¹¹.

Wright'ın yalın ve net bir mimariye sahip konutlarında, Nebioğlu mimarlığını da etkileyen en belirgin özellik, kütlelerin oranlarıyla, geniş saçaklarla, yayvan kırma çatılarla, döşeme bantlarıyla, doku ve malzeme kullanımıyla vurgulanan yatay hatlardır. Wright, evi toprağa yakınlaştırmak için zemine oturtur; kütle yüksekliğini belirlerken normal bir insan boyunu temel alarak döşeme yüksekliğini minimuma indirir ve yapı kütlelerini

yatayda genişleterek yaygınlaştırır¹². Konut doğa içerisinde ise tabiatla bütünleşmek üzere olabildiğince zeminde yayılırken, tabiatın uzak olduğu durumlarda cadde ya da sokak hattı boyunca yatayda uzanmıştır. Bunun yanı sıra, doğayla bütünleşme fikrini destekleyecek şekilde, malzemenin doğal doku ve renginin yansıtılmasına da önem vermiştir.

Wright'ın konutlarına plan organizasyonu açısından bakıldığında doğa ile bütünleşme fikri, iç-dış mekân birlikteliğinin sağlanması, geniş açıklıklar ve serbest plan anlayışı ile ifade bulunmuştur. Kendisinin "kutunun parçalanması" olarak adlandırdığı¹³, yatay ve düşey prizmatik kütlelerin kesişimlerini araştıran geometrik denemeler çerçevesinde, hem önem verdiği yatay hatları vurgulamaya yönelik kütle hareketlerini sağlamış, hem de daha akışkan bir iç mekân kurgusu elde etmek istemiştir. Konutlarında iç mekân olabildiğince duvarlardan arındırılmış, mekânlar arası bölümlenmeler, kütle hareketiyle elde edilen nişlerin yanı sıra geçirgen ya da hareketli bölücülerle sağlanmıştır. Dikeyde bölümlenmiş geniş yatay cephe açıklıkları ve köşe pencereleri ise doğal ışığın içeri maksimumda alınmasını ve içerideki yaşantının dışa açılımını sağlamaktadır.

Wright'ın konutlarında şömine duvarı, üçüncü boyutta ifadelenen önemli bir kütleli eleman olduğu gibi planimetrik olarak da evin merkezinde yer alan ve mekânsal organizasyonu kuran temel öğedir. Şömine duvarının etrafında başlayan hayat, bu merkezi çekirdekten her yönde yayılarak dışa açılır. Genellikle, doğayı daha rahat ve geniş bir açıdan seyretme amacı ile servis mekânlarını zemin katta toplayarak ana fonksiyonları üst katlara yerleştirir. Çoğunlukla giriş hollerinde bulunan merdiven, plan organizasyonu

için önemli diğer elemandır ve ana mekânla ilişkili olacak şekilde konumlandırılır.

Öte yandan Wright, organik mimari anlayışının temelinde yer alan parça-bütün ilişkisine bağlı olarak tüm mimari elemanları ve mobilyaları da yapıyla bütüncül olacak şekilde tasarlamıştır. Buna ek olarak, dış cephede ve iç mekânda renk uyumuna önem vermiş; özellikle kentsel konutlarında, tabiatın getirdiği canlılık ve zenginliğin yokluğunu telafi etmeye çalışıncasına, aşırıya kaçmayan bir süsleme anlayışıyla vitraylı pencereler, aydınlatma elemanları, desenli demir korkuluklar, geometrik motifler kullanmıştır¹⁴. Ayrıca gelişen teknolojinin getirdiği yeni olanakları (döşmeden 'hypocaust' yöntemi ile merkezi ısıtma, dolaylı yapay aydınlatma, beton duvar blokları vb.) konuta ustaca entegre etmenin yollarını araştırmıştır.

Wright'ın mimarlığa ilişkin bu düşünceleri, tüm meslek yaşamı boyunca Nebioğlu'nun mimari yaklaşımının da çıkış noktasını oluşturmuştur. Wright evlerine genel karakterini veren yapı-doğa ilişkisi, kütle kompozisyonu ("kutunun parçalanması" fikri, yatayda yayılma, geniş saçaklı az eğimli çatılar, şömine duvarı), iç-dış mekân birlikteliğine dayanan akışkan mekânsal kurgu, doğal malzeme kullanımı ve bütüncül tasarım anlayışı, İzmirli mimarın tüm eserlerinde gözlemlenir. Özsaruhan Evi ise, Wright etkilerinin özellikle kütle estetiği açısından en çarpıcı imgesel referanslarla okunduğu yapıdır.

Özsaruhan Konutu'nun Mimari Değerlendirmesi

Özsaruhan Evi, Wright'ın organik mimarlık felsefesini özümsemiş bir mimarın, kendi özgün yorumunu katarak, birebir benzerliklere ihtiyaç

duymadan ve tekrara düşmeden ortaya koyduğu özgün bir modern mimarlık ürünüdür. Özsaruhan Evi'nde, Wright'ın Prairie Evleri'nde ortaya koyduğu ve sonrasında rafine ederek Usonian Evleri'nde de sürdürdüğü mimari çizgisini oluşturan temel karakteristik özellikleri,- yatayda yayılma, geniş saçaklı az eğimli çatılar, malzemenin doğal dokusunun-renginin vurgulanması, doğal çevreyle bütünleşme kaygısı, serbest plan anlayışı ve bütüncül iç mekân tasarımı,- belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Öte yandan organik mimarlık felsefesini içselleştirerek ve bütün detaylarıyla düşünülmüş bütüncül bir anlayışla tasarlanmış konutun özgün karakterinin de altını çizmek gerekir.

Kütle Kompozisyonu

Yalın ve net bir kütle kompozisyonuna sahip konutta, Wright'ın mimarlığına olduğu kadar Nebioğlu'nunkine de damgasını vuran "uzun, alçak, yatay çizgiyi vurgulamak" tutkusunu ilk göze çarpan özelliktir. Bu doğrultuda kütle parçalanmasının yatay hatları vurgulayacak biçimde, prizmatik formların iç içe geçişmeleri üzerinden kurulduğu görülmektedir. Wright'ın tasarım anlayışını oluşturan "kutunun parçalanması" fikri bu yapı özelinde iki temel öge üzerinden okunmaktadır. Bunlar;

- Biri evin merkezi bir bölgesinde yer alarak genel ve özel mekânlarını ayıran, diğeri ise yapının bitişini tutan ana taşıyıcı duvarların düşey vurgusu,
- Özel mekânların yer aldığı sağ kanadın zeminden kopartılarak altının boşaltılmasıyla elde edilen yatay kütleli ana düşey duvarlara saplanması ile elde edilen yataylık vurgusudur.

Kurgunun özünü oluşturan bu yatay-düşey dengesini besleyen diğer

ana unsurlar ise batı güneşinin kontrolünü de sağlayan yatayda uzanan saçaklar ve yapının boşaltıldığı bölgelerde kullanılan üçlü kolon dizileridir. Öte yandan özellikle alt katta daha basık tutulan kütle yükseklikleri yataylığı, malzeme ve doku farklılıkları ise düşeyliği desteklemektedir (Resim 1).

Dolu-boş ilişkilerine bakıldığında kütle kompozisyonundaki netliğe benzer biçimde açıklıklar tercih edildiği gözlenmektedir. Üst katta, ön cephede açılan geniş yatay boşluklar doğrama kayıtlarıyla düşeyde parçalanmakta; sağ kanattaki yatma bölümlerinde kullanılan bant pencereler zeminden kopartılan kütlelerin yatay karakterine vurgu yapmaktadır. Zemin katta ise daha masif bir etki yaratmak üzere açıklıklar kısıtlı tutulmuştur. Cephe elemanlarındaki detaylarda da genel dengenin gözetilmesi esas alınmıştır. Balkon korkuluklarının, ahşap panjurların, demir parmaklıkların, taş ve ahşap cephe malzemesinin dokusundaki yön değişimlerinin dahi, yapının yer aldıkları bölgesindeki etkiye göre yatay ya da düşey hatları dengeleyecek şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Özetle konutun ana karakterini belirleyen yatay-düşey

dengesi yapının neredeyse her bölgesinde sessizce, abartıya kaçmadan ancak büyük bir ustalıklarla yeniden kurulmaktadır.

Kütle biçimlenmesine imgesel temelli bakıldığında, Özsaruhan Evi'nin Wright'ın ilk dönem konutları içinde, beyaz sıvaları, az eğimli geniş saçaklı çatıları, doğrama kayıtları sınırlı sayıda tutulmuş net pencere açıklıkları, lineer kütle kurguları ve vurgulu yatay hatları ile daha yalın çizgiler taşıyan konutlarıyla (J.J.Walser Evi, 1903/ Robie Evi, 1906/ I.Roberts evi, 1908) biçimsel benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Ancak konutun, Wright'ın olgunluk döneminde gerçekleştirdiği konutlara (Kauffman- Şelale Evi, 1935/ Taliesin East Evi, 1925/ Sturges Evi, 1939/ Pratt Evi, 1948/ Penfield Evi, 1955) verdiği referanslar daha güçlüdür. Bu konutların ortak noktaları, zemin katın üst kat hizasından geri çekilmesi, kütlelerin altının boşaltılması, taş duvar ile saçakların "geçişme"ye dayalı ilişkisi, iki ya da üç cepheyi birden dönerek etrafı serbest bırakılan saçaklar ve zeminden tavana uzanan net cephe açıklıklarıdır. Bu noktada, Wright'ın eserleri ile birebir biçimsel benzerlik ya da form adaptasyonunun ötesinde

yapıya genel karakterini veren kütle kompozisyonunun özünü kuran ilkelerin içselleştirildiğini vurgulamak gerekir¹⁵ (Resim 2).

Cephede Malzeme Kullanımı

Kütle estetiğini belirginleştiren bir diğer unsur, cephelerde, yine Wright'ın organik mimari anlayışına referans veren doğal malzeme kullanımınıdır. Wright, özellikle kentsel alandaki konutlarında taş malzemedan çok tuğlayı tercih etmiş; Özsaruhan Evi'ndekine benzer şekilde cephede doğal taş, ahşap ve sıvalı beton malzemenin birlikteliğini ise kırsaldaki konutlarında sıklıkla kullanmıştır. Özsaruhan Evi'nde cephedeki malzeme seçimleri öncelikle yol cephesi ve arka cephe olarak, ardından zemin kat ve üst kat ayrımını kuracak şekilde yapılmıştır. Yapının kente yüz veren 'prestij' cephesinde, geniş açıklıklardan arta kalan masif yüzeylerde, ahşap ve taş malzeme kullanılmıştır. Özel mekânların baktığı iç bahçeye dönük kuzey cephesinin ise sıvanarak bırakıldığı görülmektedir. Modüler bir düzeni takip eden cephe açıklıklarının çoğunlukla cam olduğu, merdiven boşluğu ve servis mekânlarında ise

SOL ÜSTTE Wright'ın Özsaruhan Evi ile benzerlik taşıyan konutlarından - sırasıyla- Taliesin East, Kauffman, Penfield ve Robie Evleri (Resim 2)

ALTTA Arka Bahçe (Resim 3)

ÜSTTE Merdiven Holü ve Çevresi (Resim 4)

ALTTA Yemek Bölümü ve Mutfakla görsel ilişki sağlayan bölücü, şeffaf dolap (Resim 5)

SAĞ ÜSTTE Şömine duvarı aracılığıyla ayrılan ana salon ve dinlenme bölümü (Resim 6)

dönemi için bölgede yeni ve farklı bir malzeme olan cam tuğlanın kullanıldığı gözlenmektedir. Mümkün olduğunca az miktarda doğrama kaydı kullanılmış; camlar tüm açıklıklarda içeriden takılarak hem cepheye derinlik kazandırılmış hem de panjura yer bırakılmıştır. Taş dokunun ise sadece alt katta ve kütleli parçalayan düşey duvarlarda tercih edildiği görülmektedir. Bu kullanımlar Wright'ın özellikle Taliesin East Konutu (1925) ve Şelale Evi (1935) ile benzerlikler taşımaktadır.

Detay elemanları olan demir korkuluklar, parmaklıklar, çelik baca bitişleri ve düşeyde seperatör, yatayda saçak olarak kullanılan betonarme gridlerin, yıllar içinde yeşil dokuyu da içlerine alarak cephenin karakterine katkı koymuş oldukları görülmektedir. Bunların arasında, boşaltılmış betonarme gridler, Wright'ın da yapılarının cephelerinde ve saçaklarında kullandığı (Pope Leighley Evi, 1939-saçakta kullanım/ Turkel Evi, 1955-cephede kullanım) bir sistemdir. Ön cephede evin girişinin üstündeki saçağın zaman içinde yok olduğu, bahçeye bakan cephedeki saçağın ve mutfak terasının çeperlerindeki düşey bölücülerin korunmuş oldukları gözlenmektedir.

Yapı-Bahçe İlişkisi

Yalı Caddesi üzerinde köşe bir parselde yer alan yapı, geniş bir bahçe içinde toprak kotu ile hemzemin olarak tasarlanmış U bir plan şemasına sahiptir. Plan organizasyonunda, yaşama mekânları ana yola açılan gövde kısmında, servis mekânları ara sokağa bakan sol kolda, yatma mekânları ise yan parselde bakan sağ kolda konumlandırılmıştır.

Konut, yol tarafında ana girişe yönlendiren küçük bir prestij bahçesi ile parti ve davetler için kullanılan daha geniş bir arka bahçe olmak üzere parseli ikiye ayıracak şekilde yerleştirilmiştir. Ancak zemin katın asimetric bir düzende taş kaplı kolonlar üzerinde yükseltilecek boşaltılmasıyla, ön ve arka bahçe arasında mekânsal akış sağlanmış, aynı zamanda giriş için de tanımlı bir ara mekân oluşturulmuştur. Yaklaşık 210 cm yüksekliğindeki bu basık mekânda, taş malzeme ve yatay döşeme plağının sürekli etkisi, üçlü taş kolon dizimini içine alan amorf formlu süs havuzunun negatif kotla mekâna kazandırdığı derinlik hissi ile rahatlatılmıştır.

Kütlenin girişe hizmet verecek şekilde zemin katının boşaltılması, Wright yapılarında pek sık rastlanır bir durum olmamasına rağmen girişi için daima tanımlı bir ara mekân kullandığı gözlenir. Bu doğrultuda, Özsaruhan Evi'nin kendine özgü girişi belki de en fazla, deredeki su baskınlarından korumak için yaşama mekânlarının zeminden kopartılarak üst kata taşındığı Lloyd Lewis Konutu'nun (1940) girişine benzetilebilir. Dolayısıyla Nebioğlu'nun konutun girişinde oluşturduğu bu çok yönlü mekânsal kurgu, günümüzde dahi benzerine sık rastlanılmayan özgün bir tasarım zenginliğine sahiptir. Bu ara mekândan ulaşılan arka bahçe, U plan şemasının olanak verdiği iç oylumla başlamıştır. Yapının bahçeyle nasıl bütünleştirileceğine ilişkin yaratıcı ipuçları taşıyan bu oylum, akşam yemekleri ve davetleri için kullanılan arka bahçeye geçiş mekânı niteliğindedir. Zemin katta altı boşaltılmış sağ kolda bahçeye servis veren bar, barbekü, depo bölümlerinin bulunduğu yarı açık mekân, sık aralıklı bir beton kolon dizisiyle yan parselden izole edilirken, iki adet üçlü kolon dizisiyle iç oyluma akmaktadır. Ayrıca mutfak, kendi özel terasından inen bir servis merdiveniyle bu bölgeye bağlanmıştır. Bunun yanı sıra, sol kanadın ucundaki terasın zemin kotunda yer alan garaja araba girişi sokaktan alınarak bahçeye bağlanmaktadır. Yapının üst kattaki yaşama mekânları ve merdiven boşluğu da geniş açıklıklarla bahçeye hâkim olacak şekilde bu oylumun güney kanadına yerleştirilmiştir (Resim 3).

Kendi iç işleyişi içinde değerlendirildiğinde iyi tasarlanmış bir yapı-bahçe ilişkisine sahip olmasına rağmen, arsa-yapı oranları açısından bakıldığında konutun adeta bulunduğu parselde sığmadığı, büyük geldiği hissi uyandırıyor olduğu görülmektedir. Bu durum, Wright'ın sınırsız bir doğa içinde yer alan konutlarına karşıt olarak kentsel bir doku içinde sınırlı bir parselde yer alıyor olmasından ve tasarım anlayışındaki yatayda yayılma isteğinin yapı-parcel arasında yarattığı gerilimden kaynaklanmaktadır.

Plan-Mekân Kurgusu

Asimetrik bir plan şemasına sahip konutun mekânsal organizasyonu, Wright'ın da pek çok yapısında denediği (Robie evi, Penfield Evi, Lloyd Evi) katlar arası işlevsel ayrıma dayanmaktadır. Zemin kat küçük bir girişin yanı sıra servis mekânlarına ayrılmışken; üst kat yatma ve yaşama mekânlarını içerir.

Eve, yukarıda tanımlanan gölgelikli ara mekânın sol tarafından girilir. Geniş bir giriş holünde konumlanan görkemli ahşap merdivenle üst kata bağlanan bu kolda, zemin katta deniz cephesinde günlük bir yaşama mekânı, yan sokak cephesinde ise kiler, tuvalet, çamaşırhane ve ütü odası ile hizmetli odası gibi servis mekânları yer almaktadır. Servis koridoru, garaj ve servis merdiveninin konumlandığı kuzey cephesinden ayrı bir servis girişi de almaktadır. Zemin katta sağ kolda ise, yakın bir dönemde yaşama mekânı olarak kullanılmaya başlanan ancak orijinalinde evin genelinden bağımsız, ayrı bir girişe sahip kalorifer daireleri olarak tasarlanmış büyük bir servis mekânı bulunmaktadır.

Üst kata bağlantıyı sağlayan merdiven, açıldırılmış basamak kesitleri, özel tasarlanmış pirinç korkuluklarıyla dikkat çekici bir öğedir (Resim 4). Merdiven holünün sol kolunda mutfak ve gerektiğinde birbirinden sürme kapılarla ayrılabilen gerektiğinde total bir mekân olarak kullanılabilen misafirlerin ağırlandığı ana salon ile yemek bölümü yer almaktadır (Resim 5). Sağ kolda ise ev sakinlerine ait özel yaşama mekânı ve yatma birimlerine geçiş bulunmaktadır. İki alt bölgeden oluşan özel yaşama mekânının üst kısmı, merdivenin

yanında yer alan, nota ve kuş figürleriyle bezenmiş pirinç seperatör ile ana salonla görsel olarak bağlanırken alt kısmı düşey şömine duvarı aracılığıyla ayrılarak özelleşmektedir. Ana yola cephe veren bu alt kısım televizyon izleme-dinlenme-okuma işlevlerine yönelik olarak tefriş edilmiştir (Resim 6). Bu

farklılıklar taşır. Ancak yaşama mekânlarındaki bölgelemelere rağmen Wright'ın akışkan mekân anlayışının izlerini okumak mümkündür.

Merdivenin sağında, arka bahçeye bakan yaşama bölümünden, kare ahşap panolarla kaplı duvar yüzeyinde yer alan belli belirsiz bir kapıdan, üst katın sağ kolunda yer alan yatma birimlerine

“KONUT, MOBİLYA ÖLÇEĞİNDEN YAPIYA VE YAPI-DIŞ MEKÂN BÜTÜNLÜĞÜNE KADAR BÜTÜNCÜL BİR TASARIM ANLAYIŞININ ÜRÜNÜDÜR”

doğrultuda birkaç alt mekândan oluşan yaşama alanı, kapı ve duvarların mümkün olduğunca yok edilerek mekânsal akışkanlığın sağlandığı, bir yandan ana yola diğer yandan konutun kendi özel bahçesine, yani 'iç'in 'dış'a açıldığı çok yönlü bir mekânsal kurgu taşımaktadır.

Şömine duvarı, planın merkezinde yer alan temel kurucu öğe olmakla birlikte, yukarıda açıklanan kamusal-özel bölgelemesini yapmak üzere ana salona doğru yönlendiği için, yaşama alanına tam anlamıyla hakim bir odak eleman konumunda değildir. Bu doğrultuda Wright'ın, şömine duvarının merkezde yer aldığı ana bir yaşama alanından patlayarak saçılan alt mekânlardan oluşan konutlarından

geçilir (Resim 7). U plan şemasının uzayan sağ kanadını oluşturan bu bölümün ana yola cephe veren alt kısmında, kendi özel banyosu ile ev sahiplerinin yatak odası bulunmaktadır. Ana holden arka bahçe boyunca uzayan koridora ise üç oda ve bir banyo daha eklenir (Resim 8).

Ziya Nebioğlu'nun yapılarının çizimlerini şematik düzeyde gerçekleştirdiği ve büyük ölçüde uygulama esnasında yerinde karar alarak ve detay üretmekle ilerlediği bilinmektedir¹⁶. Yıkım öncesinde de alınmış bir rölöve olmadığından, konutun çizimlerine dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu doğrultuda Resim 9'da verilen kat planları, kesit ve cepheler, fotoğraflar üzerinden ölçüm

ÜSTTE Merdiven holünden yaşama birimlerine dağılım ve yatma birimlerine geçiş (Resim 7)

ALTTA Ebeveyn yatak odası, banyosu ve yatma birimlerine uzanan koridor (Resim 8)

SAĞ ÜSTTE Zemin katve birinci kat Planları (Teknik çizim: Didem Akyol Altun, renklendirme: Mete Gürsoy) (Resim 9)

alınarak çıkartılmıştır. Özsaruhan konutunun plan şeması, Wright'ın da praire evlerinden itibaren faydacı bir anahtar gibi kullandığı modüler bir ızgara üzerine oturmaktadır. Bu ızgaranın aksları, sadece strüktürel elemanlarda ve duvar hatlarında değil; saçak hizalarında, doluluk ve boşluklarda, yeşil alan ve çiçekliklerde dahi sürmektedir.

İç Mekân ve Teknik Detaylar

Nebioğlu'nun mimarlığını anlamlı kılan bir diğer nokta, onun her nesne ve ölçeği kapsayan bütüncül tasarım anlayışıdır. Mimar, mekânı tüm detaylarıyla kontrol etme istemiyle tasarımlarını mobilya ölçeğinden yapıya ve yapı-dış mekân bütünlüğüne kadar bu anlayış çerçevesinde üretmiştir. Bu bağlamda Özsaruhan Evi'nde duvar, döşeme ve tavan yüzeylerinin bütüncül bir biçimde tasarlandığı, detay elemanlarının ve mobilyaların ise büyük oranda mekân için özel olarak üretildiği görülmektedir. Sabit kitap rafları, masalar, kapılar, pencereler ve tavan-döşeme-duvar yüzeylerinin giderek konutun ayrılmaz birer parçası haline gelmesi, Wright'ın konutlarında en başından itibaren dikkati çeken ve zamanla modern mimarlık anlayışına da damgasını vuran bir durumdur.

Gerek yatma gerekse yaşama alanlarında duvarlar, dolap raflarını, mobilyaları ve aksesuarları içerecek

şekilde tasarlanmışlardır. Evin tüm depolama alanları, duvar yüzeyleriyle entegre düşünülmüştür. Merdiven sahanlığında ve yatma birimlerinin koridoru boyunca yer alan pencere altı dolapları, giriş altına yerleştirilen yatak odası ve mutfak dolapları, şöminenin yanındaki kitaplık rafı ve yemek odasının duvarındaki ahşap nişler gibi evin birer parçası haline gelmişlerdir. Mutfak ve yemek bölümü arasındaki geçiş hattında ise, dolap kendisi bir duvara dönüşmüştür. İki mekân arasındaki camlı dolap, hem görsel geçirgenliği sağlamış, hem de cam objelerin sergilendiği vitrini oluşturmuştur. Ayrıca kesitte zemin kat ile üst katın duvar akslarını 10 cm. şaşırtarak gerçekleştirdiği hareket ile duvarın iç bölümünde perde ve kornişleri, dış bölümünde stor mekanizmasını saklayabileceği bir düzenek geliştirmiştir.

Depolama alanları ve mobilyalar dışında kalan yüzeyler de birer tasarım elemanı olarak ele alınmıştır. Bunların içinde en özellikli olanı ise, yatma ve yaşama birimlerini bağlayan bir kapıyı da içeren, karelere bölünmüş bir yüzeyde yatay ve düşey çizgilerin şaşırtmalı bir biçimde yer aldığı ahşap bölücüdür.

İç dekorasyonda ağırlıklı olarak ahşap malzeme kullanılmıştır. Yaşama mekânlarında kızıl kahve tonlarında, düşey çizgilerin hissedilir olduğu ahşap

kaplamaların, mat ya da parlak kullanımıyla salon ve yemek odası arasındaki farklılığın vurgulandığı görülmektedir. Perdeleri gizleyen ahşap kutularda ve geçişlerdeki bölücü elemanlarda da aynı malzeme kullanılarak, yüzeyler ve mekânlar arasındaki geçişe rağmen bütüncül algının korunması sağlanmıştır. Servis mekânlarında ve koridorlardaki dolaplarda ise beyaz boyalı yüzeylerin yanı sıra, üzerlerindeki havalandırma boşlukları, kulplar ve dekoratif çizgilerle yatay-düşey hatlar taşıyan ahşap dolapların tercih edildiği görülmektedir. Bir servis mekânı olan çamaşırhanedeki tezgâhın, mutfaktaki fırının ya da banyo mekânlarındaki sabit vitrifiye elemanlarının dahi özel tasarım oldukları göze çarpmaktadır (Resim 10).

Tavan yüzeylerinde, merdivenin üstünde kaset kirişler açıkta bırakılırken, geçiş mekânlarında hasır dokulu ahşap tavanlar, yatma ve yaşama mekânlarında ise kartonpiyer kullanılmıştır. Yatak odasındaki kartonpiyerlerde dans eden insan figürleri, yemek odasında ise meyve motifleri gibi mekâna göre farklı figüratif düzenlemeler yapılmıştır. Bu noktada motifli kartonpiyerler, figürlerle bezeli bölücü elemanlar, arka cephedeki demir parmaklıklarla aynı deseni taşıyan merdiven tırabzanları düşünüldüğünde, tasarımın tüm yalın tavrına karşın az da olsa süslemeci bir tavırdan söz edilebilir. Ancak bu nitelikteki birkaç öge dışında detaylardaki arayışların geometrik esaslı olduğu gözlenmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri giriş mekânındaki dairesel pencereleri olan giriş kapısı ile tavadaki aydınlatmaların geometrik uyumudur.

Ayrıca Nebioğlu'nun bu konutta dönemi için oldukça yenilikçi olan çeşitli teknik detaylar ürettiği de bilinmektedir. Yapıda yerden ısıtma sistemi kullanılmış; alınan özel havalandırma ve iklimlendirme önlemleriyle, yazın sıcaklığın, kışın ise soğukluğun etkileri en aza indirilmiştir. Buna, 1.kattan bakıldığında giriş katına geleni gösteren özel dürbün sistemi ve mutfaktan aşağı kata inen çamaşır şutu gibi yenilikleri eklemek gerekir (Resim 11). Nebioğlu'nun yaratıcı detaylar üreten bu tavrının da Wright'la oldukça benzeştiğini söylemek mümkündür.

Bütüncül Tasarım Anlayışı ve Ev'in Ruhü

Özsaruhan evi, Ziya Nebioğlu'nun tüm detaylarıyla incelikte düşündüğü bütüncül tasarım anlayışının ürünüdür. Wright'ın tasarım felsefesinin de odağında yer alan ve insan-mekan bütünlüğüne vurgu yapan bu yaklaşım, kendisinin de organik mimarlık fikriyle ilişkilendirerek söylediği şu sözlerde en iyi ifadesini bulmaktadır:

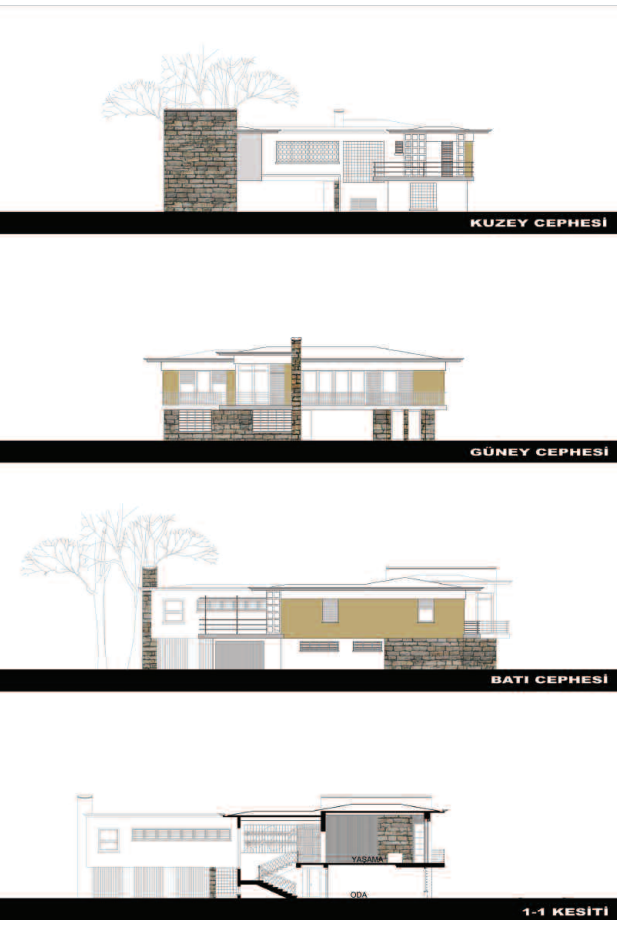
“...(Organik mimari) yöntemde, amaçta, özelliklerde doğru olan ve içinde yaşayacak kişi için doğru olan bütünlük fikrini arar. Böylece o kişi onu sever, yaşar ve evi ile övünür ve o evin yapılmış tek ev olduğuna inanır. Böylece organik mimari görevini yapmış olur¹⁷”

Konutu, insanın merkezde olduğu bir kavrayışla, adeta yaşayan bir organizma gibi gören bu bakış açısı, Wright'ın pek çok yapısında kullanıcısıyla bütünleşen tasarımlarla sonuçlanmıştır. Özsaruhan Evi'nin de benzer bir niteliği taşıdığı, sahibinin bu ev için “mutluluk kaynağım” dediği bilinmektedir¹⁸. Konut, çok uzun yıllar boyunca yapısal elemanlarından mobilyalarına kadar inşa edildiği özgün karakterini bozmadan korunmuş,

yapılan az sayıdaki değişiklik/ekleme dahi orjinaline uyumlu olarak yapılmıştır. Belki de, evin elli yılı aşkın bir süre kullanıcısı için önemini yitirmemesini sağlayan, Nebioğlu'nun bütüncül mimari tasarımıyla konuta kazandırdığı ‘ruh’tur.

Sonuç

Sonuç olarak Özsaruhan Evi'nin, taşıdığı tüm bu niteliklerle korunması gerekli özgün bir modern mimarlık ürünü olduğu açıktır. Emre Madran, evrensel koruma söylemi ve araştırmaları paralelinde kullanılagelen bazı değer tanımlarını uyarlayarak, bir yapının mimari miras sayılabilmesi için gereken 7 temel kriterden bahsetmektedir¹⁹: Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yaşamını mekâna yansıtması nedeniyle taşıdığı belge değeri, döneminin özelliklerini değişmeden günümüze devam ettirdiği için özgünlük değeri, yapıldığı dönemin tasarım ve mimari anlayışını yansıtması açısından mimari değeri, kent belleğinin bir parçası olarak kimlik değeri, anı değeri, toplumsal gereksinimleri karşılayabilmesi açısından işlevsel ve ekonomik değeri, çağdaş toplumda kendine bir yer bulabilmesinden

ÜSTTE Kesit ve Cepheler
(Teknik çizim: Didem Akyol Altun,
renklendirme: Mete Gürsoy) (Resim 9)

ALTTA Mutfak ve çamaşır şutu (Resim 10)

SAĞ ÜSTTE Dürbün sistemi (Resim 11)

kaynaklanan süreklilik değeri. Bu kriterler çerçevesinde değerlendirildiğinde Özsaruhan Evi'nin;

- 1950'li yılların üst gelir grubunun yaşam biçimini ve konut taleplerini yansıtan somut bir örnek olması açısından temsiliyet değeri/belge değeri,
- Birçok benzerine oranla özgün karakteri bozulmadan, herhangi bir yapısal müdahale geçirmemesinin ötesinde içerisindeki eşyalara kadar yıllar boyu korunabilmiş olması açısından özgünlük değeri,
- Mimarının özgün tasarım dilini yansıttasının yanı sıra dünyaca kabul görmüş bir mimar olan F.L.Wright'a ve organik mimari anlayışına referans vermesi açısından mimari değer,
- Üretildiği dönemde sahildeki modernist villalardan son ayakta kalan konut olması, kıyı şeridi içinde bir nefes alma noktası olması açısından kimlik değeri,
- İzmirli için taşıdığı önem ve kentsel bellekte edindiği bilinen yeri dolayısıyla anı değeri,

taşıdığı görülmektedir. Ancak 1.Ağustos.2011 tarihinde dava süreci sonuçlanmadan yıkımı gerçekleştirilmiştir.

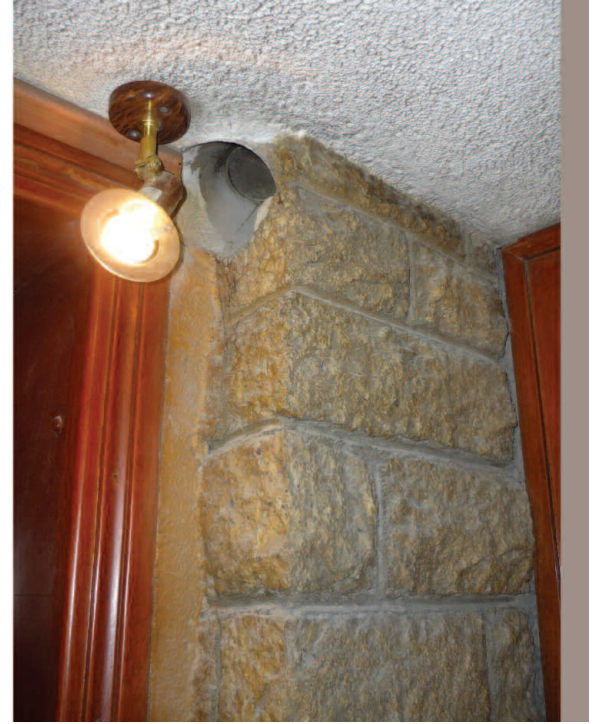
Özsaruhan Evi'nin sürecini yaşamış ve yaşamakta olan, modern mimarlık mirasına ait birçok yapı söz konusudur. Modern mimarlık dönemi yapılarının "kültürel miras" kapsamında değerlendirilmesi konusundaki sorun, bir yanda mevzuattaki yetersizliklerle diğer yanda ise toplumsal bilinç

eksikliğiyle ilişkilidir. Bu noktada, özel mülkiyet haklarının devreye girdiği konut yapılarında, bütün suçlu toplumsal bilinç eksikliğine ve rant arsızlığına yüklemek yanlış olacaktır. Zaman içinde kullanıcısı için işlevsel ve ekonomik değerini yitiren bir konut yapısının, ekonomik gerekçelerle elden çıkartılması Türkiye koşullarında sık rastlanan bir sonuçtur. Koruma kurullarının bilimsel bir kuruldan oluşmayan bilirkişi raporları doğrultusunda tescil kararlarını kaldırmaları mümkün olduğunca; mevzuatta, yasal itiraz hakkı sonlanmadan yapının yıkılmasına engel olan maddeler olmadıkça; özel mülk sahiplerinin yıktırmaması durumunda ekonomik mağduriyetlerini giderebilecek devlet politikaları geliştirilmedikçe özel bir mülk kapitalist döngü içinde yitip gitmesi kaçınılmaz olacaktır. Geçmişte benzer süreçlerin sonunda, yıkılan yapıların tekrar inşası söz konusu olmuşsa da böyle bir üretimin 'anlamlılığı' sorguya açıktır. Özsaruhan Evi'nin yeniden inşa edilmesi, ne konutun iç mekânındaki özgün detayları, ne özel mobilya üretimlerini, ne de yapının ruhunu geri getirecektir. Bu doğrultuda, yeniden üretilen konut ancak, yapının özgün gerçekliğini sınırlı düzeyde temsil eden bir replika olabilir.

Bu nedenle kültürel kimliğimizi sürdürülebilirlik için yakın geçmişimizdeki toplumsal ve mekânsal dönüşümleri gelecek kuşaklara varlıkları ile doğrudan aktaracak olan 20. yüzyıl

modern mimarlık mirasını korumanın önemini ve bir yapının korunması için eski olmasının gerekmediğini, öncelikle bir devlet politikası olarak benimsemek ve toplumun her kademesine aşılacak gerekmektedir. □

Yasemin Sayar, Yrd. Doç. Dr., DEU, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

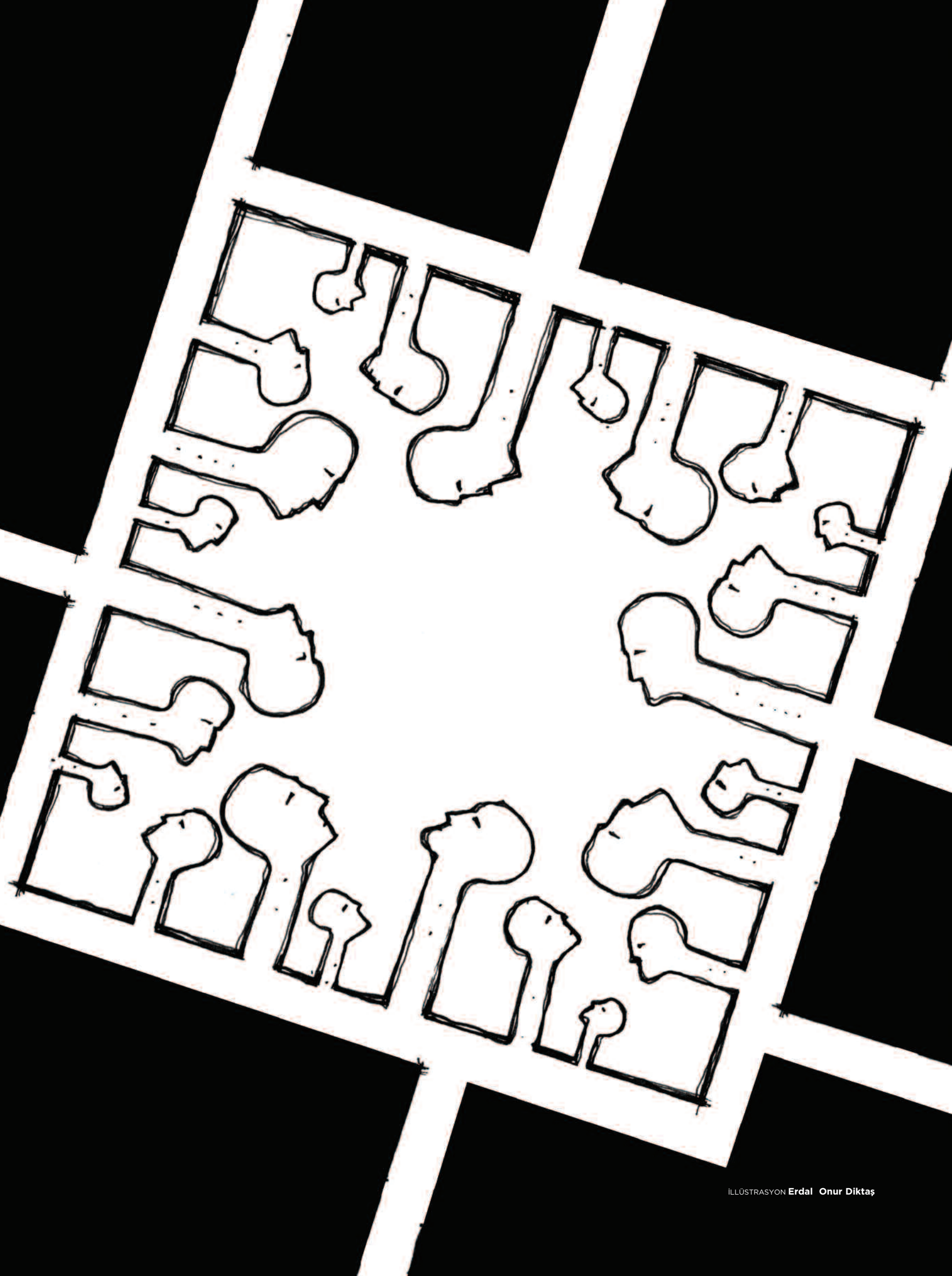
Didem Akyol Altun, Araş. Gör. Dr., DEU, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

DİPNOTLAR

- 1 Türkiye'de koruma alanının yasal temelini, 2004 tarihli 5226 sayılı Yasa ile yeniden düzenlenen 1983 tarihli, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası oluşturmaktadır.
- 2 Kayın, Emel, 2007, "Modern Bir Kurgu Olarak Koruma Paradigmasının Dönüşümü ve Modern Mimarlık Mirası, Mimarlık, 338 (Kasım-Aralık 2007), ss.25-29; Madran, Emre. ve Alptekin A.H. (2011). "Önsöz". Cumhuriyetin Mimarlık Mirası Sempozyum Kitabı içinde (ss.9-10). (26-27 Şubat 2009, Ankara) Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s.9.
- 3 Modern mimarlık mirasının korunmasına ilişkin yasal süreçler hakkında detaylı tartışmalar için bakınız: Madran, Emre, 2009, "Yasal Düzenlemelerde Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı", Cumhuriyetin Mimarlık Mirası Sempozyum Kitabı içinde (ss.129-132). (26-27 Şubat 2009, Ankara) Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları; Kayın, Emel, 2008, "Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar", Mimarlık, 343 (Eylül-Ekim 2008) ve Omay Polat, Ebru, "Modern Mimarlık Mirasını Onaylamak: Yasal Süreç ve Tescil Kararlarına Bakış", 2008, Mimarlık, 340 (Mart-Nisan 2008), ss.49-53; Zeren Gülersoy, Nuran, 2009, "Cumhuriyet Dönemi'nde Planlama ve Mimari Miras İlişkileri", Cumhuriyetin Mimarlık Mirası Sempozyum Kitabı içinde (ss.71-90). (26-27 Şubat 2009, Ankara) Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- 4 Bilirkişi raporu, Özsaruhan Evi'nin 2863 sayılı Koruma Kanunu'nun 5226 sayılı kanun ile değişik 6.maddesi b bendinde tanımlanan "19.yüzyıldan sonra yapılmış olup, önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm

- Bakanlığı'nca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar"; 1987 tarih 19660 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'in 4. Maddesi b bendinde yer alan aynı ifade ve f bendinde yer alan "tek yapılar için, taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellikler arz etmesi" ifadeleri kapsamında değerlendirilebileceği; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 1999 tarih ve 660 sayılı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması'na ilişkin ilke kararında tanımlanan "kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, kültürel varlığı niteliğindeki" yapıların biri olduğu görüşüne varılmıştır. Raporda yapının, Cumhuriyet Dönemi mimarisinin modernist anlayışla inşa edilmiş az sayıdaki konutlarından biri olması açısından, bir yandan çağdaşlarına diğer yandan kendinden sonraki kuşaklara öncülük eden Frank Lloyd Wright'ın ilkelerini ortaya koyan organik mimarinin etkilerini taşıyan Türkiye'deki özgün örneklerden biri olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir (Mimarlar Odası İzmir Şubesi dava dosyasından alınmıştır).
- 5 Bu konutun kentte yaşayan birçok insanın hafızasında yer ettiğini gözlemlemek mümkün. Buna sadece iki örnek olarak Sabah gazetesi yazarı Erdal Şafak'ın 17.11.2011 tarihli ve "Nostalji" başlıklı yazısında, her önünden geçtiğinde uzun uzun seyrettiği Özsaruhan Evi'ni "güzelliğiyle ve zarafetiyle insanı büyüleyen bir villa" olarak tanımlaması; Cem Karagözlü'nün ise Karşıyaka Life Dergisi'nin Eylül 2011 sayısında yer alan "Temmuz Sıcığı ve Yıkılan Geçmiş (Özsaruhan Evi)" başlıklı yazısı verilebilir.
- 6 Sayar, Yasemin. (2011). "İzmir'de Amerikan Modernizminden İzler: Ziya Nebioğlu Mimarlığı (1948-1975)", Mimarlık, 359 (Mayıs-Haziran 2011), Mimarlar Odası Yayınları, Ankara
- 7 Tanyeli, Uğur. 1990, "Wright ve Toplumsal Ortam Üzerine", Arredamento-Dekorasyon, sayı:17, ss.100-104
- 8 Frank Lloyd Wright ve Ev. (Ed. N.Togay). 2002Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi, 5, İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.20
- 9 Wright, Frank Lloyd. (2004). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi içinde, cilt:3, s.
- 10 Frank Lloyd Wright ve Ev. (Ed. N.Togay). 2002Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi, 5, İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.7
- 11 Sayar, 2011, a.g.e.

- 12 Frank Lloyd Wright ve Ev. (Ed. N.Togay). 2002Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi, 5, İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.17
- 13 Stipe, Margo (2004). Frank Lloyd Wright, The Interactive Portfolio. Philadelphia, London: Running Press.
- 14 Stipe, a.g.e.
- 15 Wright'ın konut mimarisine ilişkin analizler, Storer, William Allin, 1990, The Architecture of Frank Lloyd Wright-A Complete Catalog, USA, MIT Press; Sergeant, John, 1984, Frank Lloyd Wright's Usonian Houses-Design for Moderate Cost One Single Family Homes, NewYork, Watson-Guption Pub.; Stipe, Margo (2004). Frank Lloyd Wright, The Interactive Portfolio. Philadelphia, London: Running Press. kaynaklarında yer alan yapı stoğu incelenerek geliştirilmiştir.
- 16 Elizabeth Nebioğlu, 15.09.2006 tarihli söyleşi
- 17 Meehan, Patrick J. (1995). Truth Against The World: Frank Lloyd Wright Speaks for an Organic Architecture, Washington DC: The Preservation Press. 1992, s.51
- 18 Şafak, Erdal, 2011, "Nostalji", Sabah Gazetesi, 17 Ağustos, (erişim: 18.10.2011), <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/safak/2011/08/17/nostalji>
- 19 Madran, Emre. (2006). "Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgeleneşi ve Korunması Süreci İçin Bazı Notlar", Mimarlık, 332 (Kasım-Aralık 2006), ss.20-22

KENTSEL BOŞLUK VE KAMUSAL MEKÂN

EDITÖR **Erdal Onur Diktaş**

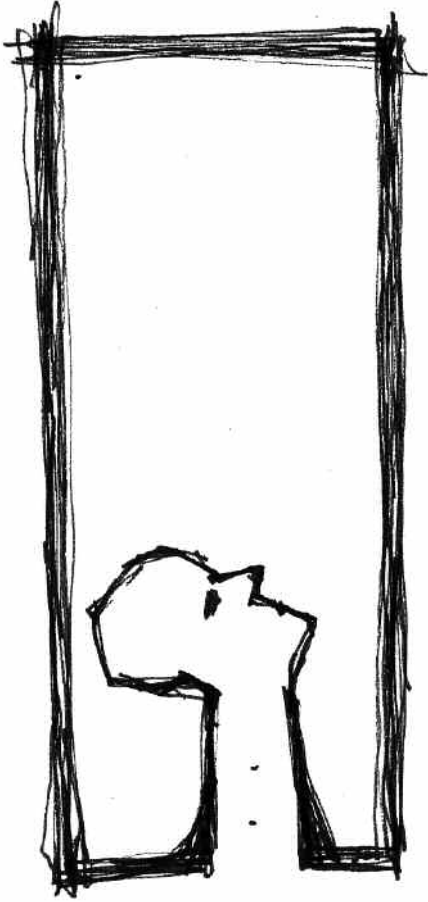
KENTLEŞMENİN ÜZERİNE YERLEŞİLEN TOPRAKLARIN TOPLUMSAL, POLİTİK, EKONOMİK DEĞERİNİ ARTIRAN BİR SÜREÇ OLDUĞU ÇOK AÇIKTIR. KAMUSAL KULLANIM İÇİN SON DERECE ÖNEM TAŞIYAN KENTSEL BOŞLUKLAR DA BU KENTSEL TOPRAK DEĞER YELPAZESİNDE KAYDA DEĞER BİR ALANDA YER BULMAKTA VE SÖZ KONUSU DEĞERİNDEN ÖTÜRÜ PEK ÇOK MÜCADELENİN, ÇATIŞMANIN VE UZLAŞININ HEM NEDENİ HEM DE ORTAMI OLMAKTADIRLAR. BUNA BAĞLI OLARAK KAMUSALLIĞIN GÖRECE ÖZGÜR KOŞULLARINDA TOPLUMSAL, POLİTİK, EKONOMİK OLASILIKLARIN KALICI YA DA GEÇİCİ OLARAK NASIL MEKÂNSAL OLANAK BULDUĞU, BİR BAŞKA DEYİŞLE EDİNİLEN/KAZANILAN KENTSEL KAMUSAL BOŞLUK/MEKÂN'IN GEREK KENDİLİĞİNDEN GEREK PLANLANARAK YA DA TASARLANARAK NASIL GERÇEKLEŞTİRİLDİĞİ VE NASIL KULLANILDIĞI DA ÖZEL BİR ÖNEM TAŞIMAYA BAŞLAMAKTADIR. SÖZ KONUSU BU ÖNEM, SÜREÇLERİ KAVRAMAK, OLANAKLI ÖLÇÜDE BUNLARI BELİRLEMEK İÇİN ARAŞTIRMALARI, İRDELEMELERİ DE GEREKLİ HALE GETİRMEKTEDİR.

EGE MİMARLIK'IN BU DOSYASINDA BU YÖNDE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR BİR ARAYA GETİRİLMEMEYE ÇALIŞILMIŞTIR. BU BAĞLAMDA, ERDAL ONUR DİKTAŞ'IN ÇALIŞMASI KENTSEL MEKÂNI NİTELEYEN KAMUSALLIĞI (VE KAVRAM ÇİFTİ OLAN ÖZEL'İ) İRDELEMekte VE KENTSEL MEKÂNA OLAN İÇERİKSEL VE BİÇİMSEL KATKILARINA DEĞİNMEKTEDİR; DENİZ GÜNER İLE PELİN TAN'IN ÇALIŞMALARI KAMUSAL MEKÂN'IN KULLANIMININ GEÇİCİ VE KALICI YANLARINA YÖNELİK GEREK TEORİK GEREK PRATİK İKİ UÇ BÖLGESİNE İŞARET ETMEKTEDİR; ÖZLEM ŞENYOL VE KORAY VELİBEYOĞLU'NUN ÇALIŞMASI KAMUSAL KENTSEL MEKÂNDA GERÇEKLEŞTİRİLECEK ETKİNLİKLERİN GENİŞ KATILIMLI OLARAK PROGRAMLANMASINA YÖNELİKTİR; EMEL KAYIN'IN ÇALIŞMASI İZMİR İNCİRALTI BÖLGESİNİN MEKÂNSAL, TOPLUMSAL, EKONOMİK KOŞULLARINI GELİŞTİRECEK BİR MODEL İÇERMEKTEDİR; HASAN TOPAL'IN MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ ADINA YAPTIĞI ÇALIŞMA İSE KAMUSAL KENTSEL MEKÂN KAZANIMININ SIKI HUKUKSAL MÜCADELELER İLE GERÇEKLEŞTİĞİNİ BİZE HATIRLATMAKTA DİR

Toplumsal ve Politik Bir Kip Olarak Kamusal ve Kamusal Mekân/Boşluk

ÇELİŞKİN, BELİRSİZ İÇERİĞİ NEDENİYLE KENTSEL MEKÂNI NİTELEYEN KAMUSALLIĞIN İRDELENMESİNDE VE KENTSEL MEKÂNA OLAN İÇERİKSEL VE BİÇİMSEL KATKILARINA DEĞİNİLMESİNDE YARAR BULUNMAKTADIR

Erdal Onur Diktaş

ÇİZİM Erdal Onur Diktaş

Kamusal kentsel mekânlar yalın olarak, ortak kullanıma açıklıkları ile nitelenebilirler. Bu söylemin varoluş zemini kamusal yükleminden getirdiği ortak kullanıma, erişime açık olma üzerine olan örtülü uzlaşmadır. Ancak uzlaşma bağlamının içeriğinin sorunsuz olduğunu söylemek kolay değildir. Kamusalın gönderme yaptığı toplumsal, politik, ekonomik alanların tamamı pratikte eşitsizlikler içermektedir ve aynı türden biyolojik birer varlık olmanın asgari ortaklığı dışında aralarında neredeyse hiçbir ortaklık bulunmayan kümelerden söz etmek olanaklıdır. Bu bağlamda kümelerin ortaklığa katılımlarının düzeylerinde kayda değer farklılıklar olduğu rahatlıkla görülebilir. Bu bir bakıma teorik olarak eşdeğer ortaklık üzerinden tanımlanan (gerçekte belirsiz) bir varoluşun, pratikte egemenlik ilişkileri içinde yeniden tanımlanması, kurulmasıdır. Dolayısıyla ilişkilerin dinamikliği ölçüsünde ortaklık düzeyinde kaymaların olabileceğinin de var sayılması gerekli hale gelmektedir. Bu çelişkin, belirsiz içeriği nedeniyle kentsel mekânı niteleyen kamusalın irdelenmesinde ve kentsel mekâna olan içeriksel ve biçimsel katkılarına değinilmesinde yarar görülmektedir.

Mekân, Boşluk ve Kamusal/Özel Kavram Çifti

“Odanın asıl gerçeği duvarlar değil, onların içerdiği boşluktur” Lao-Tzu (Sennet, 1999, sf.29)

Lao-Tzu'nun ifadesi boşluk kavramının aşkın bir omnipotans olarak kabul görüldüğü Asya kökenli tarihsel

kavrayışlardan birisine işaret etmektedir. Varoluşu sürekli bir oluş halinde gören bir perspektif için bu oldukça olağan bir durum olarak görülebilir. Olmuş olan yani var bulunan hala geleceğe referansla, olacak olana dönüşebilme ve onu dönüştürebilme kapasitesine göre değerlendirilmektedir. Ancak burada duvarların yani boşluğun tanımlayıcısı unsurların öneminin göz ardı edildiği de söylenebilir. Bu yolla tanımlanmamış, bir başka deyişle uzayın tümelliğinden koparılıp tikel bir kimliğe büründürülmemiş bir boşluğun mekân olarak anlamlı hale gelebilme olanağı verilmemekte gibidir. Oysa insanın mekânsallaştırma çabalarının temelinde bu yatar: Mekân boşlukta, sınırlandırma, tanımlama araçları yoluyla yine boşlukla geliştirilmiş bir farklılaşma, bir ayrışmadır. Bir edim alanı olarak mekân örgütlenme praksisinde, negatif bir kavram olan boşluktan çok, oluşturulmuş, yapılmış bir şey olarak pozitif mekândan söz edilmesi ise bu nedenle çok daha olağan bir durum olarak görülebilir.

Ancak mekân, kentsellik gibi daha kapsayıcı toplumsal bağlamlarda, özellikle de kompleksite gibi, oluşumsallık gibi gerçekliğin olanca dinamikliği içinde kavranılması gereken zeminlerde irdelenmeye çalışıldığında mekânın “pozitifliği” daha çok, sorun üreten bir nitelik olarak karşımıza çıkabilir. Boşluk ise oluşsallık zemininde, bünyesindeki olasılıksallık nedeniyle, daha belirsiz olmasına karşın daha kullanışlı bir kavram haline gelebilir. Kavramın herhangi bir alanla katı bağlarının olmaması, karmaşık bir

gerçeklikte bağlayıcı bir metafor işlevi üstlenebilme kapasitesini arttıran bir niteliktir. Bu perspektife bağlı kalındığında, kentsel mekânın kamusalılık (ve kavramsal çifti olan özel) gibi toplumsal bir yüklemeye sahip olduğu bir sorun alanına eğilen bir çalışmada, mekân yerine çoğu zaman boşluk kavramının kullanılmaya çalışılması daha uygun görünmektedir. Metaforun kullanılabilirliği kamusalılık yüklemine, toplumsal alanda özel olanın ilişkilendirildiği doğallığın belirliliği karşısında toplumsal olarak üretilmiş bir belirsizliğe, boşluğa işaret ettiği yönündeki önerme ile de genişletilebilir.

“KENTSEL MEKÂNIN KAMUSALLIK (VE KAVRAMSAL ÇİFTİ OLAN ÖZEL) GİBİ TOPLUMSAL BİR YÜKLEME SAHİP OLDUĞU BİR SORUN ALANINA EĞİLEN BİR ÇALIŞMADA, MEKÂN YERİNE ÇOĞU ZAMAN BOŞLUK KAVRAMININ KULLANILMAYA ÇALIŞILMASI DAHA UYGUN GÖRÜNMEKTEDİR”

Toplumsal örgütlenmenin karmaşıklığı ve çok katmanlılığı uzun zamandır toplum bilimlerin toplumsal varoluşa dair vurgularından birisidir (Simmel, 2009). Ancak, böylesi bir yapı içinde de, işlev olarak daha çok belirginleşmiş ya da asal duruma getirilmiş kimi unsurlar söz konusu bütünün arka plandaki karmaşık işleyişine karşın, görünürlüğü daha yüksek bir arayüz olarak karşımıza çıkarlar. Bu arayüz ister istemez az boyutludur. Algı sınırlarının içinde kalmak durumundadır ve bu nedenle tüm katmansal derinliği aynı anda verememektedir. Bu önerme, toplumsal işleyişin ortamı ve onun etkileyeni mekânsal örgütlenme için de geçerli gibi görünmektedir.

Tarihsel olarak, görme ve kavrama biçiminin sadeleştirici operasyonel tavrı gerçekliği çokluk ağaç dallanması gibi bir yapı içinde kavrama eğiliminde olmuştur. Ne var ki bu algısal ve kavrayışsal tavrı indirgeyicidir ve varolan ilişkisellikleri oldukça sınırlı biçimde tanımlayabilme, açıklayabilme kapasitesine sahiptir. Bir başka perspektife göreyse gerçekliğin ilişki-

örüntüsü, unsurlar arasındaki çaprazlama pek çok bağ bulunması nedeniyle daha çok yarı-kafes biçimli bir yapıya sahiptir. Bu perspektife göre, kentlerin mekânsal ve işlevsel örüntüsü de dâhil olmak üzere yaşantı, iki boyutlu bir işlevsel ayrıştırmanın ötesinde, şeylerin ve anlamlandırmaların çokluğu nedeniyle son derece karmaşık bir dokuya sahiptir. Bu dokunun, deneyimleyen öznelerde çok farklı imgeler ile karşımıza çıktığı, bin dokuz yüz altmışlı yıllarda gerek gösterge bilim (Barthes, 1997) gerek mekân bilim (Lynch, 1960; Alexander, 1966) alanlarındaki kimi analitik çalışmalarla ortaya konmuştur.

Buna göre mekânsal olan da dâhil olmak üzere karmaşık ve olumsal bir yapıya sahip bir gerçeklik bulunmaktadır. Ancak mekânsal planlama, tasarlama aygıtlarının ve araçlarının soyutlama, ayrıştırma ile asal ve yan işlevleri açığa çıkarma, buna bağlı olarak da gerekli donatı sağlama gibi bir görevi böylesi bir karmaşıklık ve olumsallık hiç var olmamış gibi sürdürmek durumunda kaldığını da söylemek gerekir. Elbette bunun yalnızca zihinsel tasarıma ait bir sabitlenme durumu olduğunu söylemek yanıltıcı olabilir. Çünkü gerek teorik, gerek pratik düzeyde çok katmanlı, çok referanslı, karmaşık bir ilişkisellik mekânsallaşınca dek başta mülkiyet örüntüsü de aralarında olmak üzere pek çok direnç alanı ile karşılaşır. Söz konusu direnç ve sürtünme süreçleri bir indirgenişe ister istemez yol açarlar.

Soyut bir mekânsallaştırma sayılabilecek kavramsallaştırma süreçleri de benzer bir durumla karşı karşıyadır. Özgüllüklerin bir kenara bırakıldığı ve tikel olana ulaşılmaya çalışıldığı bir süreçte toplumsal ve doğal unsurların gösterdikleri direnç,

zihinsel formun somut bir biçime dönüşmesine, belirginleşmesine yol açar. Bu süreçte soyutlama ile ayrıştırılmış veya ilişkilendirilmiş şeyler simgesel iki karşıt noktaya raptedilerek diğer şeylerin arada kalan hattaki noktalara tekabül edebileceği bir kavramsal ölçek de oluşur. Kamusal/özel kavram çifti ile çalışmak ve bunun toplumsal ve toplumsalın hemzemin olduğu mekânsal örgütlenme ile ilişkilendirmek de benzer bir durumu içermektedir.

Kamusal/Özel Kavram Çifti ve Toplumsal, Politik İlgisi

Kamusal/özel kavram çiftinde görece belirgin olan özel, tarihsel olarak uç noktasını Hıristiyanlık bağlamında tinsel bir özgürleşme ile aşkın, tanrısal bir hakikate tutunma biçiminde bulmuştur. Birey ve tanrı arasında kurulmuş, öncesizlikten sonrasızlığa uzanan bir varoluş ve bunun getirdiği yaşantı tasavvuru söz konusudur (Geuss, 2007). Beri yanda ise daha maddi bir zemin üzerine tesis edilmiş, biyolojik bir varoluş olarak insan/birey ve söz konusu varoluşu sürdürebilmesinin koşulu olan aile gibi doğal ilişki bağlamları yer almaktadır. Burada özel olanın doğal olana içkin bir durum olarak yaşantının iç kısmı biçiminde kavrandığı görülmektedir. Özel olan, biyolojik zorunluluklar bir başka deyişle maddi zorunluluklar içinde biçimlenen bir durumdur. Söz konusu bu zorunlulukların yaşandığı ortam da özelin mekânıdır.

Ekonomi alanı da yaşamı madden sürdürülebilmenin koşullarından birisi olarak özel alanın önemli bir parçası olmuştur. Bu kavrayışın, özellikle özel mülkiyetin doğal varoluş hakikatine bağlı kılınarak temellendirildiği liberter perspektifte uç noktaya vardırıldığı görülür (Kymlicka, 2004). Gerek aile/hane, gerek ekonomi yaşamsal sürekliliğe dair “güvenin” oluşmasına bağlı alanlar olarak karşımıza çıkarlar. Bu noktada içi görece daha kolay dolar gibi görünen, belirgin bir çerçeveden söz etmek olanaklıdır. Bu çerçevede doğal belirlenim süreçlerinin öne sürülmesi nedeniyle belirsizlik askıya alınmakta gibidir.

Belirli, güvenli ve içsel olan özel’in karşıtı kamusal ise dışsal yani yabancı, belirsiz, tekinsiz, güvensiz olana denk

düşmektedir (Sennett,1996). Kamusal bir anlamda özel olan için havası emilmiş, vakum bir boşluktur. Bu nedenle sözlere, eylemlere dikkat etmenin, özele ait unsurların zarar görmesini engelleyecek belirgin mesafeler kurmanın gerekli olduğu, bu amaçla çeşitli stratejilerin kullanılmak durumunda kalındığı alandır¹. Kentsel alan tüm bu tehdit unsurlarının fazlasıyla yer bulduğu bir ortamdır. Bu nedenle kentsel ortamda kamusal vakum çok daha yoğun ve şiddetli hissedilir.

Kentsel ortamda toplumsal alandaki özel alanların bir üst kademesi sayılabilecek, kendi içlerinde küçük çaplı kamusalılıklara sahip özgül kültürel kimliklerin yan yana gelme olasılığı yüksektir. Bu durum da mikro kamusalılıkların bir iç içe yaşantıda yer alması anlamına gelmektedir. Kimliklerin yalnızca kültürel değil, politik, ekonomik, cinsiyetsel pek çok tikellikler olduğu, bunların gerek bireylerin gerek grupların bünyelerinde

karmaşık bileşikler halinde var olduğu ve kentlerin bütün bu tikellik çokluğunun ortamı olduğu düşünüldüğünde kentsel kamusal aralığın/boşluğun çelişkin, belirsiz olanın alanı ve mekânı olduğu daha kolay söylenebilir.

Bu bakış altında kamusal boşluk, farklı merkezleri olan toplumsal varlıkların etki alanlarının girişim içinde olduğu ancak hiçbirinin tamamen etki altına alamadığı ortak alanlar olarak karşımıza çıkar. Ara boşluğun her hangi bir toplumsal varlık tarafından tamamen ele geçirilmesi, o boşluğu gövdesi ile doldurması, varlığın çekirdeğinin oraya doğru genişlemesi anlamına gelebilir². Bu bağlamda kamusal boşluğun mekânsal bir karşılığı vardır. Çoklukla kamu mülkiyetinin işlevsel olarak farklılaşmış bir kipi olarak karşımıza çıkan kamusal mekânlar kamu mülkiyetinin diğer işlevleri ile özel mülkiyetin maddeleşmiş, mineralleşmiş bir diğer deyişle yapılaşmış bedenleri arasında

kalan boşluklardır. Bu boşluklar, maddi olarak belirlenmiş, tanımlanmış ve mekân niteliği kazanmışlardır.

Kamusalılık üzerindeki vurgunun daha çok toplumsal alanda kaldığı ve ortak yaşantının mekânsal pratikle ilişkilendirildiği zeminin dışında, mekânsal olandan çok iletişimsel olan ve bilişim araçları üzerinden işleyen güncel sayılabilecek politik kamusal alan kavramsallaştırımı bulunmaktadır.

Jurgen Habermas'ın, bir burjuva hakikati olarak, özel ve kamu arasındaki boşlukta yer bulmaya çalışan ve sivil toplumun varlık alanı olarak tümel yapıya eklenen alanı özellikle bin dokuz yüz altmışlarda alevlenen demokrasi tartışmalarının önemli bir parçası olarak kavramlaştırmasıyla kamusal alan gündeme gelmiştir. Söz konusu kamusalılık Habermas ve ona referansla sorunu tartışan kişiler tarafından daha önce dile getirildiği gibi politik bir zemin üzerine tesis edilmiştir ve kentsel yaşam, toplumsallık ve toplumsal mekânlar bakımından soruna yaklaşan görüşler ile doğrudan bir bağı bulunmamaktadır. Bu nedenle politik bağlam ile toplumsallık temelli mekânsal örgütlenme alanlarındaki kamusalılık kavrayışlarının birbirlerinin yerine geçmesinin olanaklı görünmediği iddia edilmektedir (Özbek, 2004,sf 39). Bu iddia politik olanın mekânsallık ile nitelenemeyeceği görüşüne dayanmakta gibidir. Ancak mekânsalın politik olan tarafından nitelendiği durumlar söz konusudur. Bir başka deyişle mekân politik alanın doğrudan parçası haline gelir. Bu durum mekânın toplumsal tüm etkinlikler için labil bir ortam olmasından kaynaklanmaktadır.

Kamusalın Niteliği ve Bağlamsal Belirlenim

Sonuç olarak kamusal mekânlardaki çelişkilerin örtülü kalması ya da açığa çıkması bağlamında, kamusal toplumsal ya da politik olana bağlı gelişen fazlar gibi görünmektedir. Toplumsal faz bir bakıma, çelişkilerin olabildiğince örtülü tutulmaya çalışıldığı bir kiptir. Buna bağlı olarak kamusal mekân çatışmanın ertelendiği, kültürel ve doğal gereksinimlerin rekreatif ya da yaşamı sürdürme bağlamında ekonomik etkinlikler ile giderildiği bir mekân

“KAMUSAL, DIŞSAL YANİ YABANCI, BELİRSİZ, TEKİNSİZ, GÜVENSİZ OLANA DENK DÜŞMEKTEDİR”

olarak belirmektedir (Resim 1). Toplumsal, politik, ekonomik, cinsiyetsel v.b. pek çok eşitsizliğin, çelişkinin söylemsel ve eylemsel olarak belirginleştiği, açığa çıktığı anlarda ise politik içerikli kamusal mekân belirmektedir (Resim 2).

Buna göre, mekânsal ve ilgili toplumsal, politik faz içeriğinin etkin duruma geçmesinin, mekânı araçsallaştıran kesimin niyetlerine ve elbette gerçekleştirilme kapasitelerine bağlı olduğu söylenebilir. Bunun yanında bizzat mekânı oluşturan unsurlar da dâhil olmak üzere, toplumsal, politik, ekonomik ortamın ilgili içeriğe olanak tanıyacak bir esnekliğe, gevşekliğe sahip olması da gerekli gibidir. Bu durum potansiyel, olasılıksal, belirsiz olana bir başka deyişle boşluğa referans vermenin yanında olasılıksal belirlenimi olanaklı kılabilecek toplumsal, politik, mekânsal dinamik strüktürün de masif değil gözenekli olmasına işaret etmektedir. □

Erdal Onur Diktaş, Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

DİPNOTLAR

1 Bu stratejilerden birisi Antik Yunan tiyatrosunda kökünü bulan persona yani tınlayan maskenin kullanılmasıdır. Böylece kamusal bölge bireyin özel alandaki değil kamusal olanın yani genel, ortak olanın yüklediği bilgi ve biçimin görüldüğü bölge olacaktır. Bu sayede sürtünme ve çelişik olma hali en düşük düzeyde tutulacak ve ortamda var kalabilmenin güvencesi tesis edilecektir.

Bu kamusal eylem biçiminin belirgin bir biçimi on sekizinci yüzyıl Avrupa insanında görülmüştür. "Dünya bir sahnedir" ve kişi personasının ardında kamusal bir aktör olarak sahnede yerini alır (Sennett, 1996).

2 Bu düşünce temelini "genel görelilik kuramı" ile ilişki içindeki "alan kuramı"ndan alır.

"Madde ve boş uzay (yani, dolu olan ve boş olan), Demokritus ve Newton atom anlayışına göre temelde iki ayrı kavramdır. Genel İzafiyet Kuramı'nda ise, söz konusu iki kavram artık birbirinden ayrı olarak ifade edilememektedir. Yani nerede kütleli bir cisim varsa, orada aynı zamanda bir de yerçekimsel bir alan oluşacak ve bu yerçekimsel kuvvetin belirliği de, söz konusu cisim çevreleyen uzayın eğikleşmesi biçiminde ortaya çıkacaktır. Fakat burada sözü edilen alanın, uzayı doldurup, onu bu şekilde eğdiği düşünülmemelidir. Çünkü bunların ikisi de aslında birbirinden ayrılmaz, yani alan, aynı zamanda eğik uzaydır!...Einstein'ın kuramında madde, kendi yerçekimsel alanından ayrılmaz ve yerçekimsel alan da uzaydan ayrı edilemez. Böylece madde ve uzay birbirinden ayrılamamakta ve tek bir bütünün birbirine bağlı öğeleri olarak ifade edilmektedir.

Maddesel nesnelere, kendi çevrelerindeki uzayın yapısını etkilerken, çevre de maddesel nesnelere önemli ölçüde etkilemektedir. Fizikçi ve filozof Ernst Mach'a göre, maddesel bir nesnenin ataleti (yani nesnenin hareketlendirilmeye karşı gösterdiği direnci), maddenin içsel bir niteliği değil, yalnızca maddenin evrenin kalan diğer bölümleri ile girdiği etkileşimin bir ölçüsüdür." (Capra, 1991, sf. 294-5)

Alan kuramının toplum bilimleri bağlamında grup dinamikleri üzerine uyarlanımını ise yirminci yüzyıl ortalarında toplumbilimci Kurt Lewin gerçekleştirmiştir. Bu perspektif sosyal psikolojide önemli bir kanal oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Alexander, C. (1966), A City is not a Tree, http://chrisgagern.de/Media/A_City_is_not_a_tree.pdf 14/03/2011, 13:25:06
- Barthes, R. (1997), Göstergibilimsel Serüven, Çev. M. Rifat ve S. Rifat (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Capra, F. (1991), Fiziğin Taosu, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Geuss, R. (2007), Kamusal Şeyler, özel şeyler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kymlicka, W. (2004), Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş, Çev. E. Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Lynch, K. (1960), The Image of The City, M.I.T. Yayınları, U.S.A..
- Özbek, M. (2004), "Kamusal Alanın Sınırları", Kamusal Alan içinde, Edit. M. Özbek, Hil Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R. (1996), Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev. S. Durak ve A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R. (1999), Gözün Vicdanı, Çev. S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Simmel, G. (2009), Bireysellik ve Kültür, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

SOL ALTTA İzmir Kordonboyu'nun bir kamusal mekan olarak toplumsal fazdaki kullanımı
(Kaynak <http://i42.tinypic.com/5ov4es.jpg> 03.03.2012 02:00) (Resim 1)

ÜSTTE İzmir Kordonboyu'nun bir kamusal mekan olarak politik fazdaki kullanımı
(Kaynak http://4.bp.blogspot.com/_U8LVpt1sArSs/TRYxlp9c7DI/AAAAAAABCg/zTBdkxblNWA/s1600/cumhuriyetizmir03ca3.jpg 03.03.2012 02:02)
(<http://galeri.uludagsozluk.com/r/4-ara%C4%B1k-izmir-cumhuriyet-mitingi-200485/>) (Resim 2)

Performans ve Edimsellik Olarak Mimarlık

PERFORMANS OLGUSU İNSANIN ÇEVRESİYLE KURDUĞU İLİŞKİDE YAPILARI AKTİF AJANLAR OLARAK GÖRMekte, YAPILARIN GERÇEKLİKLERİNİ ANCAK EYLEMLER, JESTLER, PERFORMANSLAR VE EDİMSELLİK YOLUYLA KAZANACAĞINI ÖNGÖRMEKTEDİR

Deniz Güner

Performans Sanatı'nın öncülerinden Yves Klein'in Fontenay-aux-Roses'de Gentil-Bernard Sokağı'nda gerçekleştirdiği "Le Saut dans le Vide" (Leap into the Void) adlı fotomontaj çalışması. (FOTOĞRAF Harry Shunk) (Resim 1)

Farklı disiplinlerin etkisiyle güncel mimarlık teori ve pratiğinde yaşanan zihinsel ve epistemolojik kaymanın, yani yapının ne olduğundan çok yapının ne yaptığına odaklanan söylemlerin (shift from what the building is to what it does) (Leatherbarrow, 2005, 7) referans aldıkları "performativ dönüm"ün izlerini sürmeyi hedefleyen bu çalışma, yapıları tasarım ve inşa süreçlerinin sonucunda oluşan sabit nesnelere ve mimarlık alanının kendisini de bu statik nesnelere üreten eylem alanı olarak tanımlamak yerine, insanın çevresiyle kurduğu ilişkide yapıları aktif ajanlar olarak gören, yapıların gerçekliklerini ancak eylemler, jestler (gestures), performanslar ve edimsellik (performativity) yoluyla kazanacağını öngören performans olgusu üzerinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, performans olgusunun birbiriyle çatışan muğlak ve çoğul yapısına bakmak, giderek çatallanan güzergahlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Ancak, performans olgusunu tanımlamaya, içeriksel boşluğunu doldurmaya ve sabitlemeye çalışmak yerine, mimarlık alanının bu olguya neden ihtiyaç duyduğuna ve onun nasıl işlediğine bakmak -bu yazının sınırlı kapsamı göz önüne alınarak- metnin ana izleği olarak belirlenmiştir. Öncelikle mimarlık disiplininin uzun zaman önce geçirdiği yapısal dönüşüme ve bunun sonucunda her daim farklı alanlara bakmak ve oralardan kavram, yöntem ve bakış transfer etmek zorunda kalışını irdeleyerek işe başlamakta yarar var.

"Doğruluk Rejimi"ni Yitiren Mimarlık Epistemolojisi ve Disiplinlerarasılığın Yükselişi

Mimarlık tarihçisi Alberto Pérez-Gómez'in işaret ettiği gibi, Leon Battista Alberti'nin 1452'de yazdığı ve modernöncesi dünyanın en önemli mimarlık çalışmalarından biri olan De re aedificatoria (On Building) adlı tezi, teori ile pratik arasında oluşmaya başlayan ayrımı keskinleştiriyor ve tasarım ile gerçek yapıyı birbirinden geridönülemez biçimde ayırıyordu (Pérez-Gómez, 1983, 9). Bu kategorik ayrım 15.yy'ın ortasından itibaren mimarlık alanını ikili bir yapıya sokacak ve teori pratikten, pratik de teoriden beslenemediği, kendini diğeri üzerinden test edemediği için beslenecek farklı kaynaklar bulmak zorunda kalacak ve her ikisi de farklı güzergahlarda yol almaya başlayacaklardır. Uğur Tanyeli'nin de vurguladığı üzere, 15.yy'daki bu ayırmadan başlayarak mimarlığın bilgi alanı kendisini eskiden olduğu gibi bütünlüklü ve iç tutarlılığı olacak şekilde umutsuzca yeniden kurmaya çalışacaktır: "Kendi bilgi alanımızdan daha sağlam ve çelişkisiz olduğunu düşündüğümüz, ya da sadece bizim sorunlarımızı yaşamadığını varsaydığımız her bilgi alanı bizim gıpta etmemize neden oluyor. (...) Pek çok bilgi alanını kışkırdığımız için örnek almaya çalışıyor, böyle olunca da onun kimi 'işe yarar' bileşenlerini, yöntemlerini, paradigmasını talan etmeye kalkışıyoruz. Rönesans'tan bu yana bir tür entelektüel yağma yürüttüğümüz kesin. (...) Mimarlığın modern vokabüleri ve düşünsel alışkanlıkları

çerçevesinde başvurulan pek çok şey başkasından apartılmış entelektüel araçlardır” (Tanyeli, 2002, 184-187). Mimari bilgi alanının kendi kendini üretmeyerek “doğruluk rejimi”ni yitirmesi ve diğer alan ve disiplinlerden bilgi transfer etmek zorunda kalması nedeniyle yaşanan “mutlak bilgi” bunalımının yaklaşık beş asırdır sürüyor olması, yaşanan trajedinin derinliğine ve günümüzde de hala geçerli olduğuna işaret etmektedir.

Performans olgusunun mimarlık alanına girişi, daha doğrusu mimarlık kuramında içeriği oldukça geniş ve muğlak olan bu olguya başlayan ilgi artışı, mimarlığın bilgi alanındaki bir zihniyet kaymasına ve buna bağlı olarak oluşan “kavramsal boşluk” a da işaret etmektedir. Anthony Giddens’in modernliğin temel karakteristiklerinden biri olarak ifade ettiği bu kavramsal boşluk, Uğur Tanyeli’ye göre değişim ve yeni düşünme imkânlarını mümkün kılan en önemli araçlardan biridir: “İçine ne doldurulacağı bilinmemiş gibi gözükken kavramların o boşlukları sayesinde, yerel alışkanlık ve deneyimlerin var ettiği kısıtlamalardan kurtulmayı sağlayarak, değişim imkânları ürettiğini düşünebiliriz” (Tanyeli, 2011, xi). Mimarlığın bilgi alanına daha önceden transfer edilmiş olan kavramların mevcut mekânsal durumları ve pratikleri açıklamada yetersiz kalışları, söylemlerin inandırıcılıklarını ve ikna etme güçlerini yitirmeleri, ideolojilerin görünürlüklerinin giderek artması nedeniyle yeni arayışlara giren mimarlık entelijansiyası aradığı verimli düşünsel ortamı performans kavramında ve bu kavramın 1990’larda toplum bilimleri ile beşeri bilimler alanlarında yarattığı, “performatif dönüm” olarak adlandırılan zihinsel kaymada bulmuş gözükmektedir¹.

“Söz” eylediğinde, “Mekân” davrandığında...

1950’lerde İngiliz kültürel antropolojist Victor Turner tarafından ortaya atılan “performatif dönüm” kavramı, her insani eylemin bir “gerçekleştirme” (performed) olduğunu ve bunun yanı sıra, kendiliğinin (the self) kamusalda temsilinin yer ve zamandan bağımsız olarak bu eylemler yoluyla oluştuğunu savlıyordu. Bu sayede de toplumu

tiyatro ile özdeşleştiren metaforik anlayış yerini tüm kültürü bir performans olarak gören anlayışa bırakıyor, dayatılmış toplumsal roller ve hayat oyununun önceden belirlenmiş senaryosu yerine, özgürce gerçekleştirilen dışavurumlar ve eylemin kendisi, yani doğaçlama öne çıkıyordu. İnsanın eylemleri ile bu eylemlerin içinde gerçekleştiği bağlam arasındaki dolaylı ilişkiyi öne çıkaran performatif dönüm olgusu, temsil biçimini sorunsallaştırarak gündeme taşıyor, önceki anlayıştan farklı olarak gerçekliğin toplumsal

gerektiğini vurgulamıştır. “Bir şey söylemenin, bir şey yapmak” olduğunu iddia eden Austin’in “dile getirme”yi ve “ifade”yi birer performatif eylem olarak görmesi, başta konuşma ve jestler gibi tekrar eden ifade biçimlerine odaklanmasına neden olmuştur. Öte taraftan, insanı yönlendirenin kod ve sembollerin bilinçli ve planlı olarak kullanılması değil, dans ve tiyatro gibi bilgiyi sürekli gerçekleştiren eylem ve olaylar olduğunu, yani temsili yerine pratiğin kendisinin esas olduğunu ileri sürmüştür. Bu noktada, hem yapmayı hem de yapılan işi vurgulayan “anlatı”

“PERFORMANS OLGUSUNUN MİMARLIK ALANINA GİRİŞİ, DAHA DOĞRUSU MİMARLIK KURAMINDA İÇERİĞİ OLDUKÇA GENİŞ VE MUĞLAK OLAN BU OLGUYA BAŞLAYAN İLGI ARTIŞI, MİMARLIĞIN BİLGİ ALANININDAKİ BİR ZİHNİYET KAYMASINA VE BUNA BAĞLI OLARAK OLUŞAN “KAVRAMSAL BOŞLUK” A DA İŞARET ETMEKTEDİR”

olarak nasıl inşa edildiğine ve bu inşa sırasında bireylerin nasıl davrandıklarına da odaklanıyordu. Bu davranış biçimini belirleyen yapı çevre de doğal olarak performans olgusunun içeriğini dönüştürecek. Performans olgusu en geniş anlamıyla, yani anlam üreten bedensel pratikler olarak ele alındığında bile mimarlık ile olan ilişkisi kolaylıkla görünür olmaktadır. Bu bakış açısı doğrultusunda, devinen bedenler ile bu devinimleri belirleyen, yönlendiren, manipüle eden mekân ve yapılar, kısacası eylem ile onun bağlamını oluşturan mimari çevre arasındaki ilişki, birini diğerinden ayrı düşünemeyecek kadar birbirlerine içkindir.

Performans olgusunun içeriğini zenginleştiren bir diğer teorik katkı ise, anlamın üretimi ve iletimine olduğu kadar “anlatı”sına (narrative) da odaklanan dilbilimcilerden geldi. İngiliz dil felsefecisi John Austin insan düşüncesini gündelik dili inceleyerek analiz etmeye çalışmış ve geliştirdiği söz-eylem (speech-act) kuramında, bir ifadenin aynı zamanda bir eylemle sergilendiğinin gözden kaçırılmaması

olgusu devreye girmekte, iletişim ortamının değişen koşullarında yani söylem alanının tam da göbeğinde konumlanarak, bilgi ve güç ilişkisini performans olgusunun içerisine taşımaktadır. Yapısalcılardan farklı olarak, postmodern düşünürlerin gerçekliği performans nosyonu ile ilişkili olarak ele almaya başlamaları da bu güç ilişkisini görünür kılma çabası nedeniyledir. Bu çaba içerisindeki en önemli girişimlerden birisini felsefeci ve feminist kuramcı Judith Butler gerçekleştirmiştir. Austin’in söz-eylem kuramıyla ortaya koyduğu gibi, insan dil yoluyla eylemektedir. Farkına varmasak da söylediğimiz her bir cümle bizi eylem ve aynı zamanda da o eylemin “öznesi” kılar. Dil alanındaki bu edimselliği (performativity) toplumsal cinsiyet alanına taşıyan Butler’a göre ise cinsiyet de performe edilerek, yani eyleyerek kazanılmaktadır. Edimselliğin tekrara dayalı yapısı nedeniyle, göstergeler ve söz eylemleri aracılığıyla, cinsel kimlik dışıl ya da eril olarak belirlenmektedir. Butler’a göre “toplumsal cinsiyet” (gender) kadar, “cinsiyet” olgusunun kendisi de bir

toplumsal inşadır ve toplumun koyduğu davranış normları içerisinde gerçekleştirilen, tekrar eden eylemler yoluyla, yani edimsellikte edinilmektedir.

Performans olgusunun kültürel ve toplumsal bağlamı kadar, içinde yeşerdiği bu ortamlar ile arasındaki görünmez güç ilişkisi de dikkat çekicidir. "Gerçekleştirilen" (performed) her tür sıradan pratiğin yanı sıra gündelik hayatın enformel senaryoları da performans olarak değerlendirildiğinden, bu sıradan eylemlerin örtük kalmış politik yanları

buluşturmayı amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda, happening olarak da adlandırılan bir dizi sanat biçimi izleyicilerin önünde canlı olarak icra ediliyor, sahip oldukları geçicilik niteliği nedeniyle klasik anlamdaki sanat nesnelere gibi sergilenemez veya alınıp satılabilir bir metaya dönüşemediklerinden kapitalist sistemin değer sisteminden bağımsızlaşarak sanatı özgür kılmaya imkanı sağlıyorlardı. Öte taraftan performans sanatı, sahne ve gösteri sanatları gibi olayları temsil etmek yerine, olduğu şekliyle yani olayın

indeterminizmi, göreceliği ve bağlamsallığı öne çıkaran sosyal bilimlere ilgi göstermeye başlayacaktır. 1968'de Paris'teki Öğrenci Olayları'nın yarattığı kültürel ve sosyal değişim ortamında mekânsallaşma, mekânın sosyal üretimi ve gündelik hayat olguları üzerine çalışan Fransız sosyolog ve düşünür Henri Lefebvre ile güç, iktidar ve bilgi arasındaki çoklu ilişkiyi disiplin ve denetim olguları üzerinden irdeleyen düşünür ve aktivist Michel Foucault'nun fikirleri mimarlık ortamında hızla yayılacak, gündemin değişmesine neden olacaktır. 1968 Olayları sırasında Foucault ile birlikte protestolarda aktif olarak yer alan İsviçre asıllı mimar Bernard Tschumi, 1970'lerin başından itibaren yazdığı metinler ve gerçekleştirdiği bir dizi etkinlik ile mimarlığın yüzyıllardır süregelen konvansiyonlarını yerinden ederek, mekân anlayışının statik yapısını kıran "olay" (event) kavramını devreye sokuyor, mimarlığı geçicilik ve zamansallık üzerinden yeniden inşa etmeye girişiyordu.

“BERNARD TSCHUMİ, 1970'LERİN BAŞINDAN İTİBAREN YAZDIĞI METİNLER VE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ BİR DİZİ ETKİNLİK İLE MİMARLIĞIN YÜZYILLARDIR SÜREGELLEN KONVANSİYONLARINI YERİNDEN EDEREK, MEKÂN ANLAYIŞININ STATİK YAPISINI KIRAN “OLAY” (EVENT) KAVRAMINI DEVREYE SOKUYOR, MİMARLIĞI GEÇİCİLİK VE ZAMANSALLIK ÜZERİNDEN YENİDEN İNŞA ETMEYE GİRİŞİYORDU”

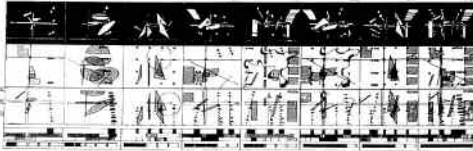
da gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Bu kaygılarla biçimlenen performans sanatı, 1960'ların politize olmuş aktif sanat ortamı içerisinde sanatı, kapitalist sistemin herşeyi metalaştıran değerler sisteminden özgürleştirebilmek, halktan koparak sergi ve müzelerin beyaz duvarlarının arasına sıkışmış sanatı tekrar halkla

kendisini sergilemeyi hedeflediğinden, her bir performans biriciklik niteliği kazanmaktaydı. (Resim 1)

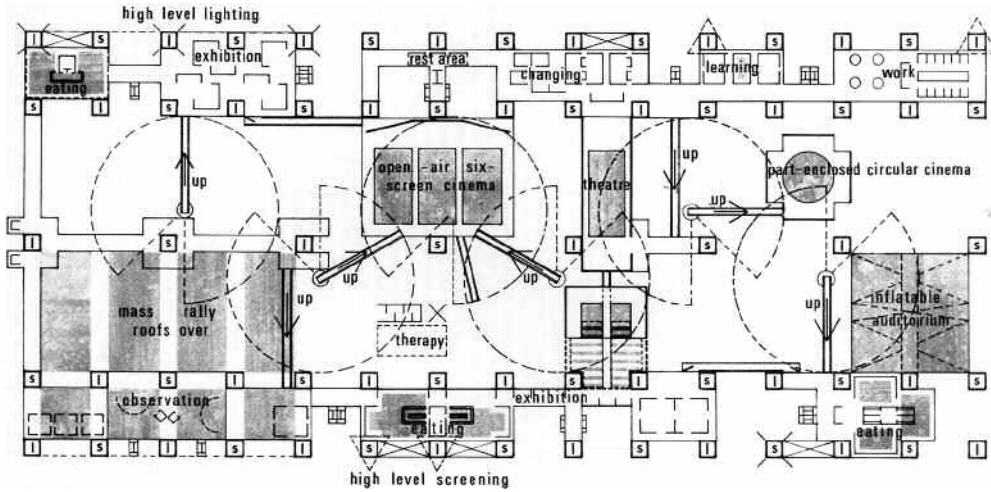
1960'lar, savaş karşıtı protestolar ve bu politik duruşun müzik festivalleri gibi kitlesel eylemler ile de ifade edildiği, kadının toplumdaki konumunun ve rolünün sorgulanarak Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet kuramlarının temellerinin atıldığı, öğrenci olaylarının tüm dünyaya yayıldığı çalkantılı bir dönem olarak gerek sanat alanında gerekse mimarlığın bilgi alanında zihinsel kaymaların yaşandığı bir döneme denk gelmekteydi. Savaş-sonrası dönemin hümanist ve iyimser iklimi içinde farklı sanat türleri ve ifade biçimlerinin yaygınlaştığı, ütopyaları gerçekleştirilmeye yönelik her tür zihinsel ve bedensel etkinliğin görünürlük kazandığı dinamik bir ortamda mimarlık alanı da kullandığı kavramları, yöntemleri, bakış açılarını sorgulayacak ve mutlak doğru peşinde koşan pozitif bilimler yerine,

Olay, Uzanım, Gündelik Hayat

Foucault'un düşüncelerinin etkisi altında mimari kanonları sorgulayan Tschumi, bir yandan mimari form ve içinde gerçekleşen olaylar arasında sabit bir ilişkinin olmadığını iddia ediyor, diğer yandan da Rus yönetmen Sergei Eisenstein'in mekân, olay ve hareketi kurgulamak için kurguladığı diyagramlı yöntemi'ni (diagrammatic method) sinemadan mimarlık ortamına aktarmaya çalışıyordu. Sinemanın, ardışık sekanslardan oluşan temsil yöntemini, hareketin tasarımı için kullanmayı hedefleyen Tschumi, mimarlığı dinamik kılarak bir "olay"a dönüştürüyordu. 1974 yılında gerçekleştirdiği manifesto niteliğindeki ilk mimari çalışmalarından "Havai Fişek Gösterisi"nde (Fireworks), bu zamansal "olay"ı kağıt üzerinde tasarlamaya ve temsil etmeye çalışıyordu (Resim 2). Zamansal bir etkinliğin kağıt üzerinde nasıl temsil edileceği konusunda ise zamansallığı bünyesinde barındıran diğer iki alandan destek alıyor ve müzik ile dansın notasyon sistemini mimarlığa transfer ediyordu. 1976'da ise "Senaryolar" (Screenplays) adlı hipotetik çalışmasında Eisenstein'in montaj tekniğini mimarlığa uyarlayan

SOL ALTTA Tschumi'nin Paris'te tasarladığı La Villette Parkı'nın açılışı için 1991'de gerçekleştirdiği havaifşek gösterisinin diyagramı ve olayın gerçekleşmiş hali (Tschumi, 1986, 268) (Resim 2)

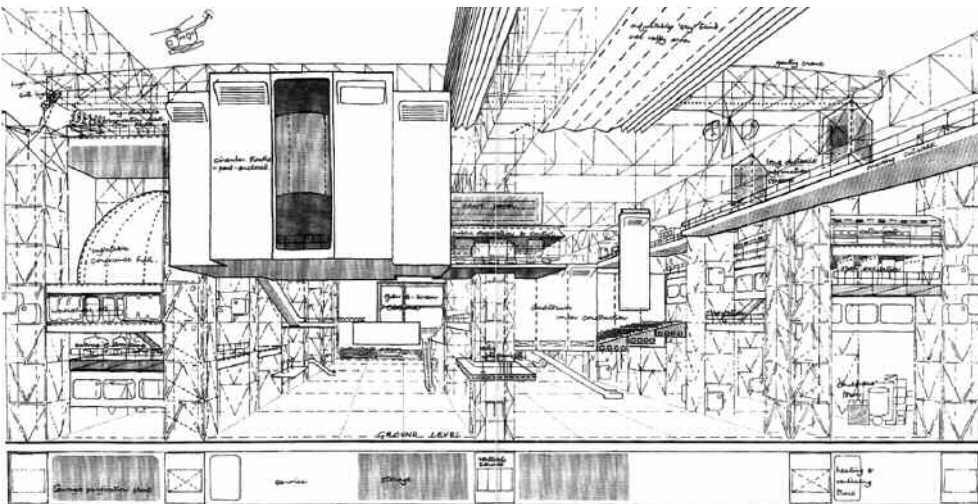
SOLDA, ALTTA Cedric Price'in 1961'de tasarladığı ancak uygulanma şansı bulamayan ilk büyük işi Eğlence Sarayı, farklı performans olanaklarına ev sahipliği yapan bir tiyatro atölyesi tasarımıydı. Cedric Price Archive, Canadian Centre for Architecture (CCA) (Resim 3, 4)

Tschumi, film sekanslarını cisimleştirmeye (embodiment) girişiyordu. Ancak, olay ve eylem kavramlarını performans olgusundan ziyade program olgusunu mimarlığın gündemine sokmak için kullanıyordu. Tschumi programın organizasyonu için -ki mekân, olay ve hareket sistemlerinden oluşuyordu- "olay montajı" tekniğini kullanıyor ve bunu bir biçim üretme stratejisi olarak görüyordu. Uluslararası bir yarışmayı kazanarak "olay mimarlığı" fikrini ilk kez 1982-1988 yılları arasında Paris'te gerçekleştirme fırsatı bulan Tschumi'nin Parc de la Villette adlı sıra dışı park tasarımını Fransız yapışökmücü felsefeci Jacques Derrida, J.L. Austin'in performativ söz-eylemleri ile ilişkilendiriyor, "olay mimarlığı"nın tanımlamaktan çok gerçekleştirme özelliğini önemsiyordu (performs rather than describes). Derrida edimsel (performative) ile mimarlığı ilişkili kılıyor ve bunu mekânsal dışarıya

varmanın (spatial acting out) imkanı olarak görüyordu (Derrida, 1997, 333-335).

Mimarlığı ve mekânı zamansallık olgusu üzerinden düşünmenin kanallarını açan Tschumi, havai fişek gösterisi çalışmasında olduğu gibi mekânın maddi olmayan olasılıklarını da gündeme taşıyordu. Ondan yaklaşık yarım yüzyıl önce koreograf, heykeltıraş ve tasarımcı Oskar Schlemmer Dessau'daki Bauhaus Okulu'nda eğitimlik yaptığı dönemde gerçekleştirdiği "Üçlü Bale" (Triadisches Ballett) adlı dans çalışmasında insan bedenini yeni sanatı üretecek bir araç olarak görüyor ve mekânı oluşturmak için kullanıyordu. Bu amaç doğrultusunda dansçıları geometrik formlara dönüştürecek biçimde kostümlerle başkalaştırarak, "Çita Dansı" (Slat Dance) adlı çalışmasında olduğu gibi performansçıları hareketli heykellere dönüştürüyor, gerçekleştirdikleri her bir

figür ile mekânın içinde hareket eden dansçılar bedenlerinin uzanımları (extensions of the body) ile mekânı üretiyorlardı. Yalnızca gövdenin hareketleri ile değil bu devingen bedenler arasında da formu ve boyutları her an değişen geçici mekânlar oluşmaktaydı. 20.yy'ın mekân kuramını derinden etkileyecek olan bu devrimsel kavrayış, mekânı konvansiyonel biçimiyle statik ve nesnel olarak görmüyor, her an yeniden inşa ediliyor oluşu ile devingen ve özneye ait kılıyor, öte taraftan da mekânı olay olgusuna bağımlı kılıyordu. Tıpkı daha sonra Tschumi'nin de ifade edeceği gibi, eğer eylem yoksa mekân da yoktu (there is no space without event) (Tschumi, 1983, 87-95). Mekânın sabit, değişmez ve maddi olarak alımlanışını yerinden edecek olan bu kavrayış, performans olgusunun mimarlığa sızmasında öncü rol oynayacak, ama aynı zamanda da 1980'lerden itibaren gündemi işgal edecek olan beden-mekân sorunsalının tohumlarını da atmış olacaktı. Mekân ile beden ve hareket olgularını ilişkilendiren bu anlayış doğal olarak mekânı eylemlerle var edilen bir "olay"a dönüştürmekteydi. Bu olaylar ve dolayısıyla mekânlar zaman içinde ortaya çıkmakta, form değiştirmekte veya yok olmaktaydılar. Bu geçicilik fikri, 1960'ların ütopyacı aktivist mimarları tarafından da sıklıkla gündeme getirilecek, Archigram grubundan Ron Herron'un 1964'de tasarladığı "Yürüyen Kentler" (Walking Cities) gibi fiktif projelerde yalnızca mekanların değil kentlerin de hareket ve eylem ile tanımlanabileceklerini

gösterecektir. Aynı grubun en vizyoner üyesi Cedric Price ise 1964'de Londra için tasarladığı ancak inşa edilmeyen "Eğlence Sarayı" (Fun Palace) adlı projesi sayesinde 20.yy'ın en sıradışı yapılarından birini tasarlama fırsatı bulacaktır. Bu Eğlence Sarayı hareket eden duvarları, kayar bantları, vinçlerin servis verdiği havada asılı oditoryumu,

1960'ların sonu ve 1970'lerin başı "gündelik hayat"ın keşfedilişine tanıklık edecek, mimarlık alanında Aldo Rossi ve Robert Venturi'nin öncülüğünde sıradan, banal ve gündelik olanı temel alan kuramsal ve pratik çalışmalar yaygınlık kazanacak, Annales Okulu'nun kurucularından tarihçi Fernand Braudel 1979'da Civilization

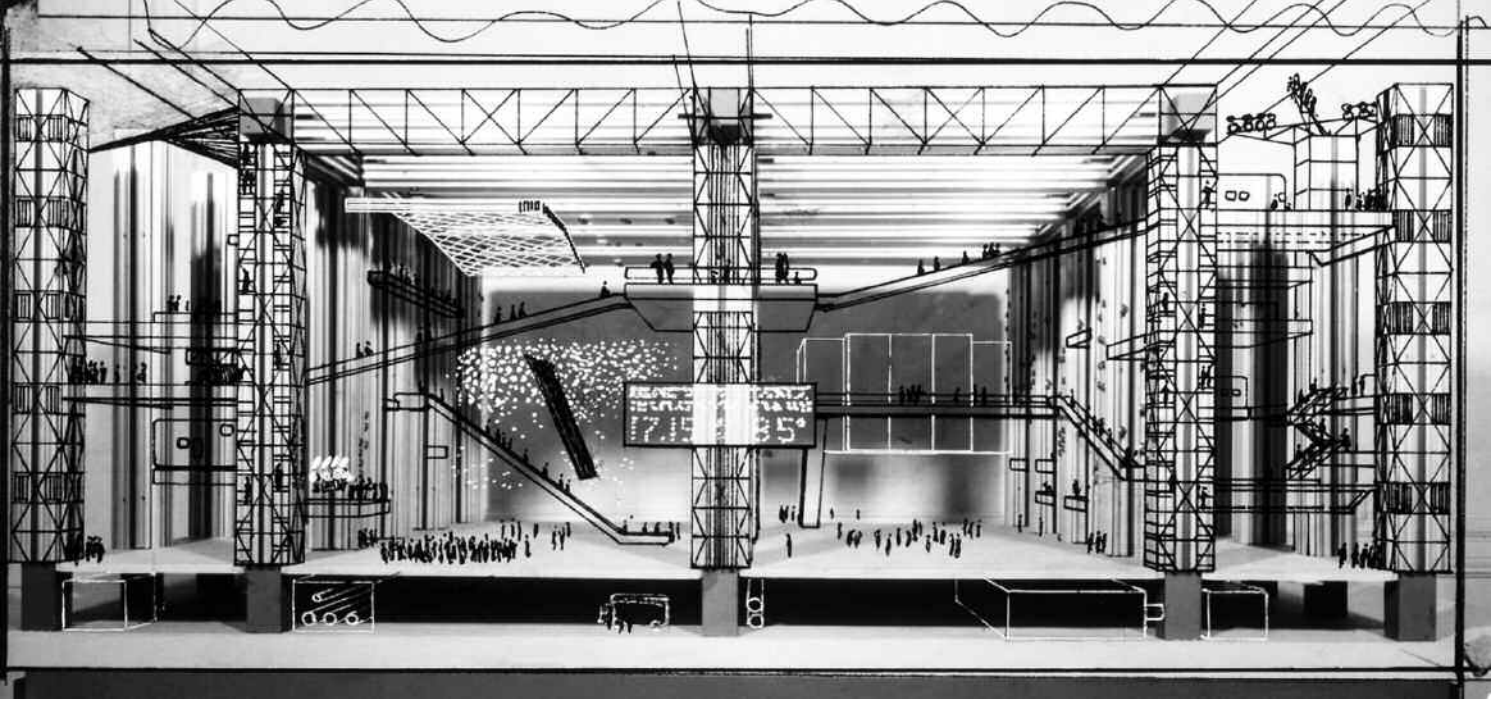
nihayet haritalanabilir ve temsil edilebilir hale gelmiştir. Bu görünür/görünmez güç ve olasılıkların mekân üzerindeki izleri tasarım alanının da ilgisini çekecek, bu dönemden sonra tasarım fikrinin, yalnızca o andaki eylemler ve durumlar ile biçimlenmesi değil, olası eylemlere de imkan verecek bir esnekliğe sahip olması beklenecektir. Bu gizli kalmış potansiyeller, mekânın üzerinde gerçekleşebilecek performans ve eylem olasılıklarını dikkate alan ve bunların artırılmasını hedefleyen bir tasarım anlayışının oluşmasına ve "kentsel boşluk" olgusunun kentsel tasarım argümanı olarak yerleşmesine neden olacaktır. Konvansiyonel meydan ve park tasarımlarında olduğu gibi tasarımcının dayattığı düzende oturmayı, dolaşmayı, görmeyi, kısacası mekânın nasıl deneyimleneceğini dikte eden anlayıştan farklı olarak, çeşitli senaryoların oluşmasına imkân verecek altyapılar ile donatılmış kentsel boşluklar, zaman içinde değişen programlara ve sabit olmayan formlara sahip olmaları nedeniyle çeşitli mekân üretme ve geçici sahiplenme pratiklerinin oluşmasına imkân vermektedir. Bu anlayış doğrultusunda tasarımcı, mekânın her noktasına hükmeden, sonuç ürün odaklı bir tasarım faaliyeti sürdürmek yerine, tasarım erkini dağıtarak kullanıcıların da bu kentsel "boşluğu" biçimlendirmelerine, dönüştürmelerine ve yeniden-tasarlamalarına izin vermeyi hedeflemektedir (Güner, 2009). Tasarımcının -yok edilemeyecek olan- iktidarının bu şekilde kısmen yamultulmuş olması, daha önce görülmemiş bir katılım biçiminin de oluşmasını sağlar. Bu anlayış doğrultusunda mekân, üzerinde çeşitli programlara imkân veren bir boşluk olarak kurgulanmaktadır. Kullanıcı ve katılımcılar bu boşluk üzerindeki "eylem"leri ile o alanı "mekân" kılmaktadırlar (Güner, 2006). Bu açıdan boşluk, üzerinde gerçekleştirilen eylemlerin çokluğu doğrultusunda farklı niteliklere bürünebilmektedir. İzmir'deki Kordon Kıyı Düzenlemesi'nde olduğu gibi bu pasif yeşil boşluk, oturmak ve güneşlenmenin yanı sıra üzerinde oyun oynandığı zaman bir futbol sahasına, panolar konulduğunda bir sergi salonuna, sahne kurulduğunda ise bir

“TASARIMCININ -YOK EDİLEMEYECEK OLAN- İKTİDARININ KISMEN YAMULTULMUŞ OLMASI, DAHA ÖNCE GÖRÜLMEMİŞ BİR KATILIM BİÇİMİNİN OLUŞMASINI SAĞLAR. BU ANLAYIŞ DOĞRULTUSUNDA MEKÂN, ÜZERİNDE ÇEŞİTLİ PROGRAMLARA İMKÂN VEREN BİR BOŞLUK OLARAK KURGULANMAKTADIR”

ucu açık çelik çerçeve strüktürleri, sıcak hava duvarları, buhar bariyerleri, yatay ve düşeyde hareket eden hafif metal perdeleri sayesinde, mekânın konvansiyonel kapalılık hissini parçalıyor, sahip olduğu teknik ve mekanik altyapı sayesinde mimari mekânı hareketli kılıp, konstrüksiyonda esneklik sağlıyor, biçimsiz, çoklu-işlevli ve "plan-sız" (Non-plan) bir yapı yapma imkânı sunuyordu². Bir tersaneyi andıran binada, kullanıcıların istekleri doğrultusunda hareket eden vinçler sayesinde, prefabrik döşemeleri ve duvarları da dahil olmak üzere hareketli rampalar, yürüyen merdivenler gibi tüm mimari elemanları yer değiştirebilecek nitelikte tasarlanmış olup, kalıcı bir formu ve programı olmayan bu binanın içindeki eyleme göre plan ve biçim kazanacağı öngörülmüştür (Resim 3, 4 ve 5). Price, Eğlence Sarayı'nda düşündüğü ancak gerçekleştiremediği plan-sız organizma anlayışını nihayet gerçekleştirme fırsatı buluyor ve 1971'de Londra'da "Eylemler-Arası Merkez"ini (Inter-Action Center) inşa ediyordu. Kullanıcıları aktive ederek dönüşen Eylemler-Arası Merkez, performans olgusunu interaktivite anlamında mimarlık gündemine taşıyacaktı. Bernard Tschumi'nin de öğrenciliğinde ziyaret ederek etkilendiği bu yapı, mimarlıkta sınır, plan, işlev gibi kanonları altüst ederek, eylem, geçicilik ve etkileşimi mimarlığın başat kavramları haline getirecektir.

and Capitalism 15th 18th Century-Vol 1; The Structures of Everyday Life adlı kitabını, felsefeci Michel de Certeau ise 1980'de L'Invention du Quotidien. Vol. 1, Arts de Faire (The Practice of Everyday Life) adlı ses getiren çalışmasını yayımlayacaktır. De Certeau gündelik hayat pratiklerini "strateji" ve "taktik" gibi askeri manevralar ile maçlardaki oyun kurgusu için kullanılan kavram ikiliği üzerinden açıklarken, stratejiyi kurumlar ve güç odakları ile ilişkilendirmekte, bu stratejilerin belirlediği ortamda bireylerin ancak çeşitli taktikler geliştirerek eylemde bulunabildiklerini iddia edecektir. Ona göre gündelik hayat bilinçsizce yapıldığı ve sürekli tekrar edildiği için diğer pratiklerden ayrışır. Bu eylemler anlam üretmek üzere bilinçli olarak yapılmadıkları için henüz performans olarak tanımlanamamalarına karşın De Certeau tarafından gündelik hayat içindeki üretici ve tüketici aktiviteleri ifade etmeleri ve sıradan insani eylemleri görünür kılmaları açısından önemlidir. De Certeau'nun açtığı kanal 1980'lerde özellikle de Marksist coğrafyacıların katkısı ile yeni tür haritalama tekniklerinin gelişmesine, görünmez güç ve iktidar biçimlerini temsil edebilecek yeni ifade ve performans kanallarının oluşmasına neden olmuştur (Nash, 2000, 653-664). Mekânın yalnızca görünür nesnelere veya eylemlerle değil, görünmez güçler ile de biçimlenebildiği

konser veya sinema salonuna dönüşebilmektedir. Kullanıcıların performatif hareketleri ve sosyal koreografileri bu boşlukların geçici olarak mekânsallık niteliği kazanmalarına, geçici yer-inşası ve egemenlik alanı gibi mekânsal üretimlerin oluşmasına izin vermektedir. Bu nedenle boşluğun tasarımı mevcut olana ve şimdije göre değil, öngörülemez olasılık ve imkânlara da ev sahipliği yapacak bir esneklikle, geleceği de içinde potansiyel olarak taşıyacak bir anlayışla tasarlanmaktadır.

Günümüzde mekânın performansı klasik anlamdaki verimlilik ve yararlılığın ötesinde “olay”dan “oluş”a doğru genişlemekte, üzerinde/içinde eyleyenler tarafından var edilen/biçimlendirilen pasif bir konumdan, insanları aktive eden, gerektiğinde tepki veren bir niteliğe doğru evrilmektedir. Dijital üretim çağında performans-tabanlı tasarım arayışları (performed-based design) (Hensel, 2008, 48-53) performans olgusuna, otonomluk, kendi kendine örgütlenmek (self-organizing) ve parametrik yazılımların sonucu olarak optimizasyon (Thomsen, 2008, 320-336) gibi yeni içerikler kazandırmakta, mimarlığın bilgi alanını bir kez daha dönüştürmek üzere kavramın içeriğinde yeni boşluklar üretmektedir. ■

Deniz Güner, Doç. Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

DİPNOTLAR

- 1 Performativ Dönüm” olgusunu Judith Butler’in Feminist ve Queer kuramları üzerinden irdeleyen bir çalışma için bkz. Jan Smitheram, “Spatial Performativity/Spatial Performance”, *Architectural Theory Review*, (2011), 16:1, s.55-69.
- 2 Cedric Price’in Eğlence Sarayı projesinde cisimleştirdiği ve Eylemler-Arası Merkez projesinde uygulama fırsatı bulduğu “Plan-sız”lık (No-Plan) önerisini, işlevselciliğin eleştirisi olarak okuyan bir çalışma için bkz. Çil, Ela ve Güner, Deniz (2011), “Biçim İşlevi İzler” Mitosunun İnşası ve Çözülüşü” içinde Hakan Anay, Ülkü Özten (Der.) Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmasının Neresindeyiz?, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 67-95.

KAYNAKLAR

- Braudel, Fernand (1967), *Civilisation Matérielle, Économie et Capitalisme: XVe-XVIIIe Siècle, Vol1- Les Structures du Quotidien*, Armand Colin, Paris. İngilizce basımı Braudel, Fernand (1979), *Civilization and Capitalism, 15th-18th Centuries, Vol.1-The Structures of Everyday Life*, Çev. Siân Reynolds, Fontana, Londra.
- de Certeau, Michel (1980), *L’Invention du Quotidien, Vol.1 Arts de Faire, 10/18 Union générale d’éditions-UGE*, Paris. İngilizce basımı de Certeau, Michel (1984), *The Practice of Everyday Life*, Çev. Steven Rendall, University of California Press, Berkeley.
- Çil, Ela ve Güner, Deniz (2011), “Biçim İşlevi İzler” Mitosunun İnşası ve Çözülüşü” içinde Hakan Anay, Ülkü Özten (Der.) Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmasının Neresindeyiz?, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 67-95.
- Derrida, Jacques (1997), “Point de Folie-Maintenant L’Architecture,” içinde Neil Leach (Ed.), *Re-Thinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Routledge, Londra, s.333-335.
- Güner, Deniz (2006), “Meydan ve Park’ın Ötesinde... ‘Boşluk’un Gücü”, *Kmim*, Sayı:1, s.68-79.
- Güner, Deniz (2009), “Wandel der Öffentlichkeit,” *ARCH + 195 “İstanbul Wird Grün” Özel Sayısı*, s.78-82.
- Hensel, Michael (2008), “Performance-Oriented Design Precursors and Potentials”, *Versatilität und Vicissitude - Performance in Morpho-Ecological Design*, AD Wiley, Londra, s. 48-53.
- Khan, Omar ve Hannah, Dorita (2008), “Performance/Architecture: An Interview with Bernard Tschumi”, *Journal of Architectural Education* 61, ACSA, s.52-58.

- Leatherbarrow, David (2005), “Architecture’s Unscripted Performance” içinde Branko Kolarevic ve Ali Malkawi (Ed.) *Performative Architecture: Beyond Instrumentality*, Spon Press, Londra.
- Nash, Catherine (2000), “Performativity in Practice: Some Recent Work in Cultural Geography”, *Progress in Human Geography* 24, 4, s.653-664.
- Pérez-Gómez, Alberto (1983), *Architecture and the Crisis of Modern Science*, The MIT Press, Massachusetts.
- Smitheram, Jan (2011), “Spatial Performativity/Spatial Performance”, *Architectural Theory Review*, 16:1, s.55-69.
- Tanyeli, Uğur (2002), “Mimarlık-Felsefe İlişkisine Eleştirel Bakışlar” içinde Mimarlık ve Felsefe, Der. Ayşe Sentürer, Şafak Ural, Ayla Atasoy, YEM, İstanbul.
- Tanyeli, Uğur (2011), “19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığını Yazmak” içinde Göksum Akyürek, Bilgiyi Yeniden İnşa Etmek; Tanzimat Döneminde Mimarlık, Bilgi ve İktidar, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.ix-xi.
- Thomsen, Bo Stjerne (2008), “Performative Environments: Architecture Acting with Shows”, *Architectural Theory Review*, 13:3, s.320-336.
- Tschumi, Bernard (1983), “Spaces and Events” *The Discourse of Events*, Architectural Association, Londra.
- Yeniden basımı içinde Tschumi, Bernard (1990), *Questions of Space*, Architectural Association, Londra, s.87-95.
- Tschumi, Bernard (1986), *Architecture and Disjunction*, The MIT Press, Massachusetts.

ÜSTTE Cedric Price’in 1961’de tasarladığı ancak uygulanma şansı bulamayan ilk büyük işi Eğlence Sarayı, farklı performans olanaklarına ev sahipliği yapan bir tiyatro atölyesi tasarımıydı. Cedric Price Archive, Canadian Centre for Architecture (CCA) (Resim 5)

Mekânın Koşulsuz Deneyimi

KENTTEKİ BİR TÜR EŞİK VEYA HETEROTOPYA OLARAK SURLAR, NE KADAR MEKÂNSAL KATMAN OLUŞTURURLARSA, ÖZNENİN (ÖZNELLİĞİN) “OLUŞMASI” OLASILIĞI DA O KADAR ARTIYOR

Pelin Tan

(Sevgi Ortaç, Baş Aşağı Anıt kitabından, 2010)

“...surların içinde ve sur duvarları boyunca yer alan uzamın yeniden mekânsallaşması her zaman, surların doğasına içkindir” (Grozs, 2008, s.14)

Düşman

Surlarla çevrili bir kentte; surlar her zaman iç ve dış dünyaları simgeler, bu da insan yaşamı (medeniyet) ve doğa (vahşi yaşam veya bir düşman) arasındaki ayrımıdır. Eskiden, surlar, dış dünyada geçerli olmayan “yurttaşlığın” ifadesiydi. Bu ifade, kent yaşamı ve kentin dışındaki kentsel örüntünün çözünmesi arasındaki fark olarak açıklanabilir. Diken’e göre, “kent surları” içeriye ve dışarıya dair kuralları belirleyen sınırdır: “...kent, iç-dış ayrımı esasına dayanarak, aynı zamanda hukukun veya kanunun da simgesi olan surlar üstüne inşa edilmiştir. Aslında, kentin kökeninin, hukuk ve hukuk dışında kalanlar arasındaki ayrım olduğu öne sürülür” (Diken, & Lausten, 2005, s.8). Genellikle surlar bazen kentin sınırı veya romantik bir tarihi unsur olarak değerlendirilir. Bu bakış açısı da kent sakinlerinin, kentsel eşik sunduğu olasılıkları görebilmesine engel olur. Aslında, ikircikli bir temele dayanan bu açıklama, İstanbul’un eski kent surlarına (tarihi yarımada yer alan) ilişkin yeterince bilgi vermiyor ya da surlarla ilgili güncel gerçekliği sunmuyor. Yine de, öznelliklerin, mekân politikalarına göre inşasının incelenebilmesi için can alıcı bir bakış açısı sağlıyor. Kentteki bir tür eşik veya heterotopya olarak surlar, ne kadar mekânsal katman oluştururlarsa, öznenin (öznelliğin) “oluşması” olasılığı da o kadar artıyor. Surun “dış”ıyla olan

ilişki, duvarın her iki (dış - iç) tarafı için de içeriye doğru derinleşen gündelik yaşam pratikleri yaratıyor. Grozs’un ifade ettiği gibi sur, mekânsallık olasılığı yaratıyor: “Duvarın, bir iç ve dışın olasılığını kuran, ileriye doğru çıkıntı yapan bölümü, yaşanabilir alan ile doğal (kaotik) alanı birbirinden ayırarak, yeryüzünün kendisini, sınırları olan bir mekâna, bir barınağa, bir eve dönüştürerek, suru biçimlendirir. Bir taraftan sur, bizi dünyadan ayırır ve öte tarafında da, inşa edilmiş, çerçevelenmiş başka bir dünya yaratır. Birincil rolü bölmek olmasına rağmen sur, diğer taraftakilerle yeni bağlantılar, yeni ilişkiler, kişiler arasında yeni sosyal ilişkiler de sağlar.” Kent surlarının içi, dışında parça parça eylemler, gündelik pratikler ve surları hakkındaki kişisel anlatılara şahit oluyor; surun içinde veya dışında ikamet etmenin yeni ve edimsel anlamlarını izliyoruz. Yayılan kentin izleri merkezden uzaklaşıyor ve yoğun kentsel ilişki, tarihi geçmiş üzerinden, surların ötesindeki kentsel gerçekliklerle buluşuyor. Bu anlamda sur tamamen, birlikte var olan farklı zamansal-mekânsal alanları bir araya getiren bir eşik olarak varlığını sürdürüyor: surlardaki geçici barınaklar, çocukların oynadığı yerler, kutsal kişiliklerin gömüldüğü yerler (geçmişin içinde kaybolmuş ama bugün kent sakinleri için hâlâ anlam ifade eden gerçeküstü anlatılar), kuş evleri ve bitpazarı, birçok farklı kullanım biçimine (kurutmak için giyecek asmak) yönelik olarak surun doğaçlanması veya surun dış duvarları boyunca yapılan kent tarımı. İstanbul kent surlarına bir “yer”in sunduğu ihtimaller açısından bakmak

mümkün müdür? Kent heykelinin tarihi mirası olarak, bugünkü simgesel anlamının yanı sıra kent surları, sürekli olarak olası kentsel yerellikleri ifşa eden parça parça gündelik hayat pratiklerini kapsarlar.

Eşik

Kentsel yerellikler, onlarla birlikte varolan, bağlı oldukları heterojen bir gövde yaratır. Sur boyunda (surun her iki tarafında da) oturan ve yaşayan topluluklar, sakinler ve kentliler, surun çevresinde ve surla birlikte kendi uzamsal ilişkileri ve etik değerlerini oluştururlar. Birbiriyle bağlantılı çeşitli uzamsal ilişkiler, kentsel pratiğin zeminini oluştururlar, bu da güncel bir alanın kurulması demektir. Marjinal mekânları tanımlarken Peter Lang, kentsel mekânların sınırında ya da arasında varolan kentsel bölgeleri, sürekli bir dönüşüm sürecinde olan güncel alanlar olarak tanımlar: “Güncel alanlar, inşa edilmiş kentin negatifini, arada kalmış ve marjinal olan tarafını, terkedilmiş ya da dönüşüm geçiren mekânlarını oluştururlar. Bunlar, ortadan kaldırılmış hafıza mekânları [lieux de la mémoire], kentsel sistemlerin bilinçdışı bir biçimde varoluşu, organik ve organik olmayan, doğal ve yapay arasındaki yüzleşme ve etkileşim mekânlarıdır (Lang, s.195). Lang’ın görüşünü takip edersek, kent surlarındaki müdahaleler ve yaşama pratikleri aynı zamanda kentin dönüşümünü de simgeler. Artık sur, sadece tarihi bir olgu değil, aynı zamanda farklı cemaatlerin geleneklerinin sürdürülmesi veya bostancılık veya geçmişten de ödünç alınmış anlamlarla surlara yeni anlamlar kazandırılmasıyla, kent sakinleri tarafından yeniden üretilen bir sanat yapıtıdır.

Güncel alanlar, birçok farklı şehirde, kentin çeperinde ya da arada kalmış bölgelerde, eşik mekânları olarak var olurlar. Bu alanlara organik bir biçimde dahil olmayı araştırmak ve bununla uğraşmak, bu alanların uzamsal direncine ve aynı ölçüde de ürettikleri deneyimlere dahil olmayı gerektirir. Böylece birbirleriyle karşılaşan sanatçı, mimar ve kentbilimcilerin bu türden mekânları deneyimlemesi, o yerin dinamiklerinin etkin bir biçimde kavranmasıyla mümkün olabilir. Lang’ın

açıkladığı gibi: “O yerle, bu türden çevrelere nasıl girebileceğimize ve bu alanları nasıl katedebileceğimize dair bir duyarlılıkla etkileşime geçmek, onu ayakta tutan dinamikleri anlamak demektir” (Lang, s.198). Bununla birlikte, halkın katılımının kendiliğinden olduğu ve mekânın kökten deneyiminin zorunlu olduğu bu türden pratiklerde, eski kent surlarının çevresinde veya yakınında yaşayan kişilerin, toplulukların, ortak uzamsal deneyimlerin sonuçlarını gösterme sorumluluğunu dikkate alan anlatılarını birleştiren bir konuma tanıklık ediyoruz. Oluşmakta olan bir halkın/topluluğun geleceğine ilişkin yeni bir alan pratiğini

denetiminin yanı sıra, geçici işgal, haftasonu etkinlikleri ve bazı geleneklerin sürdürülmesi gibi birçok kullanım biçimiyle bölge sakinleri tarafından müdahale edilen bazı mekânlar boşaltılmıştır. Sur ve sur kenarlarındaki kayıtdışı kullanım ve yerel yönetimlerin yaptırımları arasındaki çekişmenin, belirli yerelliklerin ürünü olarak görülen eylemler üzerinde bir etkisi vardır. Mekân bağlamındaki yerel ve yerellik kavramlarına dair son yıllarda farklı bakış açıları vardır. Belirli mikro ölçekteki örnekler gibi “yerel” de, genellikle küresel evrenselliğe karşıt ikili bir yapının içinde konumlanan bir

“OLUŞMAKTA OLAN BİR HALKIN / TOPLULUĞUN GELECEĞİNE İLİŞKİN YENİ BİR ALAN PRATİĞİNİ VAAT ETMEKTEN ÖTE ONU YARATMAK: MEVCUT UZAMSAL PRATİKLER, KENTSEL EŞİĞİN YENİ BİLGİSİNİ İNŞA ETMEK ADINA BİR POTANSİYEL TAŞIR”

vaat etmekten öte onu yaratmak: mevcut uzamsal pratikler, kentsel eşğin yeni bilgisini inşa etmek adına bir potansiyel taşır.

Yerellik

Kentsel mekânda eşğin bilgisi nasıl üretilir? Yerellik, uzamsal deneyim ve ortaklık üzerine temellenmiş bir etik talep eder. Kent surları çevresinde veya yakınında bulunan topluluklar ve konutlardan oluşan biraya geliş hali, kendine özgü bir biçimde birçok varolma biçimi barındırır ve böylelikle kentsel yerellikler oluşur. “Yerellik” ya da “yerel” kavramı, artık homojen bir kültürel coğrafyaya atıfta bulunmaz. Bununla birlikte, “yerel” de sadece bir yer’e gönderme yapmaz. Özellikle kentsel alan bağlamında “yerel”in kendisi bir eylem haline gelir ve mekân politikaları, ekonomik dönüşüm, araçlar ve insani davranışlarla birlikte bağlamsallaşır. Kayıtdışı ekonomi, cinsiyet, etnik kimlik ve kültürler arası pratikler, yerel’i belirli yöntemlerle yeniden üretirler. Örneğin İstanbul’un tarihi yarımadasındaki kentsel dönüşüm seyri, kent surlarına kadar uzanmıştır. Yerel belediyeye ait bölgelerin işletme

tanımıdır. Bu durumda: “yerel, deneysel olan haline geliyor, böylelikle herhangi bir şeyin somut hali yerel’dir” (Robertson & Scholte, 2007, s.744). Özellikle de toplumların ekonomik ve siyasi gerçeklikleri yereldir; “yerel” etkiler, kendi tarihi, modernizasyon hareketi içindeki konumu ve küreselleşme etkisi altında oluşan küresel konumuyla yakından ilgilenen toplumların kendilerine özgü durumlarıyla ilişkili tekil vakalar ve örneklerdir. Bu durumda “yerel”, “özellik”ü temsil eder. Dahası, küreselleşmeye karşılık yerel olanın tanımı, bilgi akışı ve kapitalizm gibi küreselleşme etkilerine karşı duran ortak bir kimliktir ki bu kimliğin rolü “...küreselleşme sürecine karşı tarihsel ve savunmacı bir tepki” (Robertson & Scholte, 2007, s.744). göstermektedir. Buna ek olarak Arjun Appadurai “yerellik” (Appadurai, 1996) kavramını “sayısal veya uzamsal olmaktan çok, ilişkisel ve bağlamsal” olarak yeniden kullanıma açıyor. Ona göre kentler, birçok yerellik katmanından oluşuyor. Yerelliğin, sosyal pratiğin tahayyülü olduğunu ileri sürüyor: “Hayal gücünün işleyişi insanların, birçok yerellik içinde

(Sevgi Ortaç, Baş Aşağı Anıt kitabından, 2010)

veya birçok unsurdan oluşan ama yekpare bir yerellik algısı içinde ikamet etmelerini sağlıyor. Bu algıda, birbirinden farklı birçok deneysel mekân bir arada varoluyor.” Fakat bence yine de, yerelliği, ulus-devletler ve sömürge sonrası sosyal yapıların içindeki ulusötesi ağlara bağlı toplumlar üstüne temellendiriyor. Diğer önerdiğim tanım ise yerelliğin kesin olarak, topluluğa özgü bir şey olarak değil de, bir deneyim veya kentsel alanda toplulukların pratikleri olarak tanımlanması. Rüdiger Korff'a göre yerellik metropol çevresine ve özellikle de küreselleşme sürecine bir yanıt veya bunlarla başa çıkma girişimi olarak görülmelidir. Hiç kuşkusuz mekâna bağlı olsa da ve belirli yerlere gönderme yapsa da, coğrafi değil öncelikle sosyal bir kategoridir¹ (Berner, & Korff, 1994). Eski kent surlarının yakınında yaşayan ve çalışan yerellikler ve küçük etnik gruplar, açık bir biçimde Roman cemaatler ya da kent tarımı yapan kişilerle kolaylıkla deneyimleyebileceğimiz gibi, etik değerlerle konukseverliğin ilişkisini kendileri yaratıyorlar.

Konukseverlik

Eski kent surları, herhangi bir şeye (düşman da dahil olmak üzere) açık veya davetkâr, kökten bir deneyimin mekânı olabilir miydi? Görünen o ki, birbirinden farklı birçok yerelliğin ve bunlara iliştilmiş aşırı katmanlaşmış anlamların biraradalığıyla birlikte kent surları, herhangi bir ikamet pratiğinin mümkün olduğu bir konukseverlik mekânıdır. Hem yetkililerin hem de bu mahallelerin sakinlerinin müdahaleleri sur boyunca gerçekleşen gündelik eylemleri biçimlendirir; dahası bu durum, konukseverlik koşullarının birbiriyle çelişmesine neden olur. Konukseverlik koşulları içinde yer alan konuk ve evsahibi ilişkisi de zıtlık içeren, parça parça ve tekinsiz bir süreçtir. Kentsel dönüşüm ve zorla tahliye süreçlerini kapsayan TOKİ müdahaleleri, yerel yönetimlerin girişimi olan yüzme havuzu, buzpateni pistleri gibi resmî binalar veya uyuşturucu satışı, bitpazarı gibi kayıtdışı oluşumlar surlarda, “eşik pratikleri” olgusunu yaratırlar. Toplulukların çeşitli mekânsal pratikleri ve surlarla ilişkili anlatılar üstüne temellenen koşulsuzluk, surlarda

ikamet etmek isteyen kişilerden kökten bir mekân deneyimi talep eder.

“Kökten deneyim” Derrida'nın Konukseverlik olgusu üstüne temellenmiş bir kavramdır. Bence, mekânda “öteki” ile karşılaşma ve yer'in nostaljik muhafazakarlığı veya aidiyet arasındaki ayrışmaya odaklanıyor. Mekân ve sonuç olarak mimari mekân, öznellikler için genellikle hiyerarşi ve otorite anlamına geliyor. Mekânda “öteki” ile karşılaşma, hem mekân tasarımı hem de önyargılı bir mesafeyi de içeren mimarlık eylemi tarafından her zaman engellenir. Ayrıca, yer algımız veya aidiyet duygumuz nostaljinin anlamının genişlemesiyle ilişkilidir. Nostalji bizi, mekânın sınırı ve işleyişini tanımlamaya iten bir tutuculuğu da içinde barındırabilir. Bu türden bir tutuculuk, özneliğin “olagelme” hareketini engeller ve sınırlarını kapatır.

Bu görüştürden bahsetmeden önce Derrida'nın Konukseverlik olgusuna bakmalı ve üzerinden geçmeliyiz. “Konukseverlik²” olgusuna göre Derrida arkadaşlığın kurallara bağlı olmayan bir tanımını kuramlaştırmaya niyetleniyor:

her iki taraf da, aralarındaki ön yargı mesafesini unutarak tüm açıklıklarıyla karşı karşıya gelmeli. Onun için konukseverlik; kendimizle ve başkalarıyla ilişki kurma biçimimizdir. Buluşma, yüzleşme ve kendini bir yabancıya açma eylemlerini içeren “koşulsuz konukseverlik”in, beklenmedik karşılaşmayı tanımlayan hiçbir önleme veya önkoşula sahip olmadığını öne sürer. Hiçbir koşul olmaksızın tamamen açık olma hali. Burada, “koşulsuz” sıfatı, beklenmedik bir geliş’e atıfta bulunur. Hiçbir açıklama yapmadan evinize gelen davetsiz bir “yabancı”. Genellikle davet, konukseverliğin en temel önkoşuludur. Birini davet etmek, evsahipliği yapmak

(evsahibinde içkin olan) beklentisi ve tanımı, bu görüşün inşasıyla birlikte yıkılmıştır. Konukseverliğin inşasında ev sahibi-konuk ilişkisi, ev’e ve ardından da aidiyet ve mülkiyet olgusuna atıfta bulunur³. Kent surlarında bir ikamet sorunu vardır. Olası bir yeni kişiyi, konuğu, evimizin dışından olan, bizimle aynı ortak aidiyet duygusunu paylaşmayan, o yer’e ait olmadığı bilinen kişiyi evlerimizde ağırlarız. Karşılaşmanızdan önce, uzamsal bir varlık, eğer “yabancı”yla, ötekiyle zaten ilişki içindeyse, koşulsuz konukseverliğin kökten bir deneyimiyle yüzleşmek nasıl mümkün olur? Eğer mekânın önüne geçilmişse, bu durumda konuksever bir ortama atfedilen

sürece sur, kendi yerellik pratiklerini ve böylelikle de kentsel eşliğini yaratır. Bundan dolayı, konuk-evsahibi ilişkisi içinde kimin “düşman” olduğu, her zaman çelişkili bir sorudur. Bu da bizi, sur mekânının kökten deneyimine götüren, kaynağı belirsiz bir kentsel pratik yaratır.

Bugün, kent surları çevresinde ve yakınındaki mekânsal pratikler, birçok koşulsuz konukseverlik hallerinin oluşmasına neden olurlar. Duvar boyunca yer alan koşulsuzluk pratiği, İstanbul’daki kentsel bilginin tanımlanmış ve basmakalıplaşmış anlaşılma biçimini aşan bir kentsel bilgi eşliğinin üretimi adına bir imkân yaratır. ■

Pelin Tan, Yrd. Doç. Dr., Sosyolog, Sanat Tarihiçi, Kadir Has Üniversitesi – Yeni Medya Bölümü Araştırmacı, MIT Sanat, Kültür ve Technology, Mimarlık ve Planlama Okulu

(Bu makalenin bir versiyonu, sanatçı Sevgi Ortaç’ın “Tepetaklak Anıt / The Upsidedown Monument”, 2010 (Dutch Art Institute, İstanbul) yapıtında yer almaktadır. Metin İngilizceden Türkçeye Özge Açıkkol tarafından çevrilmiştir; Ege Mimarlık’ın bu sayısında yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.)

“KOŞULSUZ KONUKSEVERLİK” KÖKTEN BİR DENEYİMDİR. DERRIDA’NIN BİZE GÖSTERDİĞİ BU KÖKTEN DENEYİMİN, BİZİM ÖNYARGILI FİKİRLERİMİZİ,, “ÖTEKİ”NİN OLDUĞU KADAR “YABANCI”NIN TANIMLARINI DA YIKMA GÜCÜNE SAHİP OLDUĞUDUR”

ve bunun üstüne temellenen bir alışveriş gerçekleştirme. Bununla birlikte “koşulsuz konukseverlik”in en can alıcı unsuru her kim olursa olsun, bir “yabancı”yı kabul etmiş olma riskini üstlenmektir. Başlangıçta, “yabancı”nın evinize ne getireceğini asla bilemezsiniz. Bu yüzden “koşulsuz konukseverlik” kökten bir deneyimdir. Derrida’nın bize gösterdiği bu kökten deneyimin, bizim önyargılı fikirlerimizi, “Öteki”nin olduğu kadar “yabancı”nın tanımlarını da yıkma gücüne sahip olduğunu düşünüyorum. Özellikle de, sur boyunca yer alan yerleşim ve müdahalelerde, hem etnik cemaatlerin (Romanlar) kimliği ve eylemleri hem de diğer sakinlerin kayıtdışı müdahaleleri, konuk-ev sahibi ilişkisinin, rollerin sürekli yer değiştirmesine dayanan belirsiz koşullarıyla mücadele etmeye yarıyor. Kimin konuk, kimin ev sahibi olduğu, bu koşullarda muğlâklaşıyor. “Yabancı”, “yeni gelen”le, “konuk”la bağdaştırılıyor. Bir yandan da, bir yabancı kimliği, kişiler surları bir konuk ağırlama mekânı olarak değerlendirdikleri ve kullandıkları sürece görünür olur. “Yabancı”nın

önyargılı anlamlar, ev sahibinin müdahalesinden önce çoktan oluşmuş demektir. Kent surları, kendi simgesel anlamını çoktan yaratmış olan tarihi bir mirasın sunulduğu zemindir. Yine de surların, parça parça kültürel eylemleri, kümelenmiş dini ve siyasi pratikleri konuk etme rolü, heterojen bir yerleşim olma anlamını yeniden yaratır. Bir sınır özelliği taşıyor gibi görünse de sur, herhangi bir müdahaleye ve konuk etmeye dayalı beklenmedik koşullara açık bir binanın açık yapısı olarak işler. Surun her iki tarafı da açıktır ve iç tasarımı labirentimsi bir yapı sunar. Böylelikle fiziksel yapısından dolayı sur, kapalı bir mimari yapı sunmaz. Düzensiz bir mekânsal organizasyonu olduğundan, birçok heterojen yerellik, sur boyunda aynı anda var olur. Labirentimsi iç mekân tasarımı, belirsiz koşullar yaratan yaşama pratiklerinin denetlenmesini zorlaştırır. Yerel yönetimlerin karşıt ve yoğun ilişkileri ve tarihsel mirasın bunaltıcı kimliğinin çatısı altında yerin sakinlerini, kayıtdışı müdahaleleri, gayriresmî yerleşimleri, evleri ve karşı-kültürel toplulukları ağırlayan konuksever bir yer olduğu

DİPNOTLAR

- 1 “The city can be described as a kaleidoscope of localities. I would define locality as a socio-spatial clustering of interaction and as interdependency of activities in an area without clear borders. A locality is characterized on one hand by an openness of interaction and social relations, and on the other by an interdependency of activities taking place within the locality.” s. 7, Korff, “City, space and Meaning: Theoretical Perspectives of Urbanism”, working paper, No.140, Southeast Asia Programme, Bielefeld 1990.
- 2 Konukseverlik, Hospitality kelimesinin Türkçe çevirisi olarak kullanılmıştır. Zeynep Direk’in “başlık deneyimi” (Yapı Kredi Yayınları, Cogito Serisi, İstanbul Mayıs 2005) adlı kitabında yer alan Derrida ve Levinas etik anlayışlarının karşılaştırmaları ve analizine odaklanan “Konukseverlik Düşüncesi” başlıklı bölümde tariflenmiş ve bu yazıdaki çeviri esas alınmıştır.
- 3 s.10, “başlık deneyimi”, Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, Cogito Serisi, İstanbul Mayıs 2005.

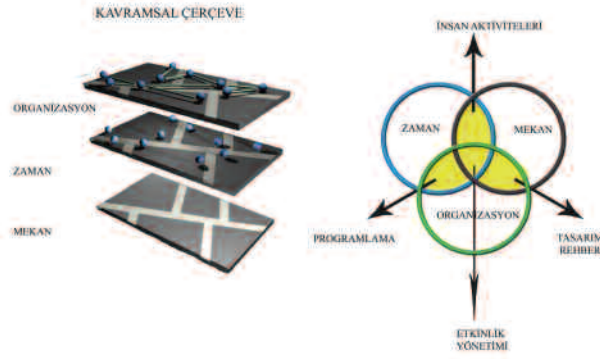
KAYNAKLAR

- Appadurai, A., chapter 9, “The Production of Locality”: Modernity at large: Globalization and Cultural Dimension, University of Minnesota Press, Minnesota, 1996
- Berner, E. / Korff, R., “Globalization and Local Resistance: The creation of Localities in Manila and Bangkok”, p. 6, Working Paper No 205, Southeast Asia Programme, Bielefeld 1994.
- Diken, Bülent, & Lausten, Carsten Bagge, The Culture of Exception – Sociology Facing The Camp, Routledge Publication, Londra, New York, 2005, s.8
- Groz, Elizabeth, chaos, territory, art (deleuze and the framing of the earth), Columbia University Press, New York, 2008, s.14
- Lang, Peter T., Stalker on location, bölüm 10, s.195, Loose Space, Possibility and Diversities in Urban Life, Eds.K.A.Frank&Q.Stevens, Routledge, 2006.
- Volume, F to M, Encyclopedia of globalization, yay. haz.: R. Robertson / J.A. Scholte, Routledge. 2007, s. 744

Kentsel Kamusal Boşlukların Kullanım Olanaklarının Geliştirilmesi: Etkinlik Listesi Yöntemi

KENTSEL KAMUSAL BOŞLUKLARDA GELİŞTİRİLEBİLECEK ETKİNLİKLERİN MEKÂN, ZAMAN, ORGANİZASYON BOYUTLARININ BÜTÜNLEŞTİRİLEREK ELE ALINMASI GEREKMEKTEDİR

Özlem Şenyol, Koray Velibeyoğlu

Kamusal mekânlar farklı zamanlarda farklı aktivite ve etkinlikler için kullanılmaktadır. Aktiviteler zaman ve mekân içinde akışkandır (Harvey, 1989) ve kentsel tasarımcılar günlük yaşamda zamansal döngüyü ve kentsel boşluklarda cisimleşen aktivitelerin akışını anlamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Kentsel tasarımcılar ayrıca aktivite türlerinin farklı zaman periyotlarında insanları nasıl özendirdiğinin ve de zaman-mekân içinde gerçekleşen aktivitelerin birlikteliğini başarmanın yollarını aramaktadırlar.

Gehl ve Gemzoe (1996, 48) mevsimsel farkların kamusal mekân kullanımında ve aktivitelerin çeşitliliğinde önemli bir rol oynadığını söylerken, yaz mevsiminde insanlarla kaynayan caddelerin ve meydanların kışın neden tenhalaştığını açıklamaya çalışmıştır. Kevin Lynch, aktivite zamanlamasının, aktivitenin gerçekleşeceği mekân kadar önemli olduğunu, insanların ideal zaman uzmanlaşmasına doğru eğiliminin olduğunu ve bu eğilimleri hafta sonu, iş saatleri, seyahatler şeklinde örnekler vererek anlatmaktadır. Pek çok kamusal mekânın belirli dönemlerde kullanıldığını, günün diğer kalan zamanında ise uzunca bir süre boş durmakta olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Carmona vd. 2004, 193). Jane Jacobs (1961, 162) ise 'çoşkulu çeşitlilik' üretimi için başarılı bir caddenin ancak insanların farklı zamanlarda orada var olmasıyla mümkün olabileceğini söylemiş, aktivitelerin zamanlamasında yönetime ihtiyaç duyulduğunu da eklemiştir.

İnsan aktivite ve etkinliklerinin mekânı zamansal olarak kesen ve farklı aktörlerce şekillendirilen bir düzlemde olması kentsel mekân anlayışının ve tasarımının yalnızca üç boyutlu fiziksel mekân konusu olarak değil aynı zamanda kamusal açık alanlarda farklı etkinliklerin gerçekleştirildiği, zaman ve organizasyon ölçütlerinin de olduğu bir yapı olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Şekil 1). Mekân, zaman, organizasyon boyutlarının birlikte değerlendirildiği bu çalışma kentsel kamusal boşlukların kullanım olanaklarının geliştirilmesi ve çoğaltılması için konusunda uzman etkinlik organizatörü, kentsel tasarımcı ve sanatçılarla bir etkinlik listesi yöntemi geliştirmiş ve sonuçlarını değerlendirmeye açmıştır¹.

Etkinlik Organizasyonu Yönetimi

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda belirtildiği üzere gençlere, yaşlılara ve çocuklara sosyal ve kültürel konularda hizmet götürme görev ve yetkisi Büyükşehir Belediyeleri'ne aittir. Yasada kamusal açık alanlarda etkinlik organizasyonlarının düzenlenmesinde yetkili ve görevli belediyeler şeklinde bir ifade geçmese de, hizmet götürme kapsamında ele alındığında ortak yetki alanı olmasından kaynaklı etkinlik programlamasında metropol kentlerde ilçe belediyeleri ve büyükşehir belediyeleri arasında iletişim konusunda sorunlar yaşanabilmektedir (Tablo 1). Dolayısıyla yukarıda bahsedilen yasayla beraber belediyelerin ortaklaşa çalışması ve etkinlik organizasyonlarında görev paylaşımı yapması gerekmektedir.

	Yaya Yolları	Park	Rekreasyon Alanları	Caddeler	Meydanlar	Ana Yollar
İlçe Belediyeleri	*	*		*	*	
Büyükşehir Belediyeleri	*	*	*	*	*	*

EN ÜSTTE Çalışmanın kavramsal çerçevesi (Şekil 1)

ÜSTTE Yerel yönetimlerde açık kamusal mekân için hizmet götürme düzeni (Tablo 1)

SAĞ ÜSTTE Etkinlik organizasyonu yönetimi (Şekil 2)

Kamusal açık mekânlarda düzenlenecek etkinlik organizasyonlarında bu mekânlara götürülecek hizmetin sürekliliğinin sağlanması için yerel yönetimlerden izin alınması ve etkinlik organizasyonunda yerel yönetimlerin müdahalesi ve desteği gerekli olduğu çeşitli konular için organizatörlerin talepte bulunması gerekmektedir. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinde çeşitli etkinlik organizasyonları için ilgili birimleri tarafından yıllık strateji planları hazırlanmaktadır. Bu strateji planları kapsamında etkinlik organizasyonları için yıllık ayrılacak bütçe, etkinlik

organizasyonlarının başarısını arttırmak için mekân, zaman ve organizasyona ait parametrelerin atlanmadan dikkatli bir biçimde uygulanması önemlidir. Bu amaçla bir etkinlik kontrolü listesi oluşturulmuştur.

Etkinlik Kontrolü Listesi

'Etkinlik Kontrolü Listesi' (Eventcheck) dünyanın çeşitli şehirlerindeki kentsel kamusal mekânlarda, etkinlik türü açısından farklı özellikleri taşıyan organizasyonların incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Bu liste etkinlik organizasyonlarında yer alan çeşitli grup ve profesyonellerin

“KENTSEL KAMUSAL BOŞLUKLARDAKİ ETKİNLİK ORGANİZASYONLARININ BAŞARISINI ARTIRMAK İÇİN MEKAN, ZAMAN VE ORGANİZASYONA AİT PARAMETRELERİN ATLANMADAN DİKKATLİ BİR BİÇİMDE UYGULANMASI ÖNEMLİDİR”

programıyla beraber oluşturulmaktadır. Bu kapsamda etkinlik organizasyonları için yapılacak taleplerin bu program ve bütçeye uygun olması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin uyguladıkları yönergeler doğrultusunda belirlenmiş etkinlik yönetim prosedürleri organizasyonların gerçekleştirilmesindeki farklılıktan kaynaklı iki ayrı şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 2). Bunlardan birisi yerel yönetimlerin kendi etkinlik programları çerçevesinde belirledikleri etkinlik organizasyonlarını yapmaları, ikincisi ise çeşitli sivil toplum örgütlerinin, topluluk ve grupların, üniversitelerin ve organizasyon firmalarının talepleri doğrultusunda, yerel yönetimlerin programı dışında bu gruplar tarafından gerçekleştirilen etkinlik organizasyonunun yapılması şeklindedir. Birinci modelde etkinliğin organizasyon içeriğindeki tüm konuları yerel yönetimler belirlerken, ikinci modelde ise talepte bulunan şahıs veya gruplar kendileri belirlemekte ancak yerel yönetimlerin genel olarak alanın kullanımı, etkinliğin konusu ve içeriği gibi konularda kısıtlama ve yönlendirmeleri olmaktadır. Kentsel kamusal boşluklardaki etkinlik

(organizatörler, kentsel tasarımcılar ve sanatçılar), bu organizasyonu gerçekleştirebilmek için ihtiyaçlarını ve yeterlilik durumlarını ölçebilmelerini ve değerlendirebilmelerini sağlamaya yardımcı bir rehber niteliğinde tasarlanmıştır. 'Etkinlik Kontrolü Listesi' soruları ideal bir etkinlik organizasyonu için düşünülmesi gereken tüm önemli parametreleri içermektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin kültür politikaları, stratejileri, etkinlik organizasyonlarındaki yönetim sistemleri her kentte az veya çok farklılık göstermektedir. Bu çalışmada yer alan örnekler İstanbul ve İzmir üzerine odaklanmıştır. İstanbul özellikle sanatsal ve kültürel etkinlikler açısından profesyonel ulusal ve uluslararası organizasyonların gerçekleştirilmesiyle ve bu şekilde büyük kitlelerin çekim merkezi olmasıyla öne çıkmaktadır. Örneğin, İstanbul'un 2010 yılı Avrupa Kültür Başkenti (AKB) unvanını almış olması neticesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi yönetiminde İstanbul 2010 AKB Ajansı kurulmuş ve bu ajansın desteğiyle "İstanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri" oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra kentin kamusal mekânlarda çeşitli etkinlik

organizasyonlarını düzenli olarak gerçekleştiren sivil toplum örgütlerinin de etkili bir yapılanmasının bulunması bu şehir için önemli bir değer olarak görülmektedir. İzmir ise etkinlik organizasyonları açısından İstanbul kadar aktif değildir. Ancak, Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'de ilk kez İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğini yaptığı 'Kültür Çalıştay' düzenlenmiştir. Bu çalıştay ile birlikte kentin kültürel varlıkları ve bu varlıklara yönelik tema ve politika alanları netleştirilmeye çalışılmıştır. İzmir'in iklim koşulları kamusal kentsel boşlukları değerlendirmekte çok idealdir ve bu anlamda kültürel etkinliklerin dört duvar dışında düşünülmesi anlamında önemli bir potansiyele sahiptir.

'Etkinlik Kontrolü Listesi'ne veri teşkil edecek örnek alan çalışmaları İzmir ve İstanbul'da çeşitli uzman katılımcılarla 2010 yılının Şubat ve Mart ayları içerisinde, haftanın farklı gün ve saatlerinde yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mülakat katılımcıları etkinlik organizasyonlarının çeşitli parçalarını oluşturan, organizatör, sanatçı ve kentsel tasarımcı şeklinde üç ana kategoride toplam yirmi uzmandan oluşmaktadır. İstanbul örneğinde görüşülen sivil toplum örgütleri 'Hangar Sanat' ve 'Sokak Bizim' dernekleridir. Bu dernekler sistemli, düzenli bir şekilde kentsel boşluklarda yerel halkın desteğini alarak çeşitli etkinlikler gerçekleştirmekte, katılımcıları kamusal mekân aidiyetliği, sahipliği gibi sosyal konularda bilinçlendirmeye çalışmaktadırlar. Felsefeleri ve düşünceleri kapsamında insanlarla

EN ÜSTTE Sokak Bizim Derneği tarafından gerçekleştirilen 'Ayda Birgün Sokak Bizim Etkinliği'. Sokakta boyama aktivitesinin gerçekleştirilmesi. (2009) Kuzguncuk - Yedigün (Bostan) Sokağı/İstanbul. (Resim 1)

ÜSTTE Sokak Bizim Derneği tarafından gerçekleştirilen 'Ayda Birgün Sokak Bizim Etkinliği'. Sokakta jimnastik aktivitesinin gerçekleştirilmesi. (2009) Kuzguncuk - Yedigün (Bostan) Sokağı/İstanbul. (Resim 2)

ALTTA Hangar Sanat Derneği tarafından gerçekleştirilen etkinlik.(2009) Açık hava sinema aktivitesi. Beyoğlu/İstanbul. (Resim 3)

EN ALTTA Hangar Sanat Derneği'nin 2009 etkinliği. Konser aktivitesi. Beyoğlu/İstanbul. (Resim 4)

paylaşmanın yolu olarak yerel ölçekte, sokaklarda, caddelerde, meydanlarda çeşitli etkinlik türlerini içeren organizasyonlar düzenlemeyi seçmişlerdir. Bu konuda da gerek yerel halkın gerekse yerel yönetimlerin olumlu tepkilerinden yola çıkarak başarılı ve etkili olduklarını belirtmektedirler (Resim 1, 2, 3 ve 4).

'Etkinlik Kontrolü Listesi' toplamda 69 sorudan oluşmaktadır (ayrıntı için bkz. Şenyoğlu, 2010). Bu soruların büyük bir bölümü dünya genelindeki etkinlik organizasyonları incelenerek oluşturulmuş; (1) Spor ve turnuva etkinlikleri, (2) Sanatsal ve kültürel etkinlikler, (3) Rekreasyonel etkinlikler, (4) Eğitici ve bilimsel etkinlikler, (5) Yarışma etkinlik türü kategorilerine göre değerlendirilmiştir. Listenin içeriğini oluşturan üç ana bölüm Jan Gehl'in (1996, 2001) altını çizdiği üç temel belirleyici soruya karşılık gelmektedir:

- Ne kadar insan ve etkinliğin kamusal mekânları kullandığı (Mekân/Tasarım)
- Etkinliklerin ne kadar sürdüğü (Zaman/Programlama)
- Hangi etkinlik türlerinin geliştirilebileceğidir (Organizasyon/Yönetim)

Mekân/Tasarım

İlk olarak 'Mekân/Tasarım' bölümünde, etkinlik organizasyonları için mekânın kullanımının, tasarımının ve fiziksel kalitesinin yükseltilmesi gibi konularda uzman görüşlerine başvurulmuştur. Buna göre:

Etkinlik organizasyonlarında öncelikle alanın fiziksel koşullarına uygun etkinlik türü belirlenmeli daha sonraki aşamada ise etkinliğin, mekânsal ihtiyaçlarının, mekânın mevcut fiziksel koşullarına ve olanaklarına, minimum müdahale ile adaptasyonu sağlanmalıdır.

Alanın çevreleme özelliğinin geliştirilmesi yönünden, bazı etkinlik organizasyonları için, özellikle spor ve turnuva etkinliklerinde, etkinlik sınırlarının standartlara uygun ve yaya güvenliği sağlanacak şekilde belirlenmelidir.

Etkinlik alanının, etkinlik organizasyonları için fiziksel konforunun ve görseelliğinin geliştirilmesi için farklı iklimsel koşullara göre düşünülerek kalıcı düzenlemelerle

veya etkinlik süresince kullanılacak taşınabilir mobilyalarla yeniden tasarlanması gerekmektedir. Gürültü kirliliğini ortadan kaldırmaya veya azaltıcı düzenlemeler yapılmalı ve önlemler alınmalıdır. Aynı zamanda alandaki aydınlatma gibi mevcut altyapılar etkinlik organizasyonları düşünülerek gözden geçirilmelidir.

Kamusal açık alanlarda yer alan sokak mobilyaları gibi mevcut altyapı öğeleri çeşitli etkinlik türlerinin ihtiyacına göre değişebilecek ve geliştirilebilecek esneklikte tasarlanmalıdır. Ayrıca, alanda insanlar ve etkinlikler için minimum fiziksel engel teşkil edecek şekilde konumlandırılmalıdır.

Etkinlik alanının büyüklüğü etkinlik türü ve gerekli altyapı ve düzenlemelerin varlığı dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Özellikle spor organizasyonları gibi belirli standartları olan ve yoğun bir izleyici kitlesi için alana ihtiyaç duyacak etkinlik türlerinde bu seçim daha da önem kazanmaktadır.

Zaman/Programlama

İkinci olarak 'Zaman/Programlama' bölümünde, etkinlik organizasyonları için etkinlik sürelerinde standartlaşma, etkin ve katılımcı bir yıllık etkinlik programı, profesyonel danışma kurulunun oluşturulması ve programlamayı etkileyen olumsuz faktörlere karşı önlemler gibi konularda yol gösterici çıkarımlar elde edilmiştir:

Yerel yönetimlerin yıllık bütçelerini belirleyebilmesi ve etkinlik organizasyonları için gerekli prosedürlerin zamanında ve eksiksiz yapılabilmesi açısından etkinlik programları organizatör gruplar tarafından önceden bildirilmelidir. Etkinlik organizasyonları için yıllık etkinlik programlamalarının, yılın ilk aylarında veya önceki yılın son aylarında yapılması önemlidir. Uluslararası etkinliklerde programlama süresi daha uzun vadede düşünülmelidir.

Aynı zamanda etkinlik programlarının içinde yer alacak etkinlik türlerinin, sürelerinin ve katılımcıların belirlenmesi gibi konular düşünüldüğünde yerel yönetimlerde görevli ekibin, konularında uzman kişilerden oluşması sağlanmalı ve/veya

yerel yönetimlerin ortaklaşa çalışacakları, sivil gruplardan oluşacak profesyonel bir danışma kurulu oluşturulmalıdır.

Etkinlik programlamasını etkileyen zamansal faktörlerin en önemlisi iklim koşullarıdır. Kentsel tasarım araçlarının mekân düzenlemesinde kullanımıyla bu durumun kısıtlayıcıları azaltılıp, tarih ve zaman dilimlerinin çeşitliliği artırılmalıdır.

Açık kamusal mekânların tasarımının yerel ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamla uyum içinde olması ve yerel aidiyet duygusunun artırılması için etkinlik organizasyonu için belirlenen alanın yakın çevresinde yaşayan insanların günlük temposu, talepleri, tutumu ve yaşam alışkanlıkları göz önünde bulundurularak etkinlik programlaması yapılmalıdır.

“BİR KENTSEL BOŞLUK OLARAK KENTSEL KAMUSAL MEKÂNLARIN GÜCÜ İNSAN AKTİVİTELERİ VE KENTSEL ETKİNLİKLER İÇİN SÜREKLİ PROGRAMLANABİLİR OLMASINDA YATMAKTADIR”

Organizasyon/Yönetim

Son olarak, ‘Organizasyon/Yönetim’ bölümünde, etkinlik organizasyonları için organizasyonların yönetimsel yapısı, etkinlik rehberlerinin oluşturulması, bütçe planlaması, sponsorluk ve gönüllülük sistemi gibi konularda yol gösterici nitelikte tavsiyeler ortaya çıkmıştır:

Mevcut etkinlik organizasyon yapısının iyileştirilmesi için, organizasyonun çeşitli aşamalarında devreye girerek yerel yönetimlere destek, hatta çeşitli konularda yetki sahibi olabilecek sanatçılardan, sporculardan, sivil toplum örgütlerinden, gönüllülerden, özel sektörden ve çeşitli kurumlardan kişilerden oluşabilecek bir kurul oluşturulmalıdır. Böylelikle bu aktörlerin birlikte çalışabileceği, bilgi alışverişleri gerçekleştirebilecekleri daha verimli ve etkin bir yapı kurulabilecektir.

Yerel yönetimlerce oluşturulacak danışma kurulu ile beraber etkinlik başvurularında etkinlik türüne göre farklılaşan ve etkinlikler sırasında uyulması gereken ve yön gösterici

nitelikte ‘Başvuru Formu’ oluşturulmalıdır.

Yerel yönetimlerde yıl içinde farklı etkinlik organizasyonlarına bütçe ayırabilecek, etkinlik çeşidini ve sayısını arttırabilecek, sivil toplum örgütlerinin ve şahıslarının etkinliklerine daha fazla maddi destek sağlayabilecek şekilde yıllık bütçe planlaması yapılmalıdır. Özellikle etkinliğe katılımcı olarak belirlenecek sanatçıların yerel sanatçılardan olması, yerel kültürel kaynakların değerlendirilmesi ve desteklenmesi açısından önemlidir.

Metropol kentlerde etkinlik organizasyonlarının planlanması ilçe belediyeleri ve büyükşehir belediyeleri arasında koordineli olarak yapılmalıdır. Bu şekilde yerel yönetimlerin yıllık bütçelerinin paylaşımı da daha dengeli olacaktır.

Etkinlik organizasyonlarında yerel aidiyet duygusunun gelişmesini destekleyecek gönüllülük sistemi, kent genelinde yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile beraber oluşturulmalıdır.

Sonuç

Bu çalışma kentsel kamusal boşluklarda gerçekleştirilebilecek etkinliklerin mekân, zaman, organizasyon boyutlarının bütünleştirilerek ele alınması gerektiği noktasından konuya yaklaşmış ve uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulan bir etkinlik kontrol listesi tasarlamıştır. Böylelikle başarılı bir etkinlik programlamasında yer alması gereken temel parametrelerin ilgili aktörlerce değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Kentsel tasarımcıların kentsel kamusal boşluklara yönelik çalışmalarını gerçekleştirirken mekânsal kalitenin yanı sıra zaman ve organizasyon konusu da dikkate almaları gerektiği konusuna vurgu yapmıştır.

Kamusal kullanım alanları/kent boşlukları kentlerin farklı dış etkenlerle

mekânsal, toplumsal, ekonomik alanlarda değişiminin, dönüşümünün etkilerinin önemli ölçüde izlenebildiği alanlardır. Bu etkiler özellikle kentsel kamusal boşluklarda gerçekleştirilen insan davranışlarında, çeşitli aktivite ve etkinliklerdeki değişimlerde izlenebilmektedir. Kentsel mekânların günümüzün getirdiği değişen ve çeşitlenen kullanım ihtiyaçlarına ayak uydurmaya çalışması giderek zorlaşmaktadır. Bu nedenle özellikle bu dönüşümün en fazla izlerinin görüldüğü kamusal mekânların tasarımının daha geniş bir perspektiften ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bir kentsel boşluk olarak kentsel kamusal mekânların gücü insan aktiviteleri ve kentsel etkinlikler için sürekli programlanabilir olmasında yatmaktadır. Bu alanların ‘etkinlik yönetimi’ ile verimli hale getirilmesi, kamusal kullanım değerinin artmasında da bütünleştirici bir etken olacaktır. □

Özlem Şenyol, Y.Şehir Plancısı, Bornova Belediyesi

Koray Velibeyoğlu,* Yrd. Doç. Dr., İYTE Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

DİPNOT

1 Bu makale “Şenyol, Özlem (2010) Exploring Temporary Usage Opportunities Of Urban Public Spaces For Event Organizations, Yüksek lisans tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir” isimli çalışma temel alınarak hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Carmona, Matthew; Heath, Tim; Oc, Taner; Tiesdell, Steve (2004), Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design, Architectural Press, Oxford.
- DETR (2000), Urban Design in the Planning System: Towards Better Practise, Commission for Architecture and the Built Environment (CABE), London.
- Gehl, Jan (2001), Life Between Buildings: Using Public Space, The Danish Architectural Press, Copenhagen.
- Gehl, Jan ve Gemzoe, Lars (1996), Public Spaces – Public Life, The Danish Architectural Press, Copenhagen.
- Harvey, David (1989), The Condition of Postmodernity, Blackwell, Oxford.
- Jacobs, Jane (1961), The Death and Life of Great American Cities, Random House, New York.
- Lynch, Kevin (1981), A Theory of Good City Form, The MIT Press, Cambridge.

İnciraltı Boşluğu İçin Ekolojik-Kentsel Bir Gelecek Modeli: “Kentliler İçin Bir Kıyı”

YAZAR “KENTLİLER İÇİN BİR KIYI” BAŞLIKLİ GELECEK MODELİNDE, “BOŞLUĞUN BELLEĞİNİN OKUNABİLECEĞİ” VE “KENTLİLERİN DOĞA TEMELLİ REKREATİF HİZMET ALABİLECEKLERİ” BİR İNCİRALTI TASARIMI ÜZERİNE DÜŞÜNÜYOR

Emel Kayın

ÜSTTE İnciraltı yeşil boşluğunun havadan görünümü (www.googleearth.com)

SAĞ ÜSTTE Okalıptüsü İnciraltı yolu

SAĞ ALTTA İnciraltı'nda varlığını sürdüren seralar ve tarlalar

“Boşluk bakımının biçimini alıyor.”
Hubert Reeves

İnsanın kendisini milyarlarca yıllık bir gelişmenin sonunda yaratmış bulunan kozmosun çocuğu olduğuna ve bu yüzden yıldızlarla taşların kardeşi sayılacağına inanan astrofizikçi Reeves’in, insan-doğa-evren ilişkisini sorguladığı kitaplarından birine “Boşluk Bakımının Biçimini Alıyor” adını vermesinin altındaki çok boyutlu anlam (Reeves, 2011), boşlukların gelecek için önemini kabullenilmeye başlanıldığı bir dünyada, her geçen gün biraz daha kavranabilir hale gelmektedir. Kentlerde var olan boşlukların “apartman-alışveriş merkezi-otel-iş merkezi” gibi tipolojilerin egemen olduğu ve sürekli daha da yükselmeyi öneren bir yaklaşımla doldurulma talebinin yarattığı yorgunluk, 21. yüzyılda yalnızca planlama ve şehir planlama disiplinlerinin değil, sosyal bilimlerin de temel konuları arasındadır. Benzer modellerin birbirini tekrar ettiği, alternatif yaşam alanlarının yok edildiği kentlerde ortaya çıkan ve tekdüzeliğin yarattığı “sıkıntı”, bina yoğunluğunun yarattığı “sıkışmışlık-boğulma”, fazla devrimin yarattığı “tükenmişlik”, tanıdık kodların yenilenmelerle yok olmasından kaynaklanan “yabancılaşma” gibi hallerle açıklanabilecek olgular, çağın insanını giderek daha fazla zorlamaktadır. Tükenmeyen yapılaşma talebinin en güçlü hedef noktaları boşluklardır. Geleceği politik, sosyolojik, felsefi düzlemde her geçen gün daha fazla sorgulanan vahşi kapitalizm ile kazanma hırsı, tüketme arzusu gibi

dinamikler, kentte var olan tüm boşlukları potansiyel bir yapılaşma alanı olarak ele almakta, kentlilerin nefes alabilecekleri yerler her geçen gün azalmaktadır.

İzmir, körfezinin çevresindeki uzun kıyı bandı ve ılıman Akdeniz ikliminin yarattığı olanakların katkısıyla mümkün olabilen kıyı yaşantısı dolayısıyla hâlâ güzel bir kent olarak algılsa da, gerçekte önemli açmazlara sahiptir. 20. yüzyılın ortasından sonraki gelişme süreçlerinde kent, tarihsel belleğin tahrip edilmesi, yapılaşmadaki insan ölçeği ve konut-sokak ilişkisine bağlı gelişen yaşamsal değerlerin yitirilerek sıkışık bir apartman dokusunun mekâna egemen olması, göç paralelindeki gecekondulaşmanın çok büyük bir alanı kaplaması, körfez ve körfeze ulaşan su kaynakları ile havanın kirletilmesi, yeşil dokunun kaybı, toplu ulaşımın yetersizliği, trafik yoğunluğu, otopark yoksunluğu, gürültü artışı, bina ve kamusal mekân kalitesinin azalması gibi ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sürecin en çarpıcı yansımalarından bir bölümü de kıyıda gözlenmektedir. Kent 1970’lerden sonraki süreçte, 18-19. yüzyılın çok kültürlü yapısını yansıtan tarihi kıyı dokusunun yok edilerek körfez çevresinin bitişik nizam apartman duvarıyla kaplanmasına sahne olmakla kalmamış; denizin bir kanalizasyona dönüşmesini de izlemiştir. İzmir’in körfezindeki pis kokuyla özdeşleştirildiği bu dönemde, kentlilerin kıyıyla ilişkisi zorunlu biçimde zayıflamıştır.

İzmir’in sorunlarının kronik hale geldiği 1980 sonrasında, kent içindeki park, stadyum vb. kamusal boşlukların

yerel yönetimler tarafından uygun görülen hizmet yapılarıyla değişen oranlarda doldurulmasının yanı sıra, Konak Meydanı'na dev bir alışveriş merkezi, Kordonboyu'na viyadükler üzerinde yükseleceği için "ayaklı yol" olarak adlandırılan hızlı bir yolun yapılması gibi girişimler ortaya çıkmış; aynı evrede kent merkezindeki en büyük kamusal yeşil boşluğu oluşturan

rekreatif potansiyelli bir kıyı" ve "boşluktan anlam kazanan bir bellek alanı" olan İnciraltı için "dünyada her geçen gün daha da önem kazanan ekolojik-rekreatif değerleri kentsel sistemlere katabilecek alternatif bir gelecek stratejisi" kurmak yerine, bu yeri eleştirisi yüzlerce kez yapılmış bilindik "apartman-alışveriş merkezi-otel" kurgusuyla doldurmaya kalkışmak,

“HERKES İÇİN ULAŞILABİLİR SON KIYI” OLAN İNCİRALTI'NIN GELECEĞİ EKOLOJİK-REKREATİF YAKLAŞIMLA KURULMALIDIR”

Kültürpark'ta da iri yapılar inşa edilmiştir. Konak Meydanı'na alışveriş merkezi yapma girişimi büyük mücadelelerle durdurulmuş olsa da, Bornova'dan gelen hızlı yolu viyadüklerle Kordonboyu'na indirerek Konak-Üçkuyular ekseninden Çeşme Otoyolu'na bağlamayı amaçlayan kıyı yolu dolgusu, 1990'lar boyunca sürdürülmüştür. Kentliler, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri tarafından ortaya konulan tepkilerin ardından 156.000 m²'lik kıyı dolgusu 1999 yılında göreve gelen Ahmet Priştina yönetimi döneminde indirilmiş, dolgu alanda yeşil bir kamusal boşluk yaratılmıştır. Yitirdikleri Kordonboyu'nu değişmiş olarak yeniden bulan kentliler, yeşil kuşakla çevrelenmiş temiz bir körfez çevresinde rekreasyon alanları hayal eden bu yönetimi, tıpkı onlara Kültürpark'ı armağan eden Behçet Uz yönetimi gibi ayrıcalıklı bir yere koymuştur. Sıkışık yapılaşmadan bunalan kentlilerin kendilerine "yeşil boşluklar-kamusal mekânlar" sunan yerel yönetimlere takdir ettikleri ayrıcalıklı konum, hayatını dış mekânda yaşamak ve nefes almak isteyen bir kentin kolektif belleğinden varlık bulmuş önemli bir reflekstir.

Bir deniz kenti olan, tarihsel gelişimini limanın varlığına borçlu bulunan ve "mavi körfez, yeşil İzmir" gibi sıfatlarla kimlik edinmeye çalışan İzmir kentinin yeşil alanlar ve deniz ile 20. yüzyıl boyunca sürdürdüğü gerilimli birlikteliğinin son örneğini İnciraltı oluşturmaktadır. Kentin elinde kalan "son mavi-yeşil boşluk" olmanın ötesinde, "herkes için ulaşılabilir

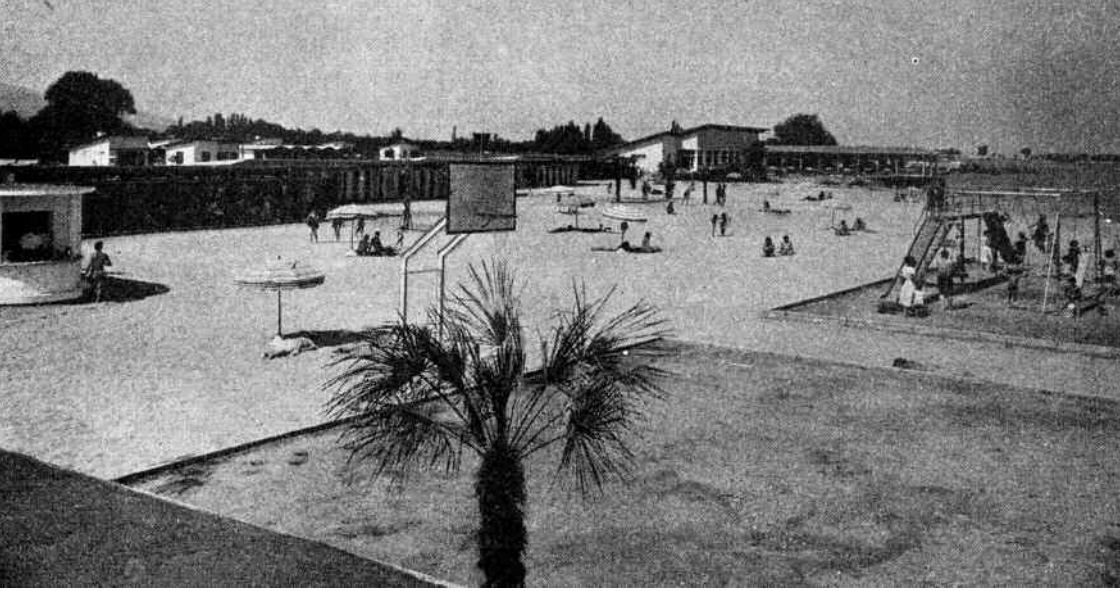
İzmir kentinin 20. yüzyıl tarihinde kıyı ve boşluk ile yaşadığı gerilimli ilişkinin güncel bir tekrarıdır.

İnciraltı'ndaki büyük boşluk, bölgede bulunan tarım alanları, kent ormanı, balıkçılık aktivitesi, kuş yaşam alanları vb. unsurlar dolayısıyla doğal ve sosyo-ekonomik değerler taşımanın yanı sıra, kentin toplumsal tarihine ait çok katmanlı bir belleği saklamaktadır. Bu bellek, "kentliler için plaj", "modern yaşam-modern mimarlık için bir referans noktası", "çiftçiler için tarım alanı", "sporcular için konaklama mekânı", "öğrenciler için barınak", "sol hareket için kale", "sanatçılar için sığınak", "yoksullar ve giderek yoksullaşan orta sınıf için ulaşılabilir en yakın deniz", "kuşlar için bir yaşam coğrafyası" gibi kimliklerle katmanlanmış ve güçlü bir kamusal kimlik yansıtan bir içeriğe sahiptir (Kayın, 2011, s.1-116). Bellek katmanları, yirminci yüzyılın ortasından bugüne uzanan sarsıntılı gelişme sürecinde belirli oranda zedelenmiş ve izlerin kimisi görünmez hale gelmiş olsa da, İnciraltı'ndaki büyük boşluğun varlığı geçmişin ruhunu yaşatmakta; "rekreatif", "sportif", "mimari", "siyasi", "sanatsal", "tarımsal-doğal" vb. bellekler bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

İnciraltı'nın İzmir'in modern plaj alanı ve sayfiyesi olarak yaşadığı 1940'lı, 1950'li, 1960'lı yıllara değin uzanan "rekreatif belleği" 1970'lerden sonraki yapılaşmalar ve kıyı dolgularıyla zedelenmiş olsa da, o döneme ilişkin belge, bilgi, anılar, belleği yaşatmaktadır. Kentte Behçet Uz döneminde başlatılan bataklık kurutma

ÜSTTE Rıza Aşkan tarafından 1950'li yıllarda gerçekleştirilen İnciraltı plaj düzenlemesi (Aşkan, Rıza, 1955, "İnciraltı Plajı (İzmir)", Arkitekt, Cilt:24, Sayı:279, s.10)

ALTTA 1950'li yıllarda İnciraltı plajı ve iskeleden bir görünüm (Cama Yazılan Tarih, 2007, Ed. F. Yılmaz, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir, s. 127)

SAĞ ALTTA Sonradan yurda dönüştürülen 6. Uluslararası Akdeniz Oyunları konaklama tesisi

çalışmaları kapsamındaki okalıptüs ağacı dikme uygulamaları İnciraltı'nda da varlık göstermiş, yapılan ıslahlar sonrasında karayolu veya deniz yoluyla ulaşılan kıyı, kentin güneybirlik denize girme ihtiyacını karşılamıştır. Dağtaş'ın 1941 tarihli "İktisadi Yürüyüş" adlı bir yayına referansla kitabına koyduğu

“İNCİRALTI'NIN ERKEN PLAJ YAPILAŞMASINDA DOĞA GÖZETİLMİŞ, 1970'LERDEN SONRA İSE ÖLÇEK DEĞİŞMEYE BAŞLAMIŞTIR”

"İnciraltı Plaj Gazinosu. Meşhur Mazarik Orkestrası. Plaj, deniz, temiz hava, içki, servis, müzik, neşe. İdare eden Murat Türkmenoğlu." konulu ilan (Dağtaş, 2004, s.73-75), birçok İzmirli'nin belleğinde kıyı, tango, şarap gibi

imgelerle yaşayan bir resmi hatırlatmaktadır. 1945-1955 yılları arasında Değirmendağı'ndan Konak vapur iskelesine inerek İnciraltı'na gidişlerini hatırlayan Zeybekoğlu ise, evden getirdikleri yiyeceklerle piknik yapıp yüzdükleri bir kıyıyı tasvir etmektedir (Zeybekoğlu, 2010). 1955 tarihli bir Arkitekt dergisi, İzmir Belediyesi İmar Müdürü Rıza Aşkan tarafından "ihya ve ıslahı" gerçekleştirilen İnciraltı plaj alanının otuz kilometrelik bir hat üzerinde gazino, bin kişilik soyunma kabini ünitesi, plaj, altmış sekiz adet ve dört tipten oluşan konut, çarşı, dükkânlar, çocuk oyun parkı ve otopark barındıracak biçimde düzenlendiğini ve kullanıma açıldığını bildirmektedir (Aşkan, 1955, s.9-11). Günümüze ulaşabilmiş olsaydı, kentin "mimari belleği"nin "modern miras" bölümünde ele alınabilecek bu tesisin önemli bir bölümü, devremülk olarak kullanılan Belediye Kampı'dır. İnciraltı'nda, tek katlı ve basit programlı evlerden oluşan Belediye Kampı'nın dışında, çadırli ve sinema perdeli ESHOT Kampı, derme çatma bir kurguya sahip diğer çadırli kamplar ile bölgenin sonunda yine çadırli bir kamp olan, ancak gazinosu ve hizmet birimleri de bulunan Astsubay Kampı bulunmaktadır. İnciraltı tesislerini tasarlayan Rıza Aşkan'ın "Gerek plaj, gerek evler tabiat tesiri ve arazisinin manzara ve yeşil vasfını ihlâl etmeden tertiplenmiştir." şeklindeki sözleri "bölgenin "tarımsal-doğal belleği" konusunda önemli bir vurgudur (Aşkan, 1955, s.9). Aynı vurguyu 1953 tarihli kitabında İnciraltı'ndan "ziraat sahaları" olarak söz eden Canpolat da yapmaktadır (Canpolat, 1953, s.64). Erken dönem yapılaşması insan ölçeğini ve doğanın varlığını gözetmiş bir tasarım anlayışıyla ve geniş kamusal mekânlar yaratılarak gerçekleştirilmiş; ancak bu duyarlılık 1970'lerden sonra yitirilmiştir.

İnciraltı'nın kentin modern plajı olarak kullanıldığı dönemdeki kıyı hayatına ilişkin renkli kayıtlar aktarılmaktadır. Tek odalı kamp binalarında, çadırlarda sınırlı koşullarda kalınan, mayoların kiralandığı ya da dikildiği bir dönemin yoksunlukları, temiz bir denizin değerinin bilindiği mutlu tatilleri gölgeleyememiştir (Kayın, 2011, s.40-61). Tulunay,

İnciraltı'nın bu döneminde bazı günler on vapur seferinin yapıldığını, iskelede atlama yarışlarının düzenlendiğini, bayramlarda vapurların süslendiğini aktarmakta, plaja deniz yolunun dışında otobüslerle ya da Üçkuyular'dan kalkan minübüslerle ulaşıldığını ifade etmektedir. İl Özel İdaresi'nin sahibi bulunduğu İnciraltı plajı, öncelikle Ahmet Eskin ve ortakları tarafından işletilmiş, 1967'de ise Balçova Belediyesi Agamemnon Kaplıcaları ile birlikte İnciraltı plajını da kiralamış ve tesisini tadil ettirerek Mehmet Elmaslı yönetiminde işletmeye başlamıştır. Anılardan günümüze yansıyan "Muzo'nun Balıkçı Lokantası, Menekler'in Fırını, Berber Hikmet, Lokantacı Recai, Saffet'in Kahvesi" gibi küçük ölçekli işletmelere ilişkin kayıtlar, mekân-insan ilişkisindeki sıcaklığın ifadeleridir. Kampları kullanma olanağı olmayanların mukavva ya da tahta barakalardan "Cümbüş Sokağı, Kendi Halinde Sokak, Çeribaşı Sokağı" gibi sokaklar kurarak kıyıda yararlanmaları da kayıtlar arasındadır (Tulunay, 1996, s.28-34). İnciraltı'nın plaj kullanımıyla özdeşleşen "rekreatif belleği" sayısız İzmirli'nin anılarında kıyının hayatlarından koparılmasına duyulan derin hüznle birlikte yaşamaktadır.

1970'li yıllarda tüm İzmir kenti gibi İnciraltı da önemli dönüşümlere sahne olmuş, belirgin hale gelen deniz kirliliği plaj kullanımını ortadan kaldırmıştır. 1971 yılında İzmir'de yapılan 6. Uluslararası Akdeniz Oyunları için ihtiyaç duyulan sporcu konaklama tesisinin İnciraltı'ndaki Belediye Kampı'nın yıkımıyla elde edilmesi, kentsel mekânın dönüşümünde önemli bir noktadır. Spor tesisleri merkezde yer alırken konaklamanın İnciraltı'nda gerçekleşmesi "sportif bellek" açısından önemli bir kaydı oluştursa bile, yerleşkenin yükselme eğilimini başlatması durumu, soru işaretleriyle doludur. Ortada az katlı sosyal tesislerin bulunduğu bir planlama içinde yerleştirilen beş katlı geometrik-rasyonel konaklama yapıları, geniş bahçedeki yeşil doku aracılığıyla bir miktar kamufle edilmeye çalışılmıştır. Organizasyonun bitiminin ardından yerleşke yurda çevrilmiş, okaliptüslü İnciraltı yolunun başlangıcındaki fakülte binalarının katılımıyla bölgede bir öğrenci hayatı başlamıştır. 1970'li

yıllarda bölgedeki yurt tesisleri yoğun olarak sol merkezli öğrenci hareketlerine sahne olmuş, yurdun kapatılmasıyla bölgede direniş çadırları kurulmuş ve 1980 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen yurt baskınında altı öğrenci ölmüş ve çok sayıda öğrenci yaralanmıştır. 1980'li yıllarda da İnciraltı'nın doğa içinde yer alan mütevazı konutlarında odaklanan yorgun bir siyasi nüvenin varlığı bilinmektedir (Demokrat Gazetesi, 1980; Devrimci 78'liler Federasyonu Arşivi; İşbilen, 2010; Pınar, 2010; Turgut, 2010; Kayın, 2011, s.62-74). Bu kapsamdaki "siyasi bellek" İzmir'in renkli, uçucu yaşantısının içinde uzun zaman unutulmuş olsa da, günümüzde bu süreç yeniden hatırlanmaya başlanmıştır.

1980'lerin başında İnciraltı'nın doğal değerleri bir miktar örselenmiş olsa da, bu yerin "sakin kıyı" kimliği, öğrenciler, çiftçiler, balıkçılar, gezinti amacıyla buraya gelen kentliler, derme çatma iskeleler, balıkçı barınakları, küçük kahveler, balık lokantaları, küçük kahveler vb. unsurlarla sürmüştür. Rekreatif belleğin içeriğinin "plaj aktivitesinden gezintiye", siyasi belleğin içeriğinin "eylemlikten sığınma haline" evrilmesinde örneklenebileceği gibi bellek katmanları dönüşerek çoğalırken, kıyının bu dönemde fotoğraf, sinema, edebiyat, tiyatro vb. alanlardaki sanatçılar tarafından yoğun biçimde kullanıldığı ve belgelendiği görülür (Kayın, 2011, s.75-87). Kıyının yıpranmış yapısıyla bile sahip olduğu dinginlik ve Çakalburnu Dalyanı'ndaki kuş yaşam alanı, balıkçılar, sazlıklar, tarım alanları vb. unsurların oluşturduğu "doğal bellek" sanatçılar tarafından gereğince

algılanmış ve bu algı bir "sanatsal bellek" oluşmasına vesile olmuştur.

1980'lerin ikinci yarısında altyapısı kurgulanan ve 1990'larda belirginleşen bir dizi gelişme İnciraltı'nın doğal ve kültürel değerleri üzerinde ciddi tahribatlar yaratırken, tüm bellek katmanları da zedelenmiştir. Bölgeye ilişkin koruma kararları çeşitli biçimlerde değiştirilmiş, İnciraltı ile Balçova'yı ayıran otoyolun yapılması ve otoyol çevresinde alışveriş merkezi vb. yüksek-büyük yapıların yer alması, kıyının betonlanarak doldurulması, İnciraltı'nda alışveriş merkezi, eğlence tesisi, restoran vb. büyük ölçekli binaların yapımına izin verilmesi, gökdelen otel inşası, villa yapılaşmaları, eklektik bir mimarlığın alanda denetimsiz biçimde egemenlik kurması gibi olgular ortaya çıkmıştır. Sözü edilen gelişmeler boşluğu daha da doldurmak yönünde güçlü bir talep yaratmış, gökdelen apartmana, otelden alışveriş merkezine, kruvaziyer limanından üniversite tesisine uzanan bir dizi talebin oluşturduğu baskı İnciraltı'nı zorlarken, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri, uzmanlar vb. gruplar tarafından karşı durulan bu yönelim aday olunan EXPO'nun inşa alanı olarak bu bölgenin seçilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. 2000'li yılların ortasında kent ormanının kurulması, kuşların yaşadığı Çakalburnu Dalyanı'nın koruma sınırının belirlenmesi, tarihte kullanılmış bir kayık modeli olan İzmir kayıklarının canlandırılması, bir savaş gemisinin deniz müzesine dönüştürülmesi gibi düzenlemelerle kıyı canlandırılmış ve İnciraltı daha çok orta ve yoksul gelir düzeyindeki kentlilerin kullandığı bir

rekreasyon alanına dönüştürülmüş ise de, kıyı üzerindeki yoğun yapılaşma talebi sürmektedir. Kentin boşluğunu koruyarak günümüze ulaşabilmiş olan son kıyısını oluşturan İnciraltı'nın geleceği bu sorunlu talebi somutlaştırarak değil, kent gündeminde "İzmir kenti ve bölge halkı için yeni çözümler oluşturabilecek alternatif modellerin" konuşulmasına olanak verecek bir yöntem ve gerçek kentsel mutabakatlarla kurulmalıdır.

İnciraltı'nın ekolojinin büyük önem kazandığı bir dünyada yeni bir gelecek kurmak için büyük önem taşıyan "rekreatif, sportif, mimari, siyasi, sanatsal, tarımsal-doğal" vb. belleklerinin korunabilmesi, ancak "boşluk" korunduğunda mümkün olabilecektir. Bu öngörü boşluğun işe yaramaz bir yer olarak bırakılması anlamına gelmemektedir. Onun yerine İnciraltı'nda "boşluğun belleğinin okunabilir hale getirileceği" ve "kentlilerin boşluğu yeşil-deniz özlelerini gidermek için kullanabilecekleri" sürdürülebilir modellerle sağlıklılaştırılmış bir İnciraltı'ndan söz edilmektedir. Böyle bir sürecin geliştirilebilmesi için kurgulanan "Kentliler İçin Bir Kıyı"

başlıklı gelecek modeli, İnciraltı'nın sağlıklılaştırılarak İzmir kenti için "doğa temelli rekreatif hizmet" verebilecek bir ortama dönüştürülmesini öngörmektedir. Bu ekolojik-kentsel gelecek modeli bünyesinde, "doğa ile uyumlu minimalist bir yapılaşma ve küçük-orta ölçekli işletmeler sistemi" önerilmekte ve doğayı kentsel normlarda hizmet olarak yaşama olanağı verecek bir "doğa işleri dizisinin" hayata geçirilmesi planlanmaktadır (Kayın, 2011, s.106-110; Kayın, 2007, s.28-31). Kentlileri özledikleri doğaya ve doğada üretim eylemlerine yakınlaştırabilecek bu projedeki en önemli gereklilik, doğa ve kent açısından "büyük", yapılaşma ve işletme kurgusu açısından ise "küçük" düşünmektir. Alanda doğada verilecek hizmetler için gereken ve minimalist-ekolojik ilkeler dahilinde tasarlanacak küçük destek yapılarının dışında bir yapılaşma düşünülmemekte; küçük ölçekli işletmelerin birlikteliklerinden güç aldıkları canlı bir hayat tasarlanmaktadır. Uygulamanın uzun vadedeki başarısı alanda yapılaşmanın değil, doğanın vurgulu olmasına ve bu vurgunun estetik kalitelerle güçlendirilmesine bağlıdır. Bölgedeki

toprak yapısı ve su rejiminin iyileştirilmesi için gereken çalışmalar da uzun vadeli olarak projelendirilecektir. Model çerçevesinde İnciraltı-Bahçelerarası bölgesi doğa temelli rekreasyon hizmeti ile güçlendirilirken, konaklama, ticaret vb. işlevli yeni, iri yapılaşmaların halihazırda kötü yapılaşmış olan Balçova'yı sağlıklılaştırmak üzere bu bölgeye kaydırılması ve uzun vadede bu iki bölgenin birlikte çalışması düşünülmektedir. Kentlilerin yanısıra Balçova'da konaklayan turistler de doğa temelli rekreasyon hizmeti veren İnciraltı'nı kullanacaklar, gündüz-gece çalışması planlanan "ekolojik-kentsel İnciraltı sistemi", merkezdeki turistleri de cezbedecektir.

"Kentliler İçin Bir Kıyı" başlıklı ekolojik-kentsel gelecek modelinde, yörede kırsal kimliğini taşımakta zorlanan toprak aktiviteleri kentsel hizmetlerle desteklenecektir. Örneğin çiçek yetiştirmekte olan bir aile, hâlâ çiçek yetiştirmeyi sürdürürken, doğaya uyumlu biçimde tasarlanacak küçük ölçekli tesisinde şarap da ikram edebilecek, konuklar kendi elleriyle kestikleri çiçekler aracılığıyla çiçek toplama özlelerini giderirlerken isterlerse çiçeklerle birlikte onları içine koydukları sık hasır sepetleri de satın alabileceklerdir. Koyun, keçi, tavuk vb. hayvanlar yetiştirerek onların ürünlerini satmakta olan bir aile ise, bu üretimi daha sağlıklı biçimde paketlenmiş-kutulanmış bir içerikte satışa sunarken kentli ailelerin çocukları burada süt sağmayı deneyimleyebileceklerdir. Alanda kentteki tüm farklı sosyo-ekonomik kesimler için hizmet-iş olanaklarının yaratılması ve İnciraltı'nın mekânsal ayrılmaların keskin normlarla belirginleştiği bu dönemde çok ihtiyaç duyulan toplumsal karşılaşmayı sağlaması istenmektedir. Bu süreç, dünyada çok sayıda örneği bulunan büyük kentsel dönüşüm projelerinde olduğu gibi yerel yönetim bünyesinde koordine edilmeli, modelin yerel halk tarafından benimsenmesini sağlamak için gereken teknik destek mekanizmaları ve küçük-orta ölçekli işletmeler için gereken finansal destek mekanizmaları kurgulanmalıdır. Doğru biçimde modellenerek uygulandığında hem betonlaşmış İzmir'in içinde boşulan kentlilere hem de alternatifleri

olmayan sürdürülebilir bir iş sektörüne sahip olacak yerel toprak sahiplerine kazanç sağlayabilecek ve zamanla turistlerin de uğrak yeri olacak bir kentsel mekân öneren bu gelecek modelinin içinde yer alabilecek bazı kurgular aşağıda sıralanmaktadır:

- Kahvaltı bahçeleri, balık-et ve yerel yemek lokantaları, balık-ekmek sandalları vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek yeme-içme hizmeti,
- Ata binme, inek, koyun, keçi, tavuk vb. evcil hayvanlarla yakınlaşma ve üretim biçimlerini tanıma, kuş bahçeleri ve doğada kuş gözlem üniteleri dolayısıyla kuş türlerini tanıma vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek hayvanlarla yakınlaşma hizmeti,
- Doğada koşu-yürüyüş parkuru, yüzme havuzu, jimnastik tesisi, yelken tesisi vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek spor hizmeti,
- Kır düğünü bahçeleri, müzikhol bahçeler, açık hava sineması-tiyatrosu, doğal galeri, doğada sanat atölyeleri vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek eğlence-kültür hizmeti,
- Geliştirilecek kent ormanı aracılığıyla orman yürüyüşü ve ağaçlarla iç içe bir kıyıda piknik vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulacak doğada ücretsiz zaman geçirme hizmeti,
- Çocuklar ya da büyükler için kurulabilecek çadır kampları vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek konaklama hizmeti.
- Balıkçılık, gündüz ve gece hizmet verebilecek gezi tekneleri, sandal kiralama vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek denizle yakınlaşma hizmeti,
- Sezonluk kiralanabilecek hobi bahçeleri vb. kullanımlar aracılığıyla toprakla ilişkili üretimleri deneyimleme hizmeti, ziyaretçilerin satın alacakları çiçekleri toplayacakları ve bu arada isterlerse kafe hizmeti alabilecekleri seralar, narenciye-sebze bahçeleri vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek doğayla yakınlaşma hizmeti,
- Eski plaj, gazino, kamp, kahve vb. tesislerin alanları ile 6. Uluslararası Akdeniz Oyunları konaklama tesisinin ve siyasi tarihe konu olmuş alanların işaretlenmesi, Yenikale'nin, İzmir kayıklarının varlığına konu olan süreçlerin bilgisinin mekâna getirilmesi

“BOŞLUK BAKIŞIMIZIN BİÇİMİNİ ALIYORSA, EKOLOJİK-KENTSEL İNCİRALTI MODELİ, GELECEĞİN KENTİNE BAKIŞIMIZI BELKİ DEĞİŞTİREBİLECEKTİR”

vb. kullanımlar aracılığıyla hayat bulabilecek bellek mekânları hizmeti,

- Denizin temizlendiği bir gelecek olasılığı paralelinde yürütülecek çalışmalar aracılığıyla hayat bulabilecek gününbirlik denize girme hizmeti.

İnciraltı için tasarlanan “Kentliler İçin Bir Kıyı” başlıklı ekolojik-kentsel modeldeki boşluklu işlevlendirmeyi çeşitlendirmek ve geliştirmek mümkündür. Fazlasıyla dolmuş, yeşilsiz kalmış ve denizi olduğu halde denizden uzaklaşmış bir kent olan İzmir'in son kalan kıyı boşluğunu doldurmadan önce “sürdürülebilir bir gelecek”, “yerel halkın dahil olabileceği yeni ekonomik dinamikler” ve “toplum için farklı kamusal mekânlar ve alternatif yaşam mekânları yaratılması” konusunda kaygı duyan bu ve benzeri öneriler kent gündeminde gereğince tartışılmalıdır. Boşluk bakımımızın biçimini aldığına göre, geleceğe uyum sağlamayı dert edinen dünya kentlerinde şimdiden birçok örneği olan ekolojik-kentsel modellerin İnciraltı çeşitlenmesine bir şans vermek, apartman, alışveriş merkezi, otel, işmerkezi vb. yapıların oluşturduğu beton yığınağa bakmaya koşullanmış gözlerimizin bakma biçimini belki biraz da olsa değiştirebilecektir. □

Emel Kayın, Doç.Dr.; DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÜSTTE Kent ormanı ve güncel kullanımlar

SOL ÜSTTE İnciraltı'nın doğal dokusunu zedeleyen yüksek-eklektik yapılaşmalar ve her şeye rağmen varlığını sürdüren piknik kullanımı

SOL ALTTA Balıkçı barınağı ve yerel halka ait balık-ekmek iskeleleri

KAYNAKLAR

- Aşkan, Rıza, 1955, “İnciraltı Plajı (İzmir)”, Arkitekt, Cilt: 24, Sayı: 279, s.9-11.
- Canpolat, Emin, 1953, İzmir Kuruluşundan Bugüne Kadar, Pulhan Matbaası, İstanbul.
- Dağtaş, Lütfü, 2004, İzmir Gazinoları, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir.
- Demokrat Gazetesi, 14 Haziran 1980.
- Devrimci 78'liler Federasyonu Arşivi.
- İşbilen, Tahsin, 2010, Röportaj, İzmir.
- Kayın, Emel, 2011, Kentin Kıyısında ve İçinde Olmak: İnciraltı, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Kayın, Emel, 2007, “Balçova-Teleferik / İnciraltı-Bahçelerarası Bölgesi İçin Kentsel Fırsatlar”, Ege Mimarlık, Sayı: 60, s.28-31.
- Tulunay, Güral, 1996, “İnciraltı Notları”, Geçmişten Bugüne Balçova, Balçova Belediyesi, İzmir, s.28-34.
- Zeybekoğlu, Jülide, 2010, Röportaj, İzmir.
- Pınar, Ayşe İhsan, 2010, Röportaj, İzmir.
- Reeves, Hubert, 2011, Boşluk Bakışının Biçimini Alıyor, Çev.K.Dinçer, Tübitak Yayınları, Ankara.
- Turgut, Işın, 2010, Röportaj, İzmir.

Mimarlar Odası ve TMMOB Odaları Dava Açmasaydı İzmir Neler Yitirecekti

MİMARLAR ODASI DAVA AÇARAK AŞAĞIDA ÖZETLENEN PROJELERİ İPTAL ETTİRMEMİŞ OLSAYDI, İZMİR GURUR DUYDUĞUMUZ KENT KİMLİĞİNDEN BİRAZ DAHA UZAKLAŞMIŞ, DAHA SIRADAN BİR KENT OLACAKTI

Hasan Topal

ÜSTTE Ahmet Pirıştina Kent Arşivi ve Müzesi (Eski İtfaiye binası) (FOTOĞRAF Cemal Emden)

SAĞ ÜSTTE Kordonboyu kıyı düzenlemesi (FOTOĞRAF Cemal Emden)

SAĞ ALTTA 2000'li yıllardaki düzenleme sonrasında Konak Meydanı (FOTOĞRAF Cemal Emden)

Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir kent merkezi ve yakın çevresinde, bütünü gözetken bir planlama anlayışından yoksun olarak gündeme getirilen bir çok projeye eleştirilerde bulunmuş, sonuç alamayınca da projelerin yapımına dayanak oluşturan imar planlarını İdare Mahkemeleri'nde dava konusu yaparak iptal ettirmiştir. İdare Mahkemeleri tarafından verilen iptal kararları gerekçelerinin tamamında, bu projelerin planlama ilkelerine, şehircilik bilimine ve kamu yararına açıkça aykırı oldukları saptanmıştır. Çoğunlukla iptal edilen projelerin sahipleri, yandaşları ve bu projelerden kişisel çıkarı bulunanlar tarafından, meslek odalarına dava açmaları nedeniyle haksız eleştiriler ve suçlamalarda bulunulmakta, yargı kararlarının üstü örtülerek, kamuoyunun algısı yönlendirilmektedir.

Mimarlar Odası dava açarak, itiraz ederek aşağıda özetlenen projeleri iptal ettirmemiş olsaydı, gerçekleşecek projelerle İzmir birçok değerini yitirecek, kamu alanları birilerinin rant tesislerine dönüşecek, gurur duyduğumuz İzmir, kent kimliğinden biraz daha uzaklaşmış, daha sıradan bir kent olacaktı;

- 1990 lı yıllarda, Konak Meydanı'nda 80.000 m² (seksenbin m²) Galleria adında bir alışveriş merkezi yapılacak, bir anlamda Konak Meydanı satılacak, tarihi Kemeraltı Çarşısı rekabet gücünü yitirecekti. Açılan dava sonucunda Galleria imar planı iptal edildi, 2001 yılında Konak Meydanı düzenlenerek bir kent meydanı olarak kamusal kullanıma kazandırılmış oldu.

- Kordon'dan ve Pasaport'tan (Gümrük binalarının bir bölümü de yıkılarak) İzmir - Çeşme otoyolu kent içi geçişi yapılacaktı. Kordon ve Pasaport 2x3 izli hızlı trafik yoluyla, otoyolla denizden koparılmış olacaktı. Açılan dava sonunda kentin merkezinden otoyol geçirilemedi, yapılmış olan dolgu 2000 yılında kentsel açık alan - yeşil alan ve yaya alanı olarak düzenlendi.
- İzmir Metrosu Bahribaba Parkı'ndan yüzeye çıkacak, viyadük olarak Konak Meydanı üzerinden ve Fevzipaşa Bulvarı üzerinden geçecek, Basmane Gar binasının çatısı yıkılarak üzerinden geçirilecek Hilal viyadüğüne bağlanacaktı. İtirazlar ve tartışmalar sonucunda, iki yıl gecikmeyle metro yeraltına alındı, kentin tarihi merkezi, kentin meydanı ve en önemli bulvarı viyadük ve ayaklarından oluşacak çirkin görünümünden, görsel kirlilikten kurtarılmış oldu.
- Üçkuyular'da eski trolleybüs depolarının bulunduğu Belediye arsasında, kat karşılığı inşaat yöntemiyle, alt katları alışveriş merkezi, cep sineması ve üstte ise 3 adet yüksek katlı konut bloğu olan rant tesisi yapılmış olacaktı. İtirazlar üzerine proje gerçekleştirilemedi. 2002 yılında düzenlenen mimari proje yarışmasıyla bu arsada, ülkemizin en nitelikli konser salonu olan Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi yapılmış kent kamusal ve mimari bir değer kazanmış oldu.
- Erythrai (İldırı) Antik Kenti'nin büyük bölümü, onaylanmış olan imar planı ile arkeolojik alandan çıkartılmış, sıradan yazlık kooperatif konutları yapılması amaçlanmıştır. Açılan dava

“KONAK MEYDANINDA 80.000 M² (SEKSENİN M²) GALLERIA ADINDA BİR ALIŞVERİŞ MERKEZİ YAPILACAK, BİR ANLAMDA KONAK MEYDANI SATILACAK, TARİHİ KEMERALTI ÇARŞISI REKABET GÜCÜNÜ YİTİRECEKTİ...”

sonucunda, yazlık kooperatifin imar planı mahkeme tarafından iptal edilmiş, Erythrai Antik kentinin yok edilmesi önlenmiş, Antik kentin kültür mirası olarak korunması sağlanmış oldu.

- Çankaya’da bulunan, Belediyeye ait Eski İtfaiye binasının bulunduğu alan satılacak, İtfaiye binası yıkılacak, yerine ticaret ve konut işlevleri olan yüksek katlı yapı yapılacaktır. İtirazlar sonucunda ve yapının tescili sağlanarak İtfaiye binasının yıkılması ve arsasının satışı önlendi. 2003 yılında Eski İtfaiye binasının restorasyonu yapılarak, Ahmet Pirıştina Kent Arşivi - Müzesi’ne dönüştürüldü ve kent önemli bir değer kazanmış oldu.

- Bayramyeri’nde eski Pazar yerinin bulunduğu arsa satılacak, yerine ticaret merkezi yapılacaktır. İtirazlar sonucunda satış iptal edildi. 2003 yılında bu arsaya, Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi ve Nikah Salonu yapılarak alanın kamusal işlevi sürdürüldü.
- Belediyeye ait olan Alsancak Eski Havagazı Fabrikası’nın donanımları sökülerek, bulunduğu alan satışa çıkarılmış, iş ve alışveriş merkezi yapılması amaçlanmıştır. İtirazlar sonucunda ve fabrikanın Endüstri arkeolojisi olarak tescili sonucunda satılamadı. 2007 yılında restorasyonu yapılarak kent günümüzdeki kamusal kültürel - sosyal alanı kazanmış oldu.

“2002 YILINDA DÜZENLENEN MİMARİ PROJE YARIŞMASIYLA, ÜÇKUYULAR’DA ESKİ TROLEYBÜS DEPOLARININ BULUNDUĞU BELEDİYE ARSASINDA ÜLKEMİZİN EN NİTELİKLİ KONSER SALONU OLAN AHMED ADNAN SAYGUN SANAT MERKEZİ YAPILMIŞ, KENT KAMUSAL VE MİMARİ BİR DEĞER KAZANMIŞ OLDU”

- Balçova Teleferik yamaçlarında, 12 Eylül darbe döneminde ruhsatlandırılan konutların her iki yanında ağaçlık alanlar yapılaşmaya açılacak, Teleferik yamaçlarının yeşil - doğal dokusu yok edilecekti. Dava açılınca imar planı iptal edildi, Teleferik yamaçları yapılaşmadan kurtuldu, kentin bu bölgedeki önemli peyzajını oluşturan orman ve ağaçların korunması sağlandı.

- Çiğlide Mavişehir'in batısında bulunan sulak alanlar " Ballı Takas " yöntemiyle takas edilerek yapılaşmaya açılacaktı. İtirazlar sonunda imar planları iptal edildi, alan kuş cennetinin devamı niteliğinde olması nedeniyle 1.derece doğal sit alanı olarak tescil edildi. Birilerinin haksız rant sağlaması önlenmiş oldu.

- İnciraltı - Bahçelerarası kesiminde yaklaşık 30 bin kişi nüfus içerecek şekilde "ticaret ve konut" amaçlı yapılaşma öngören imar planı onaylanmıştı. İtirazlar sonunda, alanın 1.derece doğal sit olarak tescil edilmesiyle plan geçersiz kalmıştır.

İzmir'de uzun yıllar tartışılan bu projelerin iptal ettirilmesi sonunda,

yerlerine yapılan kamusal nitelikli düzenleme ve yapıların kentin yararına olduğunu kentlilerin belleğine yerleştirmekte fayda görülmektedir. □

Hasan Topal, Mimar, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

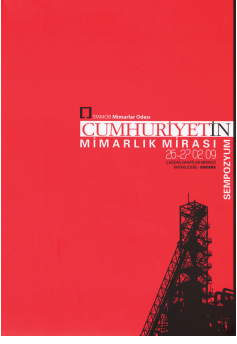
• Yazı, Eylül 2011'de yayımlanmış basın açıklamasıdır.

SOL ÜSTTE Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi'nden genel görünüm (FOTOĞRAF **Cemal Emden**)

SAĞDA Havagazı Fabrikası kafeterya ve baca binası (FOTOĞRAF **Cemal Emden**)

ALTTA Balçova ve Teleferik yamaçları (Mimarlar Odası İzmir Şubesi Arşivi)

Cumhuriyet'in Mimarlık Mirası

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Emre Madran, Ali Alptekin
YAYINEVİ **Mimarlar Odası**
Yayınları
YAYIN TARİHİ **2011**

Cumhuriyet Dönemi, önceki dönemlerden ayrılan birçok niteliğinin yanı sıra, kentleşme ve mimarlık ürünleri ile de çağdaş bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak, bu mirasın en kolay ve kaygısızca tahrip ve hatta yok edilen bölümünün, Cumhuriyet Dönemi yapıları olduğu rahatça söylenebilir. Mimarlar Odası, Cumhuriyet dönemi mimarlığının araştırılmasına, değerlendirilmesine ve korunmasına özel önem vermektedir. Bu bağlamda “Cumhuriyet'in Mimarlık Mirası” konusu ulusal bir sempozyumla ele alınmış, tartışılmıştır. Oda'nın bu sempozyumdan beklentileri Türkiye'de 1920'lerden bu yana üretilen mimarlık yapıtları ve çevrelerine koruma ve değerlendirme bağlamında tekrar bakmak; onların çağdaş yaşam içinde yer almalarını sağlamak; kullanılmakta olanların bilimsel yöntemlerle onarımları için gerekli ilke ve araçları tanımlamak; geleceğin mimarlık mirasının öğeleri ve mimarlık kültürünün bir dönemi olan bu olguya ilişkin yasal, yönetsel ve parasal süreçleri geliştirmek olarak benimsenmiştir. Bu kitap sempozyum sonuçlarının kamuoyuna duyurulmasını amaçlıyor.

Türkiye'de Mimarlık 2011/Architecture in Turkey 2011

EDITÖRLER **Bülend Tuna**
YAYINEVİ **Mimarlar Odası**
Yayınları
YAYIN TARİHİ **2011**

Türkiye'de Mimarlık 2011, ülkemizdeki mimarlık ortamını tüm yönleriyle kısaca tanıtan ve ayrıntılı bilgilere ulaşılabilecek kaynakları içeren bir el kitabı niteliği taşıyor. İlki 2009 yılında yayımlanan kitap, 2011 yılı itibarıyla güncellenerek Türkçe ve İngilizce olarak kamuoyuna sunuldu.

“Anadolu'da Mimarlık Ortamı ve Üretimi”ni ilk çağlardan günümüze örnekleriyle özetleyerek başlayan kitap, izleyen bölümde “Mimarlık Eğitimi”ni hem ulusal hem de uluslararası boyuttaki gelişmeleriyle, ilgili mevzuat, etkinlik, kurum ve üniversitelere ilişkin bilgileriyle ele alıyor. “Mimarlık Örgütlenmesi” bölümünde Mimarlar Odası'nın yapısı, işleyişi, çalışma alanları ve etkinlikleri anlatılırken, bunlardan “Türkiye Mimarlık Politikası”nın oluşturulma süreci ve metni ayrı bir bölümde daha kapsamlı olarak sunuluyor. “Mimarlar Odası Üye Profili”nde mimarların cinsiyet, uyruk, yaş, mezun oldukları okul vb. özellikleri; “Mimari Proje ve Yapı Profili”nde ise Mimarlar Odası mesleki denetim kayıtları ve TÜİK kaynaklı sayısal verilerle mimarlık faaliyetinin güncel durumu ortaya konuyor. “Mimarlıkla İlişkili İdari Yapılanma ve Kurumlar”, “Mimarlık Mesleği, Mekân ve Yapı Mevzuatı” ve “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması” bölümleri; ülkemizde mimarlığa ilişkin mevzuatın yanı sıra kamusal, yerel, özel mesleki kurum ve kuruluşlara da ilgili oldukları alanlar ve görevleri ile olabildiğince kapsamlı bir şekilde değinerek ayrıntılı bilgilerine ulaşılabilecek kaynaklarını sunuyor. “Mimarlık Yayıncılığı” bölümünde ise süreli ve süresiz yayın etkinlikleri tarihçesi ve ürünleri ile özetleniyor. Kitabın sonunda ek olarak, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca her yılın başında o yıl için tebliğ edilen “Mimarlık ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2011 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri” yer alıyor.

Pek çok değerli mimarın ortak ve gönüllü katkısıyla oluşturulan bu rehber kitabın, her yıl güncellenerek İngilizce-Türkçe ayrı dillerde yayımlanması ve Türk mimarlığının yalnızca ulusal değil uluslararası olarak da tanıtılmasını amaçlıyor.